

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΓ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19.—Τηλ. 227-689 | 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1966 | ΑΡ. 8

ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Πρὸς

Τὸ Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὸν πλήρωμα
τῆς ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Εὐλαβῶς προσεκυνήσαμεν κατὰ τὰς προλαβούσας ἁγίας ἡμέρας τοὺς ἐπὶ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἀπλωθέντας αἱματοβαφεῖς βραχίονας τοῦ φιλανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ καλέσαντος οὕτω καὶ καλοῦντος εἰς τὸν αἰῶνα πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς εἰς τὴν ἔνδοξον καὶ σωτήριον Αὐτοῦ Βασιλείαν.

Εἰς τὴν θείαν ταύτην πρόσκλησιν τὸ Ἔθνος ἡμῶν προπαιδευθὲν διὰ τῶν φιλοσόφων ἀνταπεκρίθη πρῶτον καὶ ἀνεῦρε τὸ τέλος τῆς γνώσεως ἐν τῇ θεοσδότῳ διδασκαλίᾳ τοῦ Λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Διαπλάσαν πρότερον τὴν καρδίαν αὐτοῦ διὰ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὡραίου καὶ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν προσήρμοσε τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ πρὸς τὸν νέον ρυθμὸν τῆς συγγνώμης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς αὐτοθυσίας, περιεβλήθη ἔπειτα τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, καὶ γενναῖον καὶ ἀνδρεῖον κατήλθεν εἰς τὸν στίβον τῶν ἀγώνων ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως του. Μάρτυρες καλλίνικοι ἐπορφύρωσαν τὸ ἔδαφος τῆς ὡραίας ἡμῶν Χώρας, Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, ἀτρόμητοι τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν κακοδοξιῶν πολέμιοι, τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν καθορίσαντες καὶ διατυπώσαντες ἀσαλεύτως, ἀπαρνηταὶ τῶν

ἐγκοσμίων χάριν τῆς δόξης τοῦ Διδασκάλου καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν των, ἀναμορφωταὶ βαρβάρων καὶ ἀγρίων λαῶν, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅσοι ἔδειξαν εἰς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους τὸ ὑπέροχον μεγαλεῖον, τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος, τὴν ἀμετρον σοφίαν, τὸ ἔκπαγλον φῶς τῆς διδασκαλίας τοῦ ὑπερόχου Διδασκάλου των καὶ τὴν ἀκαταγώνιστον Αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ δύναμιν, μετὰ δικαίας ἐγκουχίσεως λέγομεν, ὅτι ἀπειράριθμοι ὑπῆρξαν ἐν τῷ Ἔθνει μας οἱ μαχηταὶ καὶ πρόμαχοι, καὶ οἱ διὰ τῆς ἀθανάτου καὶ εὐήχου γλώσσης των συντελέσαντες εἰς τὴν ταχεῖαν τῆς νέας πίστεως διάδοσιν.

Τὸν τίμιον τοῦτον ἀγῶνα ἀγωνιζόμενον καὶ συνεχίζον τὸ Ἔθνος ἡμῶν, ἀνεδείχθη μὲν λαὸς περιούσιος καὶ ἠγαπημένος τοῦ Κυρίου, ἐβάδισε πολλακίς πρὸς τὸν τραγικὸν τοῦ μαρτυρίου λόφον καὶ συνεσταυρώθη μετὰ τοῦ Κυρίου του, ἐλπίσαν ἀκραδάντως εἰς ἡν ὑπόσχεται οὗτος ἀνάστασιν. Καὶ δὲν διεψεύσθη. Καὶ τώρα, ὅτε ἐνώπιον αὐτοῦ προβάλλει εὐρὺ καὶ πολύμοχθον στάδιον, ὀφείλει τὸ Ἔθνος ἡμῶν νὰ τουώσῃ τὴν θέλησιν πρὸς νίκην, τὴν νίκην ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν θὰ δωρήσουν αὐτῷ, ὅχι τοῦ κόσμου αἱ διδασκαλῖαι καὶ τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ ἡ δύναμις καὶ ἡ διδασκαλία Ἐκείνου, Ὅστις καλεῖ πάντας τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους τοῦ κόσμου τούτου καὶ λέγει· «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Οὗτος δὲ εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τὸ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, διὰ τὸ ὅποιον, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κατα-

ΕΟΡΤΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Α'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Παναγιώτατε και θεϊότατε Ἀρχιεπίσκοπε Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικὸ Πατριάρχα, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὲ ἀδελφε ἡμῶν και συλλειτουργε Κύριε Ἀθηναγόρα, τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Ἐν τῇ εὐσήμεν ταύτῃ ἡμέρᾳ, τῇ κλητῇ και ἀγία ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑμνουμένη, ἐν ἣ «τὰ πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε και γῆ και τὰ καταχθόνια», «χαρᾶς δὲ τὰ πάντα πεπλήρωται», χαίροντες και ἀγαλλιώμενοι «Πάσχα κροτοῦμεν αἰώνιον», τὴν ἐκ νεκρῶν ἐνδοξον Ἀνάστασιν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ παθόντος και ταφῇ δοθέντος ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πανηγυρίζοντες.

Ἐν ταύτῃ γὰρ Χριστός, ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος και τὰ δεσμὰ τοῦ Ἄδου διαρρήξας, τὸν θάνατον ἐνέκρωσε και, πύλας αἰώνιους συντρίψας και μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσας, τοῦ Ἄδου ἔλυσε τὸ κατάκριμα, τῆς προγονικῆς κατάρας ἐλυτρώσατο ἡμᾶς, και πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν γενόμενος ἡμᾶς συνανέστησε, και εἰς κληρονομίαν ἀφθαρτον και ἀμίαντον, ἐν οὐρανοῖς τετηρημένην, ἀπαντας ἡμᾶς, τοὺς μακρὰν και τοὺς ἐγγύς, συνεκάλεσε.

χθονίων και πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς».

Ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ Ἔθνη ἐλπιούσι και ἡμεῖς, μόνον τὸ ὄνομα και τὸν νόμον Αὐτοῦ ἔχομεν πρὸς σωτηρίαν ἐν τῇ γῇ και τοῖς οὐρανοῖς.

Δόξα λοιπὸν τῷ Ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν και φωτίσαντι τὸν κόσμον.

Πάσχα, 1966.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Δόξαν τοίνυν και αἶνον και εὐχαριστηρίους ᾠδὰς τῷ πανοικτίρμονοι Σωτῆρι Θεῷ ἀναπέμποντες, και χεῖλεσιν ἀναξίοις ἄσματα ἐπινίκια προσάδοντες, «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι» σπεύδομεν κοινωνῆσαι τῇ Ὑμετέρα θεοτιμῆτῳ και Γεραρᾷ Παναγιότητι, τὸ νικητήριον φῶνημα «Χριστὸς Ἀνέστη» περιχαρῶς Αὐτῇ προσφθεγγόμενοι και τὸν ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν ἀνταλλάξασθαι, εὐχηθῆναι δ' ἅμα Αὐτῇ, τοῖς περὶ Αὐτὴν Σεβασμιωτάτοις ἀγαπητοῖς Ἀδελφοῖς, τῷ εὐαγεῖ Κλήρῳ και τῷ κατ' Αὐτὴν Χριστεπωνύμῳ Πληρώματι τῆς Ἀγιωτάτης Μητρὸς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ τὸν θάνατον πατήσας και διὰ τῆς Ἀναστάσεως Αὐτοῦ ζῶν ἡμῖν χαρισάμενος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς διαφυλάττῃ Αὐτὴν ἐν ἀδιαπτῶτῳ κατ' ἄμφω ὑγιείᾳ ἐπὶ ἔτη μακρὰ, εὐθύνῃ δὲ και κρατύνῃ Αὐτῆς τὰ διαβήματα εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἱερᾶς τῶν Πατέρων ἡμῶν κληρονομίας Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, εἰς δόξαν δὲ και εὐκλειαν τῆς ἐν τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομηθείσης και ἐρηρισμένης ὑπὸ τοῦ Ἀναστάντος Σωτῆρος Χριστοῦ Ἀγιωτάτης Αὐτοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις δὲ και αἰθῆς τὴν Ὑμετέραν θειοτάτην και Γεραρὰν Παναγιότητα ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι περιπτυσσόμενοι και τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» Αὐτῇ περιχαρῶς προσφθεγγόμενοι, διατελοῦμεν

Ἐν Ἀθήναις, Ἁγιον Πάσχα σωτηρίου ἔτους 1966.

Τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος
ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός
και ὅλως πρόθυμος

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὅμοια Γράμματα ἐστάλησαν και πρὸς πάντας τοὺς λοιποὺς Ὁρθοδόξους Πατριάρχας και τοὺς Πρόεδρους τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Β'

ΤΗΣ Α.Θ.Π. ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Χρυσόστομε, Πρόεδρε τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Κοιῆ σύμπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐωρτάσαμεν ἐφέτος καὶ σκιρτώσῃ καρδίᾳ ἐπανηγουρίσαμεν τὴν Ἁγίαν τοῦ Κυρίου Ἀνάστασιν, τὴν κοιῆν ἡμῶν εἰς τὸν Ἐνα καὶ τὸν Αὐτὸν Ἀναστάντα Χριστὸν πίστιν ἐμφανῶς διακηρύξαντες καὶ ἐπιμαρτυρήσαντες.

Ἐν τῷ φωτὶ τῆς σήμερον λαμπροφόρου Ἑορτῆς, τὴν ἡμέραν τῆς συναντήσεως τῶν χριστιανῶν ἀπάντων ἐνώπιον τῆς μυστικῆς τραπέζης τοῦ Κυρίου ὡς ἐγγὺς τοῖς τῆς πίστεως ὄμμασι διορῶντες, καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ βαθυτέραν τῆς Ἀναστάσεως τὴν χαρὰν αἰσθανόμενοι ἄσμενοι σπεύδομεν διὰ τῶνδε τῶν Γραμμάτων ἡμῶν εἰς ἀνταπόδοσιν τῇ Ὑμετέρᾳ λίαν ἀγαπητῇ καὶ περισπουδάστῳ ἡμῖν Μακαριότητι καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν σεβασμίᾳ Ἱεραρχίᾳ τοῦ ἀδελφικοῦ ἑορτίου ἀσπασμοῦ τὸ «Ἀληθῶς Ἀνέστη» ἐν ἀγάπῃ Ὑμῖν ἀντιπροσφωνοῦντες, καὶ εὐχὰς ἐγκαρδίους ταῖς πασχάλιοις προσήρῃσειν ἐπάγοντες.

Ὁ τὸν θάνατον πατήσας καὶ ζῶν τὴν αἰώνιον ἡμῖν χαρισάμενος Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν δωροῖτο τῇ Ὑμετέρᾳ σεβασμιωτάτῃ Μακαριότητι ὑγιαίνειν αἰεὶ καὶ ἐπὶ ἔτη μῆκιστα γεύεσθαι τῆς ἀπὸ τῆς ἐνδόξου Αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν Ἐγέρσεως χαρᾶς, τὴν εἰρήνην Αὐτοῦ, ὡς τότε τοῖς Ἀποστόλοις, ἡμῖν, τοῖς διαδεξαμένοις ἐκείνους ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας διακονίᾳ, καὶ παντὶ τῷ εὐσεβεῖ λαῷ ἐπιπαρεχόμενος.

Περιπτυσσόμεθα καὶ αἰθῆς τὴν Ὑμετέραν περισπουδάστον ἡμῖν Μακαριότητα ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι καὶ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς καὶ ἐξειδικασμένης τιμῆς.

Πάσχα τοῦ 1966.

Τῆς Ὑμετέρας σεβασμίας Μακαριότητος ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

Γ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας
καὶ πάσης Ἀφρικῆς

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΩ

Τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἀσπασμὸν ἀδελφικὸν ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι.

Ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτρίου τὸν Σταυρικὸν θάνατον ἐκουσίως ὑπομείνας Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, Ἀνέστη ἐκ τοῦ Τάφου τριήμερος, οὐ γὰρ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι Αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ζῶν τῷ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι χαρισάμενος καὶ διὰ τῆς χαρᾶς τῆς ζωηφόρου Ἀναστάσεως Αὐτοῦ τὰς τεταραγμένας καρδίας τῶν πιστῶν Αὐτοῦ καταναγάζων, ἣν οὐδεὶς αἴρει ἀπ' αὐτῶν. Εὐφραίνονται οἱ οὐρανοί, ἀγάλλεται ἡ γῆ καὶ ἑορτάζει ὁ κόσμος ὄρατός τε ἅπας καὶ ἀόρατος!

Κεκαθαρμέναις ταῖς αἰσθήσεσι προσκυνῶντες καὶ ἡμεῖς τὸν ἐν φωτὶ αἰδίῳ ὑπάρχοντα Σωτῆρα καὶ Αντρωτὴν Χριστόν, ἤκομεν νοερῶς πόθῳ πολλῷ καὶ ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ ἀνταποδῶσαι τῇ Ὑμετέρᾳ Γερασμίᾳ Μακαριότητι τὸν Πασχάλιον ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν καὶ ἐκ βαθέων εὐχηθῆναι, ὅπως ὁ ἐκ νεκρῶν Ἀναστὰς Ζωοδότης Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν καταξιοῖ Αὐτὴν ἑορτάζειν τὴν κλητὴν ταύτην καὶ ἁγίαν τῆς Ἐνδόξου Ἀναστάσεως Αὐτοῦ ἡμέραν μετὰ τοῦ περὶ Αὐτὴν ἱεροῦ τῶν Ἁγίων Ἀρχιερέων Συλλόγου, τοῦ εὐαγοῦς Κλήρου καὶ τοῦ Φιλοθέου Αὐτῆς Ποιμνίου ἐπὶ μακρὰς ἐτῶν περιόδους ἐν ἀμεταπτώτῳ ὑγείᾳ καὶ χαρᾷ πνευματικῇ.

Περιπτυσσόμενοι καὶ αἰθῆς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ πολλῇ καὶ ἐξειδικασμένη τιμῇ, διατελοῦμεν.

Ἐν Κηφισίᾳ, Ἁγίου Πάσχα τοῦ 1966.

Ἀδελφός ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι ἀγαπητὸς καὶ ὅλος πρόθυμος

† Ὁ Ἀλεξανδρείας ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Δ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὴ καὶ περισπούδαστε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς Ἡμῶν Μετριότητος κύριε Χρυσόστομε, τὴν Ὑμετέραν Γερασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ τῷ ἐκ νεκρῶν Ἀναστάντι κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Διαπλεύσαντες αἰσίως, εὐδοκίᾳ τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, τὸν τῆς Ἁγίας νηστείας εὐπρόσδεκτον καιρὸν καὶ χριστιανοπρεπῶς τὸ τεσσαρακονθήμερον αὐτῆς στάδιον διανύσαντες, ἠξιώθημεν φθάσαι εἰς τὰς λαμπροφόρους ταύτας ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ Θείας ἐκ τάφου Ἐγέρσεως.

Ἐνατενίζοντες, ὅθεν, περιχαρῶς τὴν Ἀνάστασιν, Ἀνάστασιν Χριστοῦ, βεβαιοῦσαν τοῖς πιστοῖς πάσης λύτης διάλυσιν καὶ τῶν δειῶν ἀπαλλαγὴν θαυμάζομεν «τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον» καὶ τὴν Πάνσοφον θείαν Οἰκονομίαν δοξάζομεν εὐχαριστηρίως ἀνυμολογοῦντες Τὸν «Ἐγερθέντα διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν» καὶ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως ἀκράδαντον βεβαίωσιν παρεσχηκότα.

Ἐν τοιαύτῃ διαθέσει ψυχῆς νοερώς ἐπικοινωνοῦμεν μετὰ τῆς Ὑμετέρας Γερασμίας Μακαριότητος προσφθεγγόμενοι τὸ Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις εὐφρόσυνον «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ» εὐχόμενοι ὑγίαν κατ' ἄμφω καὶ πᾶσαν παρὰ τοῦ Ζωοδόχου Τάφου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἀγαθωσύνην τε καὶ χάριτα.

Παρακαλοῦντες διαβιβᾶσαι καὶ τῇ Θεοσεβεστάτῃ Ἱεραρχίᾳ τῆς ἀγαπητῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῷ λοιπῷ ἱερῷ κλήρῳ καὶ φιλοχρίστῳ ποιμνίῳ τὰς δλοθόμους Πασχαλίους Ἡμῶν εὐχὰς ὑπὲρ εὐημερίας καὶ προόδου αὐτῶν ἀσπαζόμενοι καὶ ἀδθις Πασχαλίως τὴν Ὑμετέραν περισπούδαστον Ἡμῶν Μακαριότητα, διατελοῦμεν ἀδελφὸς ἐν Χριστῷ ἀγαπητός.

Ἐν Δαμασκῷ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ Σωτηρίου Ἔτους ἀλξστ'.

† Ὁ Ἀντιοχείας ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

Ε'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ

Ἐλέω Θεοῦ Πατριάρχης τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ καὶ πάσης Παλαιστίνης

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΩ

Τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Ἀσπασμὸν ἄγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐκ νεκρῶν Ἀναστάντι.

Χριστὸς Ἀνέστη! Ἐκ νεκρῶν δ' ἀναστὰς ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτῆς χαρὰν τῷ κόσμῳ παντὶ ἐδωρήσατο, ταῖς Μυροφόροις γυναιξὶ «ΧΑΙΡΕΤΕ» ἐντειλάμενος.

Τὸ πένθος οὖν εἰς εὐφροσύνην καὶ ὁ κοπετός εἰς ἀγαλλίαμα τέτραπται, τῇ τοῦ Ἀναστάντος χάριτι, καὶ τὸ στόμα καὶ ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πεπλήρωται, διὰ τὸν εὐαγγελισμόν τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῇ κλητῇ ταύτῃ καὶ ἀγίᾳ ἡμέρᾳ.

Τὴν ἑορτὴν δὴ ταύτην καὶ χαρὰν ἀγαλλομένην καρδιά, εὐαγγελιζόμενοι καὶ Ἡμεῖς ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἁγίας, τῇ Ὑμετέρᾳ Γερασμίᾳ Μακαριότητι, ἄσμενοι μὲν καὶ ἐν χαρᾷ διὰ τῶν Γραμμάτων Ἡμῶν τούτων τὸ ἠδύμολπον «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ» προσφωνοῦμεν Αὐτῇ, ἀδελφικῇ δ' ἀγάπῃ Αὐτὴν περιπτυσσόμεθα καὶ ἐν Χριστῷ Αὐτὴν κατασπαζόμεθα καὶ ὅλην καρδίαν εὐχόμεθα, ὅπως τὸ Πάσχα Ἡμῶν τὸ Μέγα καὶ Ἱερώτατον, Χριστός, ὁ θανάτῳ τὸν θάνατον πατήσας καὶ τὴν ἀγιωτάτην Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἀσάλευτον εἰς αἰῶνας καὶ ταῖς πύλαις τοῦ Ἄδου ἀήττητον στήσας, χαρίζεται μὲν Αὐτῇ τὴν Ὑμετέραν περισπούδαστον Ἡμῶν Μακαριότητα ὑγιαίνουσαν κατ' ἄμφω καὶ εὐεκτοῦσαν ἐπὶ μήκιστον ἐν εὐθηνίᾳ ἀγαθῶν καὶ εὐλογίαις χρηστότητος, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦσαν καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ὀλοὲν προάγουσαν, δωρεῖται δ' Αὐτῇ τῆς ἀνωθεν ἐγκεχειρισμένης Αὐτῇ λογικῆς ποιμνῆς τὸ πλήρωμα πίστει τε καὶ ἀρετῇ ἀκμάζον καὶ ἐν εὐσεβείᾳ θάλλον καὶ ἐπὶ τὴν σωτηρίαν προθύμως ἀγόμενον.

Εἰ γὰρ καὶ σήμερον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ προσκυνητοῦ Παναγίου καὶ Ζωοδόχου Τάφου, ὅθεν τῆς Δικαιοσύνης ἀνέτειλεν Ἥλιος, μνημονεύσαντες τοῦ Ἱεροῦ Αὐτῆς Ὀνόματος, εὐχὰς ἐνθέρμους ὑπὲρ Αὐτῆς τε καὶ τῆς θείᾳ ἐλέει καταπεπιστευμένης Αὐτῆ Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἀνεπέμφαμεν τῶ ἐκ νεκρῶν Ἀναστάντι καὶ Ἡμᾶς Ἐαυτῶ συναναστήσαντι Μεγάλῳ Θεῷ, οὐχ ἦττον καθ' ὑπαγόρευσιν ἀγάπης καὶ ἔθους γεραροῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νῦν τὰς αὐτὰς εὐχὰς ἐπαναλαμβάνομεν, ἀξιοῦντες ἅμ' ἀδελφικῶς μεταδοθῆναι ταύτας τοῖς ἀπαρτίζουσι τὴν Ἱερὰν Σύνοδον Πανιερωτάτοις Ἀδελφοῖς καὶ Συλλειτουργοῖς τῆς Ἡμῶν Μετριότητος.

Περιπτυσσόμενοι δ' Αὐτὴν καὶ αἰθῆς ἐν Χριστῷ ἐκ νεκρῶν Ἀναστάντι, διατελοῦμεν.

Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Πόλει Ἱερουσαλήμ

Πάσχα 1966.

Τῆς Ὑμετέρας Γερασμίας Μακαριότητος ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός καὶ ὅλως πρόθυμος

† Ὁ Ἱεροσολύμων ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ

ΣΤ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΜΟΣΧΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθήνας

Μακαριώτατε, ἀγαπητὲ ἐν Κυρίῳ Δέσποτα,
ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Ἐπὶ τῇ λαμπρῇ καὶ εὐφροσύνῳ ἑορτῇ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, μετ' ἀγάπης κατὰ Χριστὸν χαιρετίζω τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα καὶ μετ' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ καὶ συναγαλλόμενος ἐκφράζω ἐγκαρδίους εὐχὰς ὅπως ἐπιβλέψῃ οἰκτιρομόνως ὁ ἀναστὰς Κύριος ἡμῶν ἐπὶ τὴν φιλάδελφον κοινωνίαν ἡμῶν καὶ ὅπως εὐλογήσῃ καὶ παρατείνῃ αὐτὴν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς μεγάλης διακονίας, τὴν ὁποίαν ἐπιτελοῦμεν κατὰ προσταγὴν τῆς θείας Προνοίας.

Ἐξαιτούμενος τὰς ἀγίας εὐχὰς Ὑμῶν, διατελῶ ὀλοφύχως τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι ἀφωσιωμένος κατὰ Χριστόν.

Πάσχα Χριστοῦ τοῦ 1966.

† Ὁ Μόσχας ΑΛΕΞΙΟΣ

Ζ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΣΕΡΒΙΑΣ

Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κύριον Χρυσόστομον
Ἀθήνας

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῷ τῆς Μετριότητος ἡμῶν, Κύριε Χρυσόστομε, ἀδελφικῶς περιπτυσσόμενοι ἐν Κυρίῳ τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα πάνυ ἐγκαρδίως προσαγορεύομεν.

Ἐπὶ ταῖς ἐρχομέναις ἡμέραις, ὅτε ἡ Ἁγία Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν ἑορτὴν τῶν ἑορτῶν, τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης ἀπευθύνομεν γηθοσύνως πρὸς τὴν Ὑμετέραν ἀγαπητὴν ἡμῖν Μακαριότητα ἐγκάρδια συγχαρητήρια καὶ τὰς καλύτερας εὐχὰς μετὰ τοῦ πασχαλίου χαιρετισμοῦ: ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Εὐχόμεθα ὅπως ἡ πασχαλινὴ χαρὰ πληρώσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τῆς Ὑμετέρας ἀγαπητῆς ἡμῖν Μακαριότητος, τοῦ ἐμπειπιστευμένου Ὑμῖν εὐλαβοῦς Κλήρου καὶ τῶν πιστῶν τῆς ἀδελφῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅπως εἰς πάντας ἡμᾶς παράσχη ἀκαταμάχητον δύναμιν διὰ τὴν κηρύττωμεν τὸν Σταυρωθέντα καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν Ἀναστάντα Χριστὸν Σωτῆρα.

Ἐπιτρέφατέ μας ὅπως μετὰ φιλαδέλφου ἀφοσιώσεως περιπτυχθῶμεν καὶ ἐν πνεύματι ἀσπασθῶμεν ἀγίῳ φιλήματι τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα.

Συνιστάμενοι εἰς τὰς ἀγίας προσευχὰς ὑμῶν, διατελοῦμεν ἀφωσιωμένος Ὑμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφός καὶ συλλειτουργός.

Βελιγράδιον, Πάσχα τοῦ 1966.

† Ὁ Βελιγραδίου ΓΕΡΜΑΝΟΣ

Η'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Κύριον Χρυσόστομον
Ἀθήνας

Μακαριώτατε καὶ ἀγαπητὲ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν

ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, ἐπ' εὐκαιρία τῆς λαμπροφόρου ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ἀπευθύνομεν πρὸς Ὑμᾶς τὸν ὠραιότερον χαιρετισμόν:

Χριστὸς ἀνέστη!

Ἐγειρόμενος ἐκ νεκρῶν, ὁ Σωτὴρ ἤρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου (Ἰωάν. α', 29· Α' Ἰωάν. γ', 5), ἐδικαίωσεν ἡμᾶς (Ρωμ. δ', 25· Α', Κορ. ιε', 17), κατήργησε τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων: «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἑλλήν, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. γ', 28).

Ὁ Μέγας Ποιμὴν προσηυχῆθη ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν Θεόν, ἵνα ᾧσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ (Ἰωάν. ιζ', 17-21). Καὶ διὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ τὴν ἐνότητα πάντων τῶν λαῶν κατὰ τὴν διάρκειαν ὄλων τῶν αἰώνων, οὗτος ἴδρυσεν τὰ πρεσβευτικὰ λειτουργήματα καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ εἶναι μετὰ τῶν ἀδελφῶν του μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Καὶ ἔκτοτε ἡ ἱερωσύνη μεταδίδεται ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα καὶ πᾶσα γενεὰ ἔχει εἰς τοὺς κόλπους τῆς πρεσβευτῆς τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῇ τὸ θεῖον πρόσταγμα.

Ἄς ἀναπέμφωμεν θερμὰς δεήσεις, ἵνα ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν Χριστὸς Κύριος ἡμῶν φωτίζη ἡμᾶς διὰ τῆς ἀληθείας του, ἵνα ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ εἰρήνη βασιλεύουν εἰς τὸν κόσμον πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγαλλίασιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Δεόμεθα θερμῶς τοῦ Κυρίου, Μακαριώτατε καὶ λίαν ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ἵνα δίδῃ Ὑμῖν ὑγίαν καὶ ρώμην καὶ συνιστάμενοι εἰς τὰς ἀγίας πρωθιεραρχικὰς προσευχὰς Ὑμῶν, διατελοῦμεν τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι λίαν ἀφωσιωμένοι.

Σόφια, 30 Μαρτίου 1966.

† Ὁ Σόφιας ΚΥΡΙΑΛΟΣ

©

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, λίαν ἡμῖν ἀγαπητὲ καὶ περισπούδαστε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, Κύριε Χρυσόστομε, τὴν Ὑμετέραν γερασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερῆδιστα προσαγορευόμεν.

Ὁ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητής, ὁ διὰ τὴν

ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνανθρωπήσας Θεός, ἀνεληθὼν ἐν τῷ Σταυρῷ καὶ κατελθὼν ἐν τῷ Ἄδῃ, ἀνέστη τριήμερος ἐκ τάφου γενόμενος ἀπαρχὴ τῆς ἀναστάσεως πάντων τῶν ἀνθρώπων.

Διὰ τῆς ὑπερφουῶς τοῦ Σωτῆρος ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως κατηργήθη τοῦ Ἄδου τὸ κράτος, ὁ θάνατος ἐνεκρώθη καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐκλήθη εἰς ζωὴν αἰώνιον: «Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἄδῃ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται» (Α'. Κορ. 15, 22).

Οἱ οὐρανοὶ εὐφραίνονται καὶ ἡ γῆ ἀγάλλεται, ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι συγχαίρουσιν, «ἑορτάζει δὲ κόσμος, ὄρατός τε ἅπας καὶ ἀόρατος», ἐπὶ τῇ λαμπροφόρῳ τοῦ Κυρίου Ἀναστάσει.

Προσελθόντες οὖν καὶ ἡμεῖς λαμπαδηφόροι «τῷ προΐόντι Χριστῷ ἐκ τοῦ μηνήματος, ὡς νυμφίῳ» καὶ ἐν ἐξάρσει πνεύματος καὶ θερμῇ εὐχαριστίᾳ τῶν καρδιῶν ἡμῶν συνεορτάσαντες «ταῖς φιλεόρτοις τάξεσι», σπεύδομεν νῦν, ἔθει ἱερῶ καὶ παναρχαίῳ στοιχοῦντες, εἰς νοερὰν ἐπίσκεψιν τῆς Ὑμετέρας γερασμίας Μακαριότητος, ἐν χαρᾷ μὲν πολλῇ προσφθεγγόμενοι Αὐτῇ τὸ γλυκὸν καὶ οὐράνιον φάνημα: «Χριστὸς Ἀνέστη!», ὅλη δὲ ψυχῇ ὑπὲρ Αὐτῆς τοῦ Κυρίου δεόμενοι, ἵνα τηρῇ Αὐτὴν ἐπὶ μήκιστον ἐπαγαλλομένην πάσῃ εὐθηνίᾳ δωρεῶν πνευματικῶν καὶ ἐνδυναμοῖ Αὐτὴν ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι, ὃν ἀγωνίζεται, τὸν ἄνωθεν ἐμπειπιστευμένον Αὐτῇ κληρον καὶ λαὸν εἰς τὰς τρίβους τῆς κατ' ἄμφω σωτηρίας καὶ εἰς τὰς νομὰς τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος καθοδηγοῦσα.

Παρακαλοῦντες δὲ τὴν Ὑμετέραν ἐπιπόθητον Μακαριότητα διαβιβᾶσαι τὰς ἀδελφικὰς ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι προσρήσεις ἡμῶν καὶ εὐχὰς τοῖς συγκροτοῦσι τὴν περὶ Αὐτὴν Ἀγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον ἀγαπητοῖς ἐν πνεύματι ἀδελφοῖς, αἰθῆς καὶ πολλάκις Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀγίῳ περιπτυσσόμεθα καὶ διατελοῦμεν.

Ἐν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Κύπρου,
Ἁγίου Πάσχα, 1966.

Τῆς Ὑμετέρας γερασμίας Μακαριότητος
ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Γ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΒΑΡΣΟΒΙΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθήναις

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

«Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ
Κύριος, ἀγαλλιασόμεθα καὶ εὐ-
φρανθῶμεν ἐν αὐτῇ».

«Αὐτὴν τὴν κλητὴν καὶ ἁγίαν ἡμέραν»
τῆς ὑπερενδόξου Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ
χαιρετίζω τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα διὰ
τοῦ χαρμοσύνου ἀρχαίου χριστιανικοῦ χαι-
ρεισμοῦ : «Χριστὸς ἀνέστη!».

«Νῦν τὰ πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐ-
ρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια». Μετὰ
τῶν Ἀγγέλων καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου
πληρούμεθα χαρᾶς ἐν τῷ Ἀναστάντι Κυ-
ρίῳ, Σωτῆρι ἡμῶν. Διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ
Χριστοῦ «ἐλάβομεν πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ
κράζομεν, ἄββᾶ ὁ πατήρ» (Ρωμ. 8, 15),
διότι ὁ Ἀναστὰς Κύριος «ἔδωκεν ἐξουσίαν
τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ
ὄνομα αὐτοῦ» (Ἰωάν. 1, 12).

Ἀναμνησκόμενοι τῆς ἐνδόξου Ἀναστά-
σεως τοῦ Χριστοῦ καὶ πανηγυρίζοντες πνευ-
ματικῶς νῦν μεθ' ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κό-
σμου, εὐκρινῶς εὐχόμεθα ὅπως ὁ Ἀναστὰς
Κύριος ἐνισχύῃ τὰς δυνάμεις τῆς Ὑμετέρας
Μακαριότητος, ἵνα συνεχίσῃτε τοὺς κόπους
πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς
Ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἀναστὰς Χριστὸς, κηρύξας διὰ τῆς
ἀναστάσεώς του τὴν νίκην τῆς ζωῆς κατὰ
τοῦ θανάτου, τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ,
εἶθε νὰ εἰρηνεύσῃ τὸν ταρασσόμενον κόσμον
καὶ εἶθε νὰ ἐπέλθῃ «ἡ ἐνότης τοῦ πνεύματος
ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (Ἐφ. 4, 3).

Βαρσοβία, Πάσχα Χριστοῦ τοῦ 1966.

Τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος ταπεινὸς ἰκέτης

† Ὁ Βαρσοβίας ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ΙΑ'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΡΑΓΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθήναις

Μακαριώτατε,

Βαθυσέβαστε ἀδελφὲ ἐν Χριστῷ,

Προῦπαντῶν ἐν τῇ κοινῇ πνευματικῇ
χαρᾷ ἡμῶν τὴν λαμπρὰν πανήγυριν, τὴν ἐν-
δοξον ἀνάστασιν τοῦ Ζωοδότου Κυρίου,
ἀπευθύνω πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα
ἐν ὀνόματι ἐμοῦ καὶ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου ἐν τῷ
πνεύματι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀδελφικῆς
ἐν Κυρίῳ ἀγάπης τὸν ἐόρτιον χαιρετισμὸν
«Χριστὸς ἀνέστη», καὶ χαιρετίζω Ὑμᾶς,
τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς πι-
στούς τῆς Ἁγίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ πανηγύρει τοῦ
Πάσχα Χριστοῦ, τοῦ συνενοῦντος ἡμᾶς εἰς
ἐν.

Πράγματι, ἐὰν ὑπάρχη γερονὸς εἰς τὸ
ὄποῖον δύνανται ἀνέτως νὰ προσαχθοῦν οἱ
χριστιανοὶ ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, τότε τὸ
γεγονὸς αὐτὸ εἶναι ἡ παροῦσα ἡμέρα τῆς
Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν ὑπάρχη ἐκ-
κλησιαστικὴ ἐορτὴ εἰς τὴν ὁποίαν συρρέουν
ὄλαι αἱ λοιπαὶ ἐορταὶ τοῦ ἐτησίου κύκλου, τότε
τοιαύτη ἡμέρα εἶναι ἡ νίκη τῆ ζωῆς κατὰ τοῦ
θανάτου. Ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ συναθροί-
σθωσιν οἱ κατακερματισμένοι χριστιανοὶ ὅλου
τοῦ κόσμου μίαν ἡμέραν πρὸς καθολικὴν δοξο-
λογίαν τοῦ Ζωοδότου Κυρίου, τότε τοιαύτη
ἡμέρα εἶναι ἡ λαμπρὰ ἀνάστασις τοῦ Χρι-
στοῦ. Ἐὰν ὑπάρχη ἡμέρα τοῦ ἔτους ἢ ὁποία
νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἡμέρα Κυρίου, κατὰ
τὴν ὁποίαν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἀπεκάλυψεν
εἰς τὴν ἁμαρτωλὴν ἀνθρωπότητα ὅλην τὴν
ἀγάπην του καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας του
(Ψαλμ. 50, 8) διὰ τὴν σωτηρίαν μας καὶ
τὴν αἰώνιον ζωὴν, τότε τοιαύτη ἡμέρα εἶναι
ἡ ἐορτὴ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὑ-
μνοῦσα τὸν ἀναστάντα Κύριον, ἡ Ὁρθόδοξος
Ἐκκλησία συνάγει τὰ πνευματικὰ τῆς τέκνα
εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς
γῆς, καὶ θριαμβευτικῶς διακηρύττει: «Αὕτη
ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώ-

μεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ» (Ψαλμ. 117, 24).

Εἰς ποῖον ἐκ τῶν ὀρθοδόξων δὲν εἶναι προσφιλεῖς αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ λόγοι; Εἰς τίνος τὴν καρδίαν δὲν ἤχοῦν χαρμοσύνως; Οἷοι ἀληθῶς γοητεύουν καὶ ὑψώνουν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τὴν γῆν, δίδουν εἰς αὐτὴν γοργὰ πτερὰ καὶ τὴν μεταφέρουν ἐν πίστει εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Γολγοθᾶ πρὸς τὸν Ζωηφόρον Τάφον. Ἀναγκάζουν τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ νὰ ζήσῃ τὴν ἀγωνίαν τῶν σωτηρίων Παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀκολουθῶν δὲ καὶ τὴν χαρὰν τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς νὰ τρέξῃ μετὰ τῶν μαθητῶν Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ προσεκτικῶς νὰ ἐρευνήσῃ τὸν Τάφον καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα τὰ γεγονότα αὐτὰ νὰ θαυμάσῃ τὴν γενομένην παρηγορητικὴν ἐμφάνισιν. Καὶ τέλος νὰ ἀκούσῃ τὸ φῶνημα: «Χαίρετε!».

Μὲ τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τῆς καρδίας μου ἐκ νέου χαιρετίζω θερμῶς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα καὶ ἐξ ὅλης καρδίας παρακαλῶ τὸν Κύριον ὅπως χαρίξῃ Ὑμῖν ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀφθάρτων καρπῶν τῆς ζωηφόρου ἐκ τοῦ τάφου ἐγέρσεως τοῦ Κυρίου, καὶ ὅπως ἐνισχύῃ τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος πρὸς διάδοσιν τῆς εἰρήνης καὶ ἐδραίωσιν τῆς κεχαριτωμένης βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐμπιστευόμενος τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τὴν ποίμνην ἡμῶν εἰς τὰς πρωθιεραρχικὰς προσευχὰς τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, παρακαλῶ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου νὰ δεχθῆτε τὸν ἀδελφικὸν πασχάλιον ἀσπασμὸν ἡμῶν.

Πράγα, Πάσχα Χριστοῦ τοῦ 1966.

Μετ' ἀπείρου ἀδελφικῆς ἀγάπης πρὸς Ὑμᾶς, διατελῶ ἀφωσιωμένος ἐν Κυρίῳ.

† Ὁ Πράγας ΔΩΡΟΘΕΟΣ

IB'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΑΡΜΕΝΙΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθήνας

«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν».

Μακαριώτατε,

Σήμερον, ὅτε ἡ καρδία ἡμῶν εἶναι πλή-

ρης χαρᾶς ἐκ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρμενικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας χαιρετίζομεν τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα καὶ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν Ὑμῶν, ἐνοῦντες τὴν δέησιν ἡμῶν μετὰ τῆς ὑμετέρας, ὅπως τὸ ἐκ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐξαστράψαν φῶς καταγάσῃ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὅλας τὰς Ἐκκλησίας καὶ ὅπως οἱ ἄνθρωποι εὕρουν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἐπίσης εὐχόμεθα ὅπως ὁ Κύριος χαρίξῃ εἰς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα ἀκραν ὑγείαν καὶ ἐνισχύῃ Ὑμᾶς διὰ νὰ συνεχίσῃτε τὴν ἱερὰν ἀποστολὴν Ὑμῶν τῆς παρηγορίας τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐτσματζίν, Ἀπρίλιος 1966.

Ὑμέτερος πλήρης σεβασμοῦ
ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Ἀρμενίας ΒΑΣΚΕΝ Α'

II'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΚΙΛΙΚΙΑΣ

Μακαριώτατον Χρυσόστομον,
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Ἀθήνας

Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα ἐκφράζομεν τὰς ἀδελφικὰς ἡμῶν εὐχὰς δι' εὐτυχίαν τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος καὶ εὐημερίαν τῆς Ἐκκλησίας.

† Ὁ Κιλικίας ΚΗΟΡΕΝ

IA'

ΤΟΥ ΣΕΒ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑ

Τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος

κ.κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜῶ τῷ Βῶ

Εἰς Ἀθήνας

Μακαριώτατε Δέσποτα,

Ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἡξίωσεν ἡμᾶς διανῦσαι τὸ στάδιον τῆς παθοκτόνου νηστείας καὶ φθάσαι τὰς πανσέπτους ταύτας ἡμέρας καθ' ἃς ἡ μήτηρ ἡμῶν ἁγία Ἐκκλησία τελεῖ ἐν καταλύξει βαθεῖα τὰ φρικτὰ Πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἐν χαρᾷ δὲ καὶ ἀγαλλιάσει, τὴν ἐνδοξον ἐκ

Η Δ' ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ Β' ΒΑΤΙΚΑΝΕΙΟΥ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἐκθέσαντες εἰς τὰ δύο προηγούμενα τεύχη τῆς παρούσης σειρᾶς ἡμῶν τὰ κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας φάσεις τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου μετὰ τῶν ταυτοχρόνων ἐπαφῶν καὶ σχέσεων τῶν δύο πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ῥωμαιοκαθολικῆς, ἰδιαίτατα ὡς διεμορφώθησαν αὐταὶ διὰ τῆς Β' καὶ μάλιστα τῆς Γ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως τῆς Ῥόδου, θὰ παρακολουθήσωμεν νῦν τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν φάσιν τῆς ἐν Βατικανῷ Συνόδου καὶ τὰς τελευταίας σχέσεις μεταξὺ τῆς «πρεσβυτέρας» καὶ τῆς «νέας» Ῥώμης.

1. Ἡ ἐναρκτήριος συνεδρία τῆς Συνόδου καὶ ὁ λόγος τοῦ Πάπα

Τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1965 ἤρχισεν ἡ τετάρτη περίοδος τῶν ἐργασιῶν τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου, ἥτις, κατ' ἐκφρασθεῖσαν ἤδη ἐν ἀρχῇ κοινὴν ἐπιθυμίαν, ἦτο καὶ ἡ τελευταία τῆς ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου 1962 ἀρξαμένης τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ ἔκτοτε συνεχισάσης αὐτὰς καθ' ἕκαστον φθινόπωρον γενικῆς ταύτης Συνόδου τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς δὲ καὶ κατὰ τὰς προηγηθείσας ἐναρκτήριους συνεδρίας, οὕτω καὶ νῦν ἐν ἀρχῇ ἐτετέλεθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου πανηγυρικὴ θεία Λειτουργία ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ', συμπαραστατουμένου ὑπὸ 26 ἐπισκόπων-μελῶν τῆς Συνόδου, εἶτα δὲ ὁ Πάπας ἐκήρυξε τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς δ' περιόδου τῆς Συνόδου. Κατὰ τὴν ἐναρκτήριον ταύτην τελετὴν παρήσαν 2567 μέλη, τῶν ὑπολοίπων 523 δικαιομένων νὰ μετάσχωσιν ὡς μελῶν τῆς Συνόδου κωλυθέντων νὰ παραστῶσι, κυρίως ἐκ λόγων ὑγείας ἢ πολιτικῶν τοιούτων. Ἐπίσης παρηκολούθησαν τὰς συνεδρίας τῆς Συνόδου καὶ 83 Παρατηρηταὶ ἐξ 27 Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, 15 προσκεκλημένοι τῆς Γραμματείας πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐνότητος με-

ταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἱκανοὶ θεολόγοι-σύμβουλοι, ὡς καὶ τινες λαϊκοὶ ἀκροαταὶ καὶ ἀκροάτριαι. Σημειώτεον ὅτι ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀπέστειλαν παρατηρητὰς εἰς τὴν ἐν Βατικανῷ ταύτην Σύνοδον τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως 3, τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας 3, ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία 3, ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία 2, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία 1 καὶ ἡ τῆς Γεωργίας 1.

Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ' ἐξεφώνησε τὸν ἐναρκτήριον λόγον του¹, ἐν τῷ ὁποίῳ εἰσαγωγικῶς ἐξῆρε, σὺν ἄλλοις, τὴν σημασίαν τῆς παρούσης Συνόδου, ἣν ἐχαρακτήρισεν ὡς «μέγα πρᾶγμα», ὡς καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἐκδήλωσιν τῆς ἐνότητος καὶ ἁρμονίας τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν μελῶν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπ' αὐτῆς καταβαλλομένην προσπάθειαν πρὸς «ἀποκατάστασιν στενοτέρου δεσμοῦ κοινωνίας μετὰ τῶν ἀφ' ἡμῶν κεχωρισμένων χριστιανῶν ἀδελφῶν»². Ἡ ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκδηλωθεῖσα «κοινωνία καὶ ἀλληλεγγύη» τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἱεραρχίας εἶναι ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτος, ἕνεκα τῆς πολλαπλῆς ἀνθρωπίνης προσελύσεως ἡμῶν καὶ τῶν ἀδιαλλάκτων διαιρέσεων τῶν χωρίζουσῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἀλλήλων, αἵτινες ἐφαίνοντο ὡς καθιστῶσαι ταύτας ἀνεφίκτους. Εἶτα ἐτόνισεν, ὅτι οἱ μετέχοντες τῆς Συνόδου ταύτης «Θεοῦ ἐσμεν [συνεργοὶ]» (Α' Κορ. 3,9), ὀφείλοντες νὰ θέσωμεν ἀπάσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ ὑπακούωμεν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ἐν τέλει τῶν συνο-

1. Τὸ λατινικὸν κείμενον αὐτοῦ ἐν «Osservatore Romano» τῆς 15.9.1965, γερμανικὴ δὲ μετάφρασις ἐν «Herder-Korrespondenz» 19 (1965) 627-631.

2. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι ὁ Πάπας δὲν παρέλειψε νὰ προβάλῃ καὶ πάλιν τὸ πρωτεῖόν του, ὅτε ἀνεφέρθη εἰς τὴν τελεσθεῖσαν συνοδικὴν λειτουργίαν «ἐν τῇ βασιλικῇ ταύτῃ, τῇ ἀφιερωμένῃ εἰς μνήμην τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ὁρατοῦ θεμελίου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ»!

νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ Ἰδρυτοῦ Αὐτῆς Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Λειτουργοὶ τῆς ἀγιοπάτης ἡμῶν Θρησκείας καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοί, ἐν τῷ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητῷ τούτῳ Σκηνώματι Αὐτοῦ, τῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ ἀπερᾶντῳ χώρῳ ταύτῃ, εὐγνωμόνες ἐπὶ τῇ χάριτι ταύτῃ, εὐχαριστοῦμεν Αὐτῷ ὅλη ψυχῇ καὶ διανοίᾳ, προσκνυόμεν ἐνλαβῶς τὰ ἅγια Πάθη Αὐτοῦ καὶ δοξάζομεν τὴν κοσμοχαρμόσυνον Ἀνάστασιν Αὐτοῦ, δι' ἧς ἠλευθέρωσεν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας καὶ συνεκάθισεν αὐτὸ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Καθῆκον δ' ἱερὸν ἐπιτελοῦντες, ἱκετεῦο-

μεν τὸν παθόντα καὶ ἀναστάντα Κύριον καὶ πάντοτε μὲν, ἰδιαίτερος δὲ κατὰ τὰς ἁγίας ταύτας ἡμέρας, ὅπως διαφυλάττῃ τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα, ἀκλόνητον μέχρι γήρως βαθυτάτου ἐπὶ τοῦ πανενδόξου Ἀρχιεπισκοπικοῦ Θρόνου τῆς ἀγιοπάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ.

Κατασπαζόμενοι ἐπὶ τούτοις τὴν τιμίαν Κορυφὴν τῆς Ὑμετέρας πολυσεβάστου ἡμῶν Μακαριότητος, διατελοῦμεν μετὰ σεβασμοῦ βαθυτάτου.

Ἐν Συναίῳ τῷ Ὁρει, Πάσχα 1966.

Ταπεινὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς
καὶ ὄλωσ πρόθυμος

† Ὁ Σινᾶ ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ

δικῶν ἐργασιῶν νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ ἀποστολικόν: «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πράξ. 15, 28). Ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ ἀγώμεθα ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀναμιμνησκόμενοι τοῦ λόγου τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου: «οὐδὲν ἀγαθὸν δύναται νὰ γνωσθῆ τελείως, ἂν μὴ τελείως ἀγαπᾶται»³. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἀποκεκαλυμμένης χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς ἐξεφράσθη πλαστικῶς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ: «ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχεν ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν» (Α΄ Ἰωάν. 4,16).

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινωνία τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ ἐπὶ τῆς τὰ πάντα περικλειούσης ἀγάπης. Ἐν τῇ σημερινῇ κρίσει καὶ τῇ τάσει τῶν λαῶν πρὸς ἔνωσιν ὀφείλομεν νὰ πραγματοποιήσωμεν ἐν τῇ πράξει τὴν ἔνωσιν, ἥτις θὰ μεταβάλῃ πάντας ἡμᾶς εἰς οἰκογένειαν καὶ ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὀφείλομεν νὰ συναντηθῶμεν καὶ νὰ αισθανώμεθα ἑαυτοὺς ἀληθῶς ὡς ἀδελφούς, δίδοντες τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης καὶ ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἐν ἀπλότῃ, καθὼς ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Χριστός. Ἄλλως τε ἡ Ἐκκλησία εἶναι κοινωνία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀγάπης, ἀγομένη ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ πεπληρωμένη ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ἣν ἐπεκτείνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὅλων τῶν φυλῶν καὶ ἔθνῶν καὶ τάξεων. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Β' Βατικανεῖου Συνόδου ἠγάπησε μετ' οἰκουμενικῆς καρδίας πάντας τοὺς χριστιανούς ἀδελφούς, τοὺς ὄντας ἔξω τῆς τελείας ἐνώσεως μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀντιμετώπισε τὸ μέγα πρόβλημα τῆς χριστοβουλήτου ἐπανενώσεως πάντων τῶν χριστιανῶν. Ἐνταῦθα ὁ Πάπας ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ προβάλῃ καὶ πάλιν τὸ πρωτεῖόν του!

Ἀκολούθως ἐχαρακτήρισεν οὗτος τὴν Σύνοδον ταύτην ὡς μίαν ἐπίσημον πράξιν ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Καθ' ὃν χρόνον ἄλλαι ἰδεολογίαι καὶ κινήσεις ἐξαγγέλλουσιν ἑτέρας ἀρχὰς διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, οἷον τὴν δύναμιν, τὸν πλοῦτον, τὴν ἐπιστήμην, τὸν ἀγῶνα, τὸ συμφέρον κ.λ.π., ἡ Ἐκκλησία κηρύσσει τὴν ἀγάπην. «Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς» (Β' Κορ. 5,14). Αἰσθανόμεθα ὑπεύθυνοι ἔναντι πάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ διακονεῖ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Εἶναι φορεὺς τῆς ἀγάπης καὶ προαγωγὸς τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ προσβλέψῃ πρὸς ὅλον τὸν κόσμον καὶ νὰ ἀγαπήσῃ αὐτόν. Τοῦτο εἶναι ἐν τῶν κυριωτέρων ἔργων τῆς Συνόδου, περὶ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται τὸ ὑπ' ἀριθ. 13 συνοδικὸν σχῆμα (ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ).

Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐπιδιώκουσα τὴν εἰρήνην Σύνοδος αὕτη ὑφίσταται ὀδυνηρὰν προσβολήν. Διότι οὐκ ὀλίγοι ἐξ ἐκείνων οἵτινες ὄφειλον νὰ παρακάθηνται ἐδῶ μετὰ τῶν ἡμῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὴν

πρόσκλησιν ἡμῶν, καθ' ὅσον ἀδίκως ἐκαλύθησαν νὰ προσέλθωσι. Τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι ὑπάρχει εἰσέτι μία βαρεῖα καὶ τραχεῖα καταπίεσις, ἥτις εἰς οὐκ ὀλίγας χώρας καταπιέζει τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιδιώκουσα μετὰ δεσποτισμοῦ ἵνα καταπνίξῃ καὶ διαλύσῃ αὐτήν. Αἰσθανόμεθα ὀδυνηρὰν, ὅταν σκεπτόμεθα πόσον ἀκόμη ὁ κόσμος εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην. Ἄς ἀντιδράσωμεν ὅμως διὰ διπλῆς ἐνεργείας τῆς ἀγάπης πρὸς τε τοὺς ὑπὸ διωγμὸν ἀδελφούς ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτούς, συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολήν τοῦ Κυρίου: «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (Ματθ. 5, 44). Ἡ Σύνοδος αὕτη, ἐμμένουσα σταθερῶς εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν, τρέφει αἰσθήματα καλωσύνης καὶ εἰρήνης πρὸς τοὺς διώκοντας τὴν Ἐκκλησίαν ἐξ ἀντιθρησκευτικῶν προκαταλήψεων ἢ ἀδίκου ἀντικλησιαστικοῦ πνεύματος.

Ἐν τέλει ὁ Πάπας Παῦλος τὸ μὲν ἐποίησατο ἐκκλησίαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, τὸ δὲ ἀνήγγειλε τὴν σύστασιν ἐπισκοπικῆς συνόδου, ἥτις θὰ συγκαληθῆται ἐκτάκτως ὑπὸ τοῦ Πάπα κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς συμβουλήν καὶ συνεργασίαν μετ' αὐτοῦ, καὶ τέλος ἀνήγγειλε τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς τὸν Ὀργανισμόν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, πραγματοποιηθεῖσαν τῇ 4-5.10.1965⁴. Ἐκ τούτων ἰδιαιτέρως δέον νὰ ἐξαρθῆ ἡ σύστασις τῆς ὡς ἄνω περὶ τὸν Πάπαν συνόδου. Ἐν τῷ παπικῷ ἰδιοβούλῳ⁵ ὀρίζεται, ὅτι «ὁ σκοπὸς τῆς συνόδου ταύτης εἶναι τριπλοῦς, ἥτοι νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐνότητα Πάπα καὶ ἐπισκόπων, νὰ πληροφορῇ τὴν ἀγίαν Ἐδραν καὶ νὰ ἐναρμονίσῃ τοὺς διαφόρους δογματικούς τύπους. Τὰ περισσότερα μέλη αὐτῆς ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκοπικῶν συνόδων καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος θὰ ὀρίξῃ ἀριστίνδην ὀλίγα μόνον μέλη. Τοῦτο θὰ ἐπιτρέψῃ, ὅπως καὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐκπροσωπῶνται εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Ἐκκλησίας. Πάντως μόνιμα μέλη αὐτῆς θὰ ἀποτελοῦν οἱ πατριάρχαι τῶν ἠνωμένων μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑδρας ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Πάντες οὗτοι θὰ ἔχουν ἐξουσίαν βουλευτικὴν, ὁσάκις ὁ Πάπας τὸ κρίνει σκόπιμον. Ἄν καὶ θὰ συγκαληθῆται ὀλόκληρος μόνον ὅταν τὸ γενικὸν ἀγαθὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβάλλῃ τοιαύτην σύγκλησιν, ἡ σύνοδος κατ' οὐσίαν θὰ εἶναι διαρκής, διότι θὰ ἔχῃ ἐγκατεστημένην εἰς Ῥώμην διαρκὴ γενικὴν γραμματεῖαν. Ἄλλως τε τὸ διαρκὲς αὐτῆς δηλοῦται σαφῶς εἰς τὸ παπικὸν ἰδιόβουλον. Ἄμεσον ἐπακολούθημα τῆς συλλογικότητος τῶν ἐπισκόπων, τὴν ὁποίαν καθώρισεν ἀμετακλήτως ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος, ἡ Ἱδρυσίς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης βουλῆς ἀγγέλλει ὅχι μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει τὸ τέλος τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπολύτου μοναρχίας. Καινοτομία βεβαίως, ἀλλὰ καὶ ἐπιστροφή εἰς τὰς πηγὰς, διότι ἀπὸ τοῦ δ' μέχρι τοῦ ιστ' αἰῶνος

4. Βλέπ. «Informations Catholiques Internationales» Nr. 250 (1965) σ. 1-14.

5. Τοῦ motu proprio «apostolica sollicitudo» ἐν «Herder-Korrespondenz» 19 (1965) 641-643.

3. Αὐγουστίνου, De diversis quaest. Migne P.L. 40, 24.

ἴσχυον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρόμοια συστήματα. Ἄρα γε τὸ ἀποφασιστικὸν τοῦτο βῆμα τοῦ κορυφαίου τῶν ἐπισκόπων θὰ διευκολύνῃ τὴν πολυπλοκὴν ἔνωσιν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν»⁶.

Ἀφοῦ εὐχρηθῶμεν εἰλικρινῶς καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπαλήθευσιν καὶ πραγματοποιήσιν πασῶν τῶν ἀνωτέρω προβλέψεων, δι' ὧν θὰ ἰδύνατο νὰ ἐνισχυθῇ πῶς ὁ κατ' οὐσίαν ἀνύπαρκτος συνοδικὸς θεσμὸς ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἰδίως ἀπὸ τῆς Α' μέχρι τῆς Β' ἐν Βατικανῶ Συνόδου, θὰ ἰδυνάμεθα ἐν τούτοις ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου νὰ παρατηρήσωμεν, πρῶτον μὲν ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπὸ Ἰδρυσιν σύνοδος θὰ στερεῖται προφανῶς τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν Συνόδων, αἵτινες δὲν δύνανται δυστυχῶς νὰ εὑρωσι θέσιν ἐν τῷ ἀπολύτῳ μοναρχικῷ παπικῷ συστήματι, καὶ ἄρα δὲν θὰ εἶναι σύνοδος ἐν παλαιохριστιανικῇ καὶ ὀρθοδόξῳ ἑνώσιᾳ· δεύτερον δὲ ὅτι εἰς τὴν ἑνώσιν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ «τὸ ἀποφασιστικὸν τοῦτο βῆμα» καὶ ἄλλα ὅμοια τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐν σοβαρῶ καὶ εἰλικρινεῖ θεολογικῷ διαλόγῳ ἐξέτασις τῶν δογματικῶν, ἐκκλησιολογικῶν καὶ λοιπῶν διαφορῶν, τῶν ὑφισταμένων μεταξύ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ πασῶν τούτων, συμπεριλαμβανομένης βεβαίως καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ διοικητικὸν πολίτευμα τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ὁποίας μόνον εἶναι δυνατὴ ἡ συνάντησις καὶ συνεννόησις ἐπὶ ἴσοις ὅροις καὶ ἡ ἐπ' ἀνένωσις πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνεπτυξάμεν⁷.

2. Ἡ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας διακήρυξις τῆς Συνόδου

Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων κειμένων τῆς Β' Βατικανέου Συνόδου, διὰ τὴν τελικὴν διατύπωσιν τοῦ ὁποίου διεξήχθησαν ἐν αὐτῇ εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐνάρξεως (15.9.1965) μακροὶ καὶ ἐργῶδεις συζητήσεις. Τοῦτο ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὴν φύσιν τοῦ θέματος, ὅπερ ἀδιαμφισβητήτως εἶναι λίαν δυσχερὲς καὶ ἐκτάκτως σοβαρὸν καὶ ἐπίκαιρον, καὶ διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἀπησχόλησε τὴν Σύνοδον καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας φάσεις τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἀρχικῶς εἶχε περιληφθῆ ὡς πέμπτον κεφάλαιον τοῦ σχήματος περὶ Οἰκουμενισμοῦ, οὕτω δὲ παρουσιάσθη κατὰ τὴν β' περίοδον τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου τῇ 9 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1963, ὅτε καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἀποτελέσῃ ἰδιαιτέρον σχῆμα. Πράγματι τοῦτο ἀνασυνταχθὲν ὑπεβλήθη ἐκ νέου εἰς τὴν Σύνοδον κατὰ τὴν γ' φάσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς κατὰ Σεπτέμβριον 1964, ὅτε καὶ διεξήχθησαν ἰκαναὶ συζητήσεις ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὑπεβλήθησαν πολλὰ τροποποιήσεις. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν διωρθώθη καὶ συνεπληρώθη τὸ σχέδιον ὑπὸ τῆς οἰκειᾶς

συνοδικῆς ἐπιτροπῆς, τῇ δὲ 17 Νοεμβρίου 1964 διενεμήθη εἰς τοὺς συνοδικούς, ἵνα εἰσαχθῆ πρὸς ἐπιψηφισιν τὴν παραμονὴν τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἡτοὶ τῇ 19 Νοεμβρίου. Ἄλλ' αἴφνης κατ' αὐτὴν τὸ προεδρεῖον τῆς Συνόδου ἀνήγγειλε τὴν ἀναβολὴν τῆς ψηφοφορίας, πρὸς νέαν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ, ὡς εἶχε ζητήσῃ ἡ μειοψηφία. Τοῦτο ὅμως ὠδήγησεν εἰς κρίσιν ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ ἐξήγγειρε τὴν πλειοψηφίαν τῶν συνοδικῶν, οἵτινες ὑπέγραψαν αἴτησιν πρὸς τὸν Πάπαν, ὅπως ἐπέμβῃ καὶ διεξαχθῆ ἡ ψηφοφορία. Τούτου δ' ὅμως ἀρνηθέντος πᾶσαν παρέμβασιν, παρεπέμφθη τὸ σχέδιον εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἐπιτροπὴν πρὸς νέαν ἐπεξεργασίαν, μεθ' ἣν ἤχθη ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν αὐτοῦ καὶ αὖθις ἐνώπιον τῆς Συνόδου τῇ 15.9.1965. Ἐξεδηλώθησαν δ' ὅμως καὶ πάλιν, κατὰ τὴν διάρκειαν μακρῶν συζητήσεων, σοβαρὰ διχογνωμίαι καὶ ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν συνοδικῶν. Κατὰ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου ἐκινεῖτο ἡ αὐτὴ δραστηρία μειοψηφία ἐπισκόπων, ἐπιδιώκουσα τὴν ματαίωσιν τῆς ψηφοφορίας ἢ τοῦλάχιστον τὴν ἐπὶ μακρὸν ἀναβολὴν αὐτῆς⁸. Ὅθεν παρέστη ἀνάγκη ἐπεμβάσεως τοῦ Πάπα, ὅστις ἐζήτησεν, ὅπως ἀποφανθῆ ἡ Σύνοδος διὰ ψηφοφορίας ἐπὶ τοῦ ἐξῆς ἐρωτήματος: «Τὸ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας κείμενον ἀρέσκει εἰς τοὺς πατέρας ὡς βᾶσις τῆς ὀριστικῆς διακηρύξεως, ἥτις θὰ διατυπωθῆ περαιτέρω καὶ ὀλοκληρωθῆ, συμφωνῶς πρὸς τὴν καθολικὴν περὶ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας διδασκαλίαν καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις, ἃς προέτειναν οἱ πατέρες διαρκούσης τῆς συζητήσεως καὶ αἵτινες δέον νὰ γίνωσιν ἀποδεκταὶ κατὰ τὸν κανονισμὸν τῆς Συνόδου;»⁹. Κατὰ τὴν προκριματικὴν ταύτην ψηφοφορίαν ἐψήφισαν καταφατικῶς μὲν 1997 συνοδικοί, ἀρνητικῶς δὲ 224. Κατόπιν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου παρεπέμφθη τὸ σχέδιον πρὸς νέαν ἐπεξεργασίαν εἰς ὑποεπιτροπὴν τῆς ἐπὶ τῆς ἐνότητος Γραμματείας, ἐνισχυθεῖσαν καὶ δι' ἄλλων εἰδικῶν θεολόγων. Πράγματι ἡ ὑποεπιτροπὴ αὕτη ἐπεξεργάσθη καὶ συνεπλήρωσεν ἐπιμελῶς τὸ σχέδιον, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν νεωτέρων ἀπόψεων καὶ προτάσεων διαφόρων ἐπισκόπων, καὶ εἶτα διένειμεν αὐτὸ εἰς τὰ συνοδικὰ μέλη τῇ 22 Ὀκτωβρίου. Γενικῶς ὑπολογίζεται, ὅτι κατὰ τὴν διετίαν 1963-65 ἐγένοντο 6 νέαι ἐπεξεργασίαι τοῦ σχεδίου τῆς Διακηρύξεως, τρεῖς δὲ συνεζήτηθη τοῦτο ἐπὶ Συνόδου, λαβόντων τὸν λόγον 120 συνοδικῶν καὶ ὑποβληθεισῶν 600 περίπου προτάσεων εἰς τὴν γραμματεῖαν¹⁰. Τέλος ἐν μὲν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 19 Νοεμβρίου 1965 διεξήχθησαν πέντε προκαταρκτικαὶ ψηφοφορίαι ἐπὶ τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ τοῦ σχεδίου, ἐξ ὧν ἐν τῇ τελικῇ ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς μὲν 1954, κατ' αὐτῆς δὲ 249 σύνεδροι, ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς ὀλομελείας τῆς Συνόδου τῆς 7.12.1965 ἔτυχε τῆς ὀριστικῆς ἐπι-

8. «Herder-Korrespondenz», ἐνθ' ἄν. σ. 665, βλέπ. καὶ σ. 676 ἐξ.

9. Αὐτόθι σ. 680.

10. Πλεῖω βλέπ. ἐν: Concile Oecuménique Vatican II, Documents Conciliaires 3, Paris (Editions du Centurion) 1966, σ. 315—330. Αὐτόθι σ. 351—372: γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου τῆς παρουσίας «Διακηρύξεως».

6. «Καθολικὴ» 37 (1965) φύλ. 1456, σ. 4.

7. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ῥωμαιοκαθολικισμός, Ἀθήναι 1964, τευχ. Ι, σ. 112 ἐξ.

ψηφίσεως διὰ 2308 ψήφων κατὰ 70 ἀπορριπτικῶν ἢ παροῦσα «Διακήρυξις περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας» «Dignitatis humanae»¹¹.

Τὸ σύντομον κείμενον αὐτῆς διαιρεῖται εἰς 15 μικράς παραγράφους. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη ἀναγνωρίζει εἰσαγωγικῶς εἰς τὰ άτομα καὶ τὰς κοινωνίας τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, τονίζουσα ὅτι ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος συνειδητοποιεῖται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων καὶ αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιούντων ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ἐνεργείαις των κέκτῃται ἰδίαν κρίσιν καὶ ὑπεύθυνον ἐλευθερίαν, ἀγόμενοι οὐχὶ δι' ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος. Ὁμοίως ἀπαιτοῦσι τὸν νομικὸν περιορισμὸν τῆς δημοσίας (κρατικῆς) ἐξουσίας, ὥστε νὰ μὴ περιορίζονται ὑπερμέτρως τὰ ὅρια μιᾶς ἐντίμου ἐλευθερίας τοῦ προσώπου καὶ τῶν κοινωνιῶν. Ἡ ἀπαίτησις αὕτη τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἀναφέρεται ἰδίως εἰς τὰς πνευματικὰς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐλευθερὰν ἀσκήσιν τῆς θρησκείας ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐγνώρισε τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει τὴν ὁδόν, ἐν ἣ ὀφείλουσι νὰ διακονῶσιν αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι, ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ

11. Συμπληρωματικῶς γράφει τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς «Διακήρυξεως» ταύτης ἡ «Herder—Korrespondenz» ἐν τ. 20 (1966) σ. 40: «Nicht weniger als fünf Überarbeitungen waren der Verabschiedung der Erklärung über die Religionsfreiheit vorausgegangen, von noch zahlreicheren Zwischenstadien ganz abgesehen. Zweimal hatte man sich vergebens um eine vorläufige Abstimmung bemüht, um die Meinung des Plenums in dieser Sache zu erkunden (am Ende der Zweiten und am Ende der Dritten Sitzungsperiode), und die erste entscheidende Abstimmung am 21. September 1965 konnte nur auf ausdrückliche Intervention des Papstes hin durchgeführt werden (vgl. Herder—Korrespondenz 19. Jhg. S. 680). Kein anderer Entwurf stand wie dieser im Spannungsfeld zweier verschiedener Kommissionen—der Theologischen Kommission und des Sekretariats zur Förderung der Einheit der Christen. Drei aufregende Konzilskrisen wurden durch das Schema über die Religionsfreiheit heraufbeschoren: die erste Konzilskrise am Ende der Zweiten Sitzungsperiode, die berühmte Oktoberkrise 1964, die mit dem bekanntesten Brief der 17 Kardinäle an den Papst endete, und die wohl grösste und gefährlichste Verhandlungskrise des Konzils am Ende der Dritten Sitzungsperiode. Dass es nach der letzten Überarbeitung des Schemas und den Abstimmungen zu den «Modi» am 19. November auffallend ruhig um diesen immer noch umstrittenen Text wurde, war wohl in erster Linie der Festigkeit des Papstes zu verdanken, der trotz der 249 Neinstimmen bei der letzten GesamtAbstimmung den Text sogleich auf die Tagesordnung der letzten Öffentlichen Sitzung gesetzt hatte. Was Wunder, wenn der Beifall, der so häufig wie sonst nie im Ablauf dieses Konzils in der letzten Öffentlichen Sitzung durch die Hallen von St. Peter brauste, trotz der 70 Neinstimmen, die auch bei der letzten Abstimmung noch blieben, eindrucksvoll laut war. Nach soviel Mühen, Kontroversen und Missverständnissen war endlich ein Text gesichert, der trotz seines Kompromisscharakters die Basis abgibt nicht nur für ein tieferes Verständnis des Wirkens der Kirche in der religiös und geistig pluralen Gesellschaft unserer Tage, sondern auch für neue Formen der «Koexistenz» mit den anderen christlichen Kirchen und den nichtchristlichen Religionen und den Dialog mit der Welt».

τύχῳσι τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας καὶ μακαριότητος. Ἐξ ἄλλου πάντες οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ ἀναζητῶσι τὴν ἀλήθειαν, ἰδίως ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του, καὶ νὰ διαφυλάττωσιν αὐτήν. Ἀλλὰ τὰ καθήκοντα ταῦτα θίγουσι τὴν συνειδήσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ δεσμεύουσιν αὐτήν.

Ἐν § 2 ἐξετάζεται τὸ ἀντικείμενον καὶ θεμέλιον τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ διδασκεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπον κέκτῃται τὸ γενικὸν καὶ θεμελιῶδες δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας του. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ἐγκτεται ἐν τούτῳ, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεροι ἀπὸ παντὸς καταναγκασμοῦ ἐκ μέρους εἴτε ἀτόμων εἴτε κοινωνικῶν ὁμάδων εἴτε ἀνθρωπίνης τιμῆς ἐξουσίας, οὕτως ὥστε οὐδέποτε νὰ ἐξαναγκάζηται τις ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ζητήμασι νὰ ἐνεργῇ ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς του. Τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας στηρίζεται ἀληθῶς ἐπὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πρόσωπα, τ.έ. μετὰ λογικοῦ καὶ ἐλευθερὰς βουλῆσεως πεπραιοισμένοι, ἔχοντες οὕτω προσωπικὴν εὐθύνην, εἶναι πάντως ὑποχρεωμένοι ἐκ φύσεως καὶ ἠθικοῦ καθήκοντος, ὅπως ἀναζητῶσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐπίσης ὑποχρεοῦνται νὰ διακρατῶσι τὴν γνωσθεῖσαν ἀλήθειαν καὶ νὰ ρυθμίζωσι πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀληθείας. Πρὸς τοῦτο ὁ ἄνθρωπος δεόν νὰ ἀπολαύῃ τῆς ἐσωτερικῆς, τῆς ψυχολογικῆς ἐλευθερίας, ὡς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ ἐξωτερικοῦ τιμῆς καταναγκασμοῦ. Τὸ δικαίωμα λοιπὸν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι ὑποκειμενικὸν τι τοῦ προσώπου, ἀλλ' ἐδράζεται ἐπ' αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἴδου ὁ λόγος δι' ὃν ἡ ἐλευθερὰ ἀνθρωπίνῃ προσωπικότης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐνεργῇ συμφώνως πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς κρίσιν καὶ νὰ εἶναι προσωπικῶς ὑπεύθυνος δι' ὅ,τι πράττει ἢ παραλείπει. Τοῦτο βεβαίως ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων.

Ἡ § 3 πραγματεύεται περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἐνταῦθα τονίζεται, ὅτι ὁ ὕψιστος κανὼν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ὁ θεῖος νόμος, ὁ αἰώνιος καὶ ἀντικειμενικὸς καὶ καθολικὸς, διὰ τοῦ ὁποῦ ὁ Θεὸς τάττει καὶ κατευθύνει καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον ὅλον καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας κατὰ τὴν βουλὴν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγάπης του. Ὁ Θεὸς ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον κοινωνὸν τοῦ νόμου του, οὕτως ὥστε ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἡρεμον καθοδήγησιν τῆς θείας Προνοίας δύναται νὰ γνωρίσῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο ἔχει ἕκαστος τὸ καθήκον καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀναζητῇ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς θρησκείας, ἵνα σχηματίσῃ διὰ καταλλήλων μέσων καὶ μεθόδων ὁρθὰς καὶ ἀληθεῖς κρίσεις τῆς συνειδήσεως. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀναζητεῖται δι' ἐλευθερὰς ἐρεύνης... Δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἐξαναγκάζωνται οἱ ἄνθρωποι νὰ πράττωσιν ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς των, οὐδὲ νὰ ἐμποδίζωνται νὰ πράττωσι συμφώνως πρὸς τὴν συνεί-

δησίν των, ιδίως ἐν τῷ πεδίῳ τῆς θρησκείας. Διότι ἡ ἀσκησις τῆς θρησκείας, κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, συνίσταται πρὸ πάντων εἰς ἐσωτερικὰς, βουλευτικὰς καὶ ἐλευθέρως ἐνεργείας, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀγεται ἀμέσως πρὸς τὸν Θεόν. Τοιαῦται ἐνεργεῖαι δὲν δύνανται οὔτε νὰ διατάσσωνται οὔτε νὰ ἐμποδίζωνται ὑπὸ ἀνθρωπίνης τινὸς ἐξουσίας. Ἄλλ' ἡ κοινωνικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ, ὅπως ἐξωτερικῶς ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὁμολογῆ τὴν θρησκείαν τοῦ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν. Ἄρα προσγίνεσθαι ἀδικία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα καὶ τὴν τάξιν, ἐν ἣ ὁ Θεὸς ἐτάξε τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν τις ἀρνηθῆ αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν ἀσκησῆ καὶ ἐνεργεῖαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, προϋποτιθεμένης βεβαίως τῆς τηρήσεως τῆς νομίμου δημοσίας τάξεως. Ἐπὶ πλέον αἱ θρησκευτικαὶ πράξεις, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἰδιωτικῶς καὶ δημοσίως ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸν διὰ πνευματικῆς ἀποφάσεως, ὑπερβαίνουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν τὴν ἐπιχειρῶν καὶ χρονικὴν τάξιν. Ἐπομένως ὀφείλει ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἡ κυρία φροντίς τῆς ὁποίας εἶναι τὸ ἐν χρόνῳ κοινὸν ἀγαθόν, νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ εὐνοῆ βεβαίως τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν πολιτῶν, θὰ ὑπερέβαινε δὲ τὰ ὅρια αὐτῆς ἂν προὔχρωσι τόσον ὥστε νὰ ὀρίσῃ ἢ ἐμποδίσῃ θρησκευτικὰς πράξεις¹².

Ἡ § 4 πραγματεύεται περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, ὑποστηρίζουσα ὅτι ἡ ἀρμόζουσα εἰς τὰ ἄτομα ἐλευθερία ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ζητήμασι πρέπει νὰ ἀναγνωρίζηται αὐτοῖς καὶ ὅταν δρῶσιν ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἀνθρώπων. Διότι ἡ κοινωνικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας, ἀπαιτεῖ θρησκευτικὰς κοινότητας. Ἐπομένως αἱ κοινότητες αὗται, ὅταν δὲν παραβαίνωνται αἱ νόμιμοι ἀπαιτήσεις τῆς δημοσίας τάξεως, κέκτηνται δικαίως τὴν ἐλευθερίαν νὰ κυβερνῶνται συμφώνως πρὸς τὰς ἰδίας ἀρχάς, νὰ τιμῶσι τὸ ὕψιστον Ὄν ἐν δημοσίᾳ λατρείᾳ, νὰ συμπαρίστανται εἰς τὰ μέλη των ἐν τῇ πράξει τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς αὐτῶν, νὰ κατηχῶσιν αὐτὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ διδασκαλίᾳ καὶ νὰ κτίζωσι τὰ οἰκοδομήματα ἐκεῖνα, ἐν οἷς διὰ τῆς συνεργασίας τῶν μελῶν θὰ ὀρίζηται ἡ ἰδία αὐτῶν ζωὴ συμφώνως πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀρχάς των. Ὁμοίως αἱ θρησκευτικαὶ κοινότητες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι τοὺς ἑαυτῶν ἀξιωματούχους, νὰ ἐκπαιδεύωσιν, ὀνομάζωσι καὶ μεταθέτωσιν αὐτούς, νὰ ἐπικοινων-

νῶσι μετὰ θρησκευτικῶν ἀρχῶν καὶ κοινοτήτων εἰς ἄλλα μέρη τῆς γῆς, νὰ ἀνεγείρωσι ναοὺς καὶ νὰ ἀποκτῶσι καὶ κατέχωσι τὰ ἀναγκαζοῦντα εἰς τοὺς σκοποὺς των ἀγαθὰ, χωρὶς νὰ παρεμποδίζωνται διὰ τῆς νομοθεσίας ἢ ἄλλων διοικητικῶν μέτρων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἐπίσης ἔχουσι τὸ δικαίωμα αἱ θρησκευτικαὶ κοινότητες, ὅπως μὴ παρεμποδίζωνται ἐν τῇ δημοσίᾳ διδασκαλίᾳ καὶ μαρτυρίᾳ τῆς ἑαυτῶν πίστεως εἴτε προφορικῶς εἴτε γραπτῶς. Πρὸς τούτους εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν ἀνήκει, ὅπως μὴ ἐμποδίζωνται αἱ θρησκευτικαὶ κοινότητες νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἰδιαίτεραν ἱκανότητα τῆς διδασκαλίας των πρὸς ὄργανωσιν τῆς κοινωνίας καὶ ἀναζωογόνησιν τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Τέλος ἐν τῇ κοινωνικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς τῆς θρησκείας ἐγκεῖται τὸ δικαίωμα, ὅπως συνέρχωνται ἐλευθέρως οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἰδίας αὐτῶν θρησκευτικότητος, καὶ ἰδρῶσι συνδέσμους ἐκπαιδευτικούς, ἐκπολιτιστικούς, φιλανθρωπικούς καὶ κοινωνικούς¹³.

Ἡ § 5 ἐπεκτείνει τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπὶ τῆς οἰκογενείας, ἀναγνωρίζουσα τὸ δικαίωμα εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν, ὅπως ρυθμίσῃ τὴν ἰδίαν οἰκογενειακὴν θρησκευτικὴν ζωὴν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν γονέων. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι οἱ γονεῖς ἔχουσι καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίζωσι τὸ εἶδος τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων των κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν θρησκευτικὰς πεποιθήσεις.

Ἡ § 6, ὁμιλοῦσα περὶ τῆς προστασίας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὑπογραμμίζει, ὅτι τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τῆς κοινωνίας ἐγκεῖται κυρίως ἐν τῇ τηρήσει τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡ μέριμνα δὲ διὰ τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἀνήκει εἰς τοὺς πολίτας, τὰς κοινωνικὰς ομάδας, τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας θρησκευτικὰς κοινότητας, κατὰ τὸν προσήκοντα ἐκάστη τῶν τρόπον καὶ ἀναλόγως τοῦ καθήκοντος ἕναντι τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Ἰδίως ἡ προστασία καὶ ἡ προαγωγή τῶν ἀπαρβαδίστων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἶναι καθήκον πάσης πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Ὅθεν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ὀφείλει νὰ ἀναλαμβάνῃ διὰ δικαίων νόμων καὶ ἄλλων καταλλήλων μέσων τὴν προστασίαν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας πάντων τῶν πολιτῶν καὶ νὰ δημιουργῆ εὐνοϊκὰς συνθήκας προαγωγῆς τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, ἵνα οἱ πολῖται δύνανται νὰ ἀσκῶσι τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ ἐμπληρῶσι τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα αὐτῶν... Θὰ ἦτο ἄδικον νὰ ἐπιβάλλῃ ἡ δημοσία ἐξουσία εἰς τοὺς πολίτας δι' ἐξαναγκασμοῦ ἢ ἐκφοβισμοῦ ἢ δι' ἄλλου μέσου ὁμολογίαν τινὰ πίστεως, ἢ ἀπόρριψιν οἰασθῆποτε θρησκείας, ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τινὰ νὰ προσχωρήσῃ εἰς θρησκευτικὴν τινὰ κοινότητα ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτήν. Πολύ πε-

12. Ἐπ' αὐτῶν ὁ καρδινάλιος F. König παρατηρεῖ ἐν Documents Concil. 3, σ. 336 : «Le pouvoir civil doit reconnaître et aussi favoriser la vie religieuse des citoyens : c' est dire que la distinction entre les deux ordres, l' ordre du sacré et l' ordre terrestre ou temporel, ne peut signifier une séparation totale. En effet le pouvoir civil ne doit pas prendre une attitude indifférente, totalement neutre, agnostique ou même hostile à l' égard de l' ordre du sacré. Car le bien commun de la société n' est pas exclusivement fonction des valeurs matérielles. Les valeurs spirituelles, telles qu' elles sont inhérentes à la religion, en sont une composante essentielle. Cependant le domaine du pouvoir civil est limité exclusivement à l' ordre terrestre. Ce pouvoir dépasse donc sa compétence, quand il s' arroe le droit d' influencer les actes religieux ou d' en empêcher l' exercice».

13. Αὐτόθι σ. 338 : «L' Eglise catholique a toujours revendiqué un droit strict de liberté dans la société. Mais la déclaration conciliaire affirme que tous les groupes religieux—sans exclure l' athéisme—peuvent revendiquer la liberté religieuse au plein sens du terme comme un droit; cela est nouveau».

ρισσότερον θὰ ἐνήργει ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐναντίον τῶν καθηγιασμένων δικαιωμάτων τοῦ προσώπου καὶ τῆς οικογενείας τῶν ἐθνῶν, ἐὰν κατὰ τινα τρόπον ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ ἐξουσία πρὸς καταστροφήν ἢ περιορισμὸν τῆς θρησκείας εἴτε ἐν ὄλῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει εἴτε ἐν οἰαδήποτε χωρᾷ εἴτε ἐν ὀρισμένῃ τινὶ κοινότητι.

Ἐν § 7 ἐξετάζονται τὰ ὅρια τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐξαίρεται, ὅτι τὸ δίκαιον τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας πραγματοποιεῖται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀσκήσις αὐτοῦ ὑπόκειται εἰς ὀρισμένους κανόνας. Ἐν τῇ χρήσει πάσης ἐλευθερίας δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ ἠθικὴ ἀρχὴ τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς εὐθύνης. Οἱ καθ' ἕναστος ἀνθρώποι καὶ αἱ κοινωνικαὶ ομάδες ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅπως ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὰ τε δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἴδια καθήκοντα ἐναντι αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν τῆς κοινωνίας. Ἐναντι ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἐπιβάλλεται ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἀνθρωπισμός...

Ἐν § 8 γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ συνιστᾶται πρὸς πάντας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἀσχοῦντας τὴν ἀγωγὴν τῶν ἄλλων, ὅπως διαπαιδαγωγῶσιν ἀνθρώπους, οἵτινες, συμμορφούμενοι πρὸς τὴν ἠθικὴν τάξιν θὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς νομίμους ἀρχὰς καὶ συνάμα θὰ ἀγαπῶσιν τὴν γνησίαν ἐλευθερίαν, ἀνθρώπους δὴλα δὴ οἵτινες κατ' ἴδιαν κρίσιν θὰ κρίνωσιν τὰ πράγματα ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας, θὰ ἐκτελῶσιν τὰ ἔργα των ἐν συνειδήσει τῆς εὐθύνης των καὶ θὰ ἐπιδιώκωσιν πάντοτε τὸ ἀληθές καὶ τὸ δίκαιον.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζεται ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Οὕτως ἀναπτύσσεται ἡ περὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας διδασκαλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐν ταῖς ἐπομέναις παραγράφοις 9 — 12, καὶ δὴ ἐν τῇ 9 ὅτι ἡ διδασκαλία περὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἔχει τὰς ρίζας της ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, ἐν τῇ 10 ἐξετάζεται ἡ ἐλευθερία τῆς πίστεως, ἐν τῇ 11 διαφωτίζεται ὁ τρόπος ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἐν τῇ 12 δεικνύεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατακολουθεῖ τοῖς ἴχνεσι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἐν § 13, ἐν ᾗ ὁ λόγος περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπολαύει τύσης ἐλευθερίας ἐνεργείας, ὅσην ἀπαιτεῖ ἡ φροντίς αὐτῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ὅντως ἡ ἐλευθερία αὕτη εἶναι ἀγία, διότι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐφωδίασε δι' αὐτῆς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι. Ἐπομένως, ὅστις στρέφεται ἐναντίον αὐτῆς, στρέφεται ἐναντίον τῆς βουλῆσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐλευθερία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι θεμελιώδης ἀρχὴ ἐν ταῖς σχέσεσι μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ κρατικῶν ἐξουσιῶν. Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ καὶ ἐναντι πάσης δημοσίας ἀρχῆς ἡ Ἐκκλησία διεκδικεῖ τὴν ἐλευθερίαν ὡς πνευματικὴ ἀρχή, ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ

Χριστοῦ ἰδρυθεῖσα καὶ ἔχουσα τὸ καθήκον, κατὰ θεῖαν ἐντολήν, ὅπως πορευθῆ εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα καὶ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει (Μάρκ. 16, 15). Ὡσαύτως ἀπαιτεῖ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἐλευθερίαν δι' ἑαυτὴν καὶ καθ' ὅσον εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων, ἐχόντων τὸ δικαίωμα νὰ ζῶσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως...

Ἐν § 14, ἐν ᾗ καθορίζεται τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, γράφεται: Ἴνα δυνηθῆ ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν θεῖαν ἐντολήν «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Ματθ. 28, 19-20), ὀφείλει νὰ ἐργάζεται μετὰ προσοχῆς καὶ ἀφοσιώσεως, «ἵνα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τρέχῃ καὶ δοξάζεται» (Β' Θεσ. 3, 1). Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία παρακαλεῖ τὰ τέκνα της «πρῶτον πάντων ποιέσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεῦξεις καὶ εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων... τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 1-4)... Δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Χριστόν, τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τὸ μέτρον τῆς χάριτος, τῆς χορηγομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται ἡ κλήσις, ὅπως ἀποδεχθῶσιν ἐλευθέρως τὴν πίστιν καὶ ὁμολογῶσιν αὐτήν.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ § 15 διαπιστοῦται, ὅτι οἱ ἀνθρώποι τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀξιοῦσιν, ὅπως ἐλευθέρως δύνανται νὰ ὁμολογῶσιν ἰδιωτικῶς καὶ δημοσίως τὴν θρησκείαν των. Ὡς γνωστόν, ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία διακηρύσσεται εἰς τὰ πλεῖστα συντάγματα καὶ ἀναγνωρίζεται πανηγυρικῶς εἰς διεθνή κείμενα. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι κυβερνητικὰ σχήματα, παρ' οἷς αἱ δημόσιαι ἀρχαί, παρὰ τὴν διὰ τῶν συνταγμάτων αὐτῶν ἀναγνώρισιν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, πειρῶνται ὅπως παρακλύσωσιν τοὺς πολίτας νὰ ὁμολογῶσιν τὴν θρησκείαν καὶ καθιστῶσιν λίαν δυσχερῆ καὶ κινδυνώδη τὴν ζωὴν τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων. Ὅθεν ἀπευθύνεται πρὸς πάντας ἡ παραίνεσις, ὅπως ἔχωσιν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία ἀποτελεῖ ἀναγκαιότητα, ἰδίως ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι εἶναι προφανῆς πραγματικότης, ὅτι ὅλοι οἱ λαοὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀποτελοῦσι μίαν ἐνότητα, ὅτι ἀνθρώποι διαφόρου πολιτισμοῦ καὶ θρησκείας συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ στενοτέρων σχέσεων καὶ ὅτι αὐξάνει ἐν αὐτοῖς ἡ συνείδησις τῆς ἰδίας ἐπευθυνότητος. Διὰ νὰ δημιουργηθῶσι λοιπὸν καὶ ἐξασφαλισθῶσιν εἰρηνικαὶ σχέσεις καὶ ὁμόνοια ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, ἐπιβάλλεται ὅπως πανταχοῦ τῆς γῆς προστατεῦται νομικῶς ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ εἶναι σεβαστὰ τὰ ὑψίστα καθήκοντα καὶ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως διαμορφώσῃ ἐλευθέρως τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν του ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Τοιοῦτον εἶναι περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας Διακηρύξεως τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου. Δίκαιον εἶναι νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη ἐπέτυχε, κατόπιν μακρῶν καὶ δυσχερῶν συζητήσεων καὶ παρὰ τὴν μεγάλην ἀντί-

δρασιν ἀνυποχωρήτου μειοψηφίας¹⁴, νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἀνωτέρω ἀξιολογώτατον κείμενον, τὸ ὁποῖον, ἐξαιρουμένων ὀλίγων λεπτομερειακῶν σημείων¹⁵, ἀπαραδέκτων ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων, κρινόμενον ἐν τῷ συνόλω, παριστᾷ ἀναμφιβόλως πρόοδον καὶ ἐκσυγχρονισμόν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης ἐν τῷ θέματι τούτῳ, ὡς καὶ ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἀπὸ ὀρισμένων συναφῶν μεσαιωνικῶν ἀντιλήψεων, ἀπαραδέκτων ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου¹⁶. Διὰ ταῦτα τὸ κείμενον τοῦτο ἀποτελεῖ

14. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἐνταῦθα αἱ σπουδαιότεραι ἀντιρρήσεις τῆς μειοψηφίας: «Die Lehre des Entwurfes widerspreche dem kirchlichen (päpstlichen) Lehramt, besonders dem des 19. Jahrhunderts; Wahrheit und Irrtum könnten nicht auf dieselbe Stufe gestellt werden, nur die Wahrheit habe ein Recht auf freie Verbeitung, der Irrtum könne höchstens toleriert werden; man dürfe das objektive Recht der katholischen Kirche und das (nur) subjektive Recht der anderen Kirchen und Religionen nicht auf dieselbe Stufe stellen; es gehe nicht an, dass man allen Religionen die gleiche Freiheit der Verbreitung gewähre, das bringe die Gefahr des Individualismus, Subjektivismus und Indifferentismus; man müsse die Frage stellen, ob die öffentliche Verbreitung von Irrtümern in katholischen Ländern nicht die öffentliche Sittlichkeit verletze, und deshalb hätten die katholischen Bürger das Recht, vor der Gefährdung ihres wahren Glaubens bewahrt zu werden; allen dieselben Rechte zuzuerkennen, sei eine Beleidigung der katholischen Kirche und eine Gefährdung für die ungebildeten Gläubigen; wenn auch der Staat nicht zuständig sei, über Sittenfragen zu urteilen, so sei er doch kompetent, sich das Urteil der Kirche zu eigen zu machen; wenn ein christlicher Staat die Grenzen der Ausübung der Religionsfreiheit festsetze, dann stimmten seine Gesetze mit dem Naturrecht überein; sei der Staat aber nicht christlich, könnten diese Gesetze selbst dann zur Unterdrückung der Religion führen, wenn sie nicht direkt gegen das Naturrecht verstossen». («Herder-Korrespondenz» 19 (1965) 676).

15. Πρβλ. καὶ A. F. Carrillo de Albornoz, The ecumenical and world significance of the Vatican Declaration on Religious Liberty, ἐν «The Ecumenical Review» 18 (1966) 58-84. Γενικώτερον βλέπ. τοῦ αὐτοῦ, Religious Liberty in the World. A general review of the world situation in 1965. Geneva 1966. Ὁμοίως σύγκρισιν τῆς συναφοῦς διδασκαλίας τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν βλέπ. ἐν φυλακίῳ αὐτοῦ RL 66:1, Ecumenical perspectives of the Vatican declaration on Religious Liberty, Geneva 1966.

16. A. F. Carrillo de Albornoz, The ecumenical and world significance... σ. 80: «We cannot help but wonder about the reasons for this reluctance to say certain things clearly and to recognize that there were in history facts which merit much more penitent confession than the vague euphemism related above. This makes us recall the reverent reserve of the good sons of Noah... But is this «pietas filialis», understood in this sense, really necessary and useful? The Decree on Ecumenism, approved by the same Vatican Council, did not think so and plainly recognized that mistakes and faults may have been made also by the Roman Catholic Church. Why not apply this general recognition to this particular point, where the historical mistakes of the Roman Catholic Church (and, for that matter, of practically all Christian Churches) are so evident? The World Council of Churches has said: «It is for the Churches, recognizing their own past failures in this regard, to play their indispensable role in promoting the realization of religious liberty for all men». (Third Assembly of the WCC, New Delhi 1961, «Statements

σταθμὸν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ περὶ τὸ θεμελιώδες ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ κέκτηται ὑφίστην σημασίαν διὰ τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν¹⁷. Γενικῶς ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως ἄξιός ἐστίν ὁ ὑπὸ τῆς Συνόδου τονισμὸς τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας ὡς θεμελιώδους φυσικοῦ καὶ καθολικοῦ δικαίωματος πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀδιακρίτως θρησκείας, ὡς καὶ πασῶν τῶν θρησκείων καὶ θρησκευτικῶν κοινοτήτων, αἵτινες συμφωνοῦσιν ἐν τούτῳ. Ὅθεν δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, ὅτι τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ θετικὸν στοιχεῖον διὰ τὸν μέλλοντα οἰκουμενικὸν διάλογον ἰδίως μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων. Σημειωτέον ἔτι, ὅτι ἐκ τῆς Διακηρύξεως ταύτης ἐξάγεται, ὅτι «ὁ ἄτιμος προσηλυτισμὸς δέον νὰ θεωρῆται κατάχρησις δικαίωματος καὶ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ δικαίωματος τῶν ἄλλων»¹⁸, καθ' ἡμᾶς δ' εἶναι τι πολλῶ χειρόν καὶ ἀποτρόπαιον καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς ἀπόβλητον.

Ἐπὶ τούτοις θὰ ἡδυνάμεθα ἀπὸ ὀρθοδόξου καὶ δὴ καὶ οἰκουμενικῆς ἐπόψεως νὰ διατυπώσωμεν ἐνταῦθα τρεῖς μόνον παρατηρήσεις: Πρῶτον, ὅτι τὸ κείμενον ὁμιλεῖ περὶ τῆς μοναδικῆς ἀληθοῦς θρησκείας καὶ τῆς μοναδικῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, δῆλα δὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἀποκλειομένων ἄρα πασῶν τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἄρα καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ὁμως πιστεύει καὶ διεκδικεῖ, ὅτι αὐτὴ εἶναι «ἡ μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» κατόπιν τούτου δυσκολευόμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπὶ ἴσοις ὅροις διεξαγωγὴ ἀληθοῦς θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ ἀποτελέσμα αὐτοῦ¹⁹. Δεύτερον, ἡ Β' Βατικανείου Σύνοδος δὲν ἐστήριξεν, ὅπως καὶ ὅσον ἔπρεπε, τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου διδασκαλίαν τῆς καὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ τῶν οἰκουμενικῶν αὐτῆς διδασκάλων καὶ Πατέρων, ἐξαιρέσει μίᾳ καὶ μόνῃ παρατομπῆς εἰς τέσσαρας μόνον Λατίνους Πατέρας (Λακτάντιον, Ἀμβρόσιον, Μ. Γρηγόριον καὶ Ἰννοκέντιον Γ') καὶ εἰς τὴν τοπικὴν ἐν Τολέδῳ Σύνοδον, ἀλλ' ἠντλησεν αὐτὴν ἀποκλειστικῶς ἐκ κειμένων τῶν τελευταίων Παπῶν (Λέοντος ΙΓ', Πίου ΙΑ', Πίου ΙΒ', Ἰωάννου ΚΓ' καὶ Παύλου ΣΤ'), μὴ δυνηθεῖσα οὕτω νὰ ἐξέλθῃ τοῦ παπικοῦ φρουρίου αὐτῆς πρὸς εὐρύτερους οἰκουμενικοὺς ὀρίζοντας, καὶ μάλιστα ἐν ὄψει τοῦ ἐπὶ θύραις οἰκουμενικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου. Τρίτον, μετὰ τὴν παροῦσαν Διακήρυξιν περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὀφείλει, ἂν εἶναι εἰλικρινῆς

on Religious Liberty», Main Ecumenical Statements, p. 37).

17. Αὐτόθι σ. 81 ἐξ.: «Some Observers have said that this Declaration is «an immense step forward», and we agree with them... The Declaration is a great document, possibly, at least in ecumenical perspective, the greatest that has emerged from the long debates of the Second Vatican Council... This Declaration means, above all, a new Christian unanimity in matters of religious liberty...».

18. «Καθολικὴ» 38 (1965) φύλ. 1466, σ. 4.

19. Βλέπ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 108 ἐξ.

ΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

1. Ἡ βάση τοῦ ζητήματος. Ἱεροὶ Κανόνες καὶ Νόμοι. Τὸ Κράτος καὶ τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὅπως ἀναθέσῃ εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν Ἱεραρχῶν καὶ Καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων (εἰς τῶν ὁποίων ὠρίσθη καὶ ὁ γράφων) τὴν μελέτην τοῦ θέματος τῶν Χριστιανικῶν μνημείων τῆς Χώρας, τῶν ὁποίων (κατὰ τὸ σχετικὸν ἔγγραφον τῆς Ἱ. Συνόδου) «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποξενωθῇ αὕτη οὐδὲ νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπ' αὐτῶν κυριαρχικῶν Αὐτῆς δικαιωμάτων», ὑπηγόρευσε τὰς κατωτέρω σκέψεις ἐπὶ τοῦ ὅλου ζητήματος, μάλιστα μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν πρώτην συνεδρίαν τῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ τὴν 14ην παρελθόντος Μαρτίου.

Τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα (παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά, μεταβυζαντινά) ἀποτελοῦν κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας κατωχυρωμένον διὰ σιγιλλίων, αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων, ἀφιερωτικῶν πράξεων καὶ Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας. Ναοί, μοναί, εἰκόνες, παντοειδῆ κειμήλια, κατεσκευάσθησαν διὰ τὰς λατρευτικὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ὑπὸ τῆς ἰδίας τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε ὑπὸ τῶν πιστῶν ὡς ἀφιερώματα πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Σήμερον γνωρίζομεν οἱ Χριστιανολόγοι—Βυ-

πρὸς ὅσα ἐν αὐτῇ διακηρύσσει καὶ συνεπῆς πρὸς αὐτήν, νὰ τερματίσῃ τὸν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων διενεργούμενον ἀπὸ αἰῶνων ἀνελεύθερον προσηλυτισμὸν καὶ τὴν δυσφημιστικὴν καὶ ἀνίερρον προπαγάνδαν τῆς, διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀθεμίτων καὶ ἀντευαγγελικῶν μέσων, καὶ μάλιστα τῆς κακεμφάτου καὶ ἀπαραδέκτου Οὐνίας, καθ' ἧς ἐξηγέρθη σύσσωμος ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ῥόδου τὸ 1964· διότι ὁ προσηλυτισμὸς ἀντίκειται ἀναντιρρήτως εἰς τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὡς καὶ εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ δολίας ἀποσπάσεως ἀπὸ τοῦ πατρίου ὀρθοδόξου δόγματος ἀκρίτων παιδίων, πτωχῶν καὶ ἀπροστατευτῶν γυναικῶν καὶ ἀμαθῶν ἢ ἠθικῶς ἀναπῆρων ἀνθρώπων δι' ἀνηθικῶν ἢ καταναγκαστικῶν μέσων ἢ χρημάτων ἢ ἀπατηλῶν ἐπαγγελιῶν. Καθόλου εἰπεῖν, ἢ θρησκευτικῆ ἐλευθερία καὶ ὁ οἰκουμενισμὸς ἐξ ἐνδὸς καὶ ἐξ ἑτέρου ὁ προσηλυτισμὸς εἶναι ἀσυμβίβαστα καὶ ἀποκλείουσιν ἄλληλα, καὶ μάλιστα καθὼς ἡσχίθη ὁ τελευταῖος δι' ἀπατηλῶν καὶ καταπιεστικῶν μέσων μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν²⁰.

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

20. Π.χ. ὑπομνήσκωμεν τὸν «βία καὶ ἀπάτην» ἐπιβληθέντα ἀντιχριστιανικὸν προσηλυτισμὸν τῶν ἐν Πολωνίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ Ὁρθοδόξων διὰ τῆς λεγομένης «ἐνώσεως» τῆς Βρέστης (1594—96), παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς, Ἀθῆναι 1935, σ. 40 ἐξ.

ζαντινολόγοι ὅτι λειτουργικοὶ καθαρῶς λόγοι ἐπέδρασαν καὶ διεμόρφωσαν τὴν Χριστιανικὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Τὸ Ἱερόν βῆμα μετὰ τὰς τρεῖς κόγχας του, ἡ ἁγία τράπεζα μετὰ τὸ κιβώριόν της, ὁ κυρίως ναὸς μετὰ τὸν τροῦλλον καὶ τὰς διασταυρουμένης καμάρας του συνεδέθησαν μετὰ τὴν λατρίαν καὶ κατόπιν μετὰ τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωγραφικὴ πάλιν τῶν ναῶν ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τοῦ δόγματος καὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καὶ ὄχι ὑπόθεσιν τῆς αἰσθητικῆς. Εἶναι τέχνη λειτουργικὴ, δογματικὴ, οὐσιωδῶς θεολογικὴ. Ἐμπνέεται καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τοὺς σκοποὺς καὶ μόνον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπομένως δὲν διαμορφοῦται δι' ἑαυτὴν («ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην») ἀλλὰ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἔκφρασις τοῦ κόσμου τῆς «Χάριτος», τῆς κατηγορίας τοῦ «ἀγίου» συνιστοῦν τὴν προσπαθειάν της. Ὁ καλλιτέχνης εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν δι' ἔργασίαν εἶναι πλέον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸν χώρον αὐτῆς οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ἀρμόδιος ἢ Ἐκείνη. Τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν κυριαρχίαν καὶ τὴν κατευθύνσιν τῆς ἀγιογραφίας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μανθάνομεν ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς π.χ. τῆς Ἑβδόμης: «Τῶν ζωγράφων ἐφεύρεσις ἢ τῶν εἰκόνων ποίησις, ἀλλὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔγκριτος θεομοθεσία καὶ παράδοσις... Αὐτῶν (τῶν πατέρων) ἡ ἐπίνοια... καὶ οὐ τοῦ ζωγράφου· τοῦ γὰρ ζωγράφου ἡ τέχνη μόνον ἢ δὲ δίαταξις πρόδηλον, τῶν δειμαμένων ἁγίων πατέρων» (ΜΑΝΣΙ XIII, 252). Ταῦτα σημαίνουν ὅτι οἱ «δειμάμενοι» ἅγιοι πατέρες καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐπίσκοποι εἶναι οἱ μόνοι ὑπεύθυνοι καὶ οἱ μόνοι ἀρμόδιοι διὰ τὰ τῶν ναῶν. Αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας, φυσικὰ, Ἐκκλησίαν.

Τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐξουσία δὲν κατελύθη, οὐδὲ ἀπέκτησαν, ὡς ἐκ τούτου, οἱ ναοὶ τῆς καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἕτερον νόμιμον κύριον. Οὐδεὶς λοιπὸν, πλην αὐτῆς ἔχει δικαιώματα ἐπ' αὐτῶν. «Κειμήλια καὶ κτήσεις ἀκινήτους, ἀνεκποιήτους τῆς Ἐκκλησίας σώζεσθαι χρὴ», ἐπιτάσσει ὁ Β' κανὼν Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὁ Δ' κανὼν τῆς Δης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὴν ἴδρυσιν τῶν μονῶν, εὐκτηρίων οἴκων ἀλλὰ καὶ τὴν παντοειδῆ πρόνοιαν ἐπ' αὐτῶν ἀναθέτει εἰς τὸν ἐπίσκοπον: «μηδένα οἰκοδομεῖν, μηδὲν συνιστᾶν μοναστήριον ἢ εὐκτηρίον οἶκον παρὰ γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου... Τὸν μὲν τοι Ἐπίσκοπον χρὴ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι». Ὁ ΚΔ' πάλιν κανὼν τῆς αὐτῆς Συνόδου συνηγορεῖ ἰδίᾳ διὰ τὰς Μονὰς: «Τὰ ἀπαξ καθιερωθέντα Μοναστήρια μένειν εἰς τὸ διηνεκές... καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι...». Τὴν κανονικὴν ἀποψιν ἔχομεν καὶ παρὰ τῆ ἐξαβιβλῶ τοῦ Ἀρμενοπούλου: «Ὁ νόμος ρητῶς ἀποφαίνεται, τὰ ρηλιγιῶσα καὶ τὰ σάκρα μὴ διὰ χρόνον δεσπόμενα». (Βιβλ. II, τίτ. I, σελ. 218). Ἐξ ἄλλου

ὁ ΛΗ' Κανὼν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων γενικώτερον καθορίζει ὅτι «πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ Ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα καὶ διοικήτω αὐτά». Εἰδικώτερον πάλιν ὁ ΟΓ' κανὼν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καθορίζει διὰ τὰ κειμήλια : «Σκευὸς χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθέν, ἢ ὀθόνην, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω. Παράνομον γάρ». Τὸ ἀδύνατον τῆς ὑπὸ οὐδενὸς διεκδικήσεως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀφιερωμάτων τονίζει καὶ ὁ Α' Κανὼν τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου : «Εἰ γὰρ ἄπερ τις ἀνθρώπῳ χαρίζεται τούτων οὐκ ἔτι κύριος εἶναι δύναται, πῶς ἄπερ τις Θεῷ καθαγιαίνει καὶ ἀνατίθῃσι, τούτων ὑφαρπάξειν τὴν κυριότητα παραχωρηθήσεται ;». Τὰ ἀναφαίρετα ταῦτα δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνώριζον καὶ οἱ Τοῦρκοι κατακτηταί, οἱ ὅποιοι καὶ κατωχύρωνον αὐτὰ διὰ διαταγμάτων, καθὼς πάντες γνωρίζομεν.

Ἡ Πολιτεία, ὡς Ὁρθόδοξος Πολιτεία, προστατεύουσα, βάσει τοῦ Συντάγματος τὴν Ἐκκλησίαν, προστατεύει κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος θέσις τῆς Πολιτείας ἐναντι τῶν Χριστιανικῶν μνημείων. Ἡ ἐπικρατήσασα ὁμως κατάστασις οὐχὶ τῆς ἀπλῆς προστασίας, ἀλλὰ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μνημείων τούτων ὑπὸ τῆς Πολιτείας, εἶναι ὅλως ἀντικανονικὴ. Προέρχεται καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἰδιαζουσῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, αἱ ὁποῖαι ἐπεβλήθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῶν Βαυαρῶν ἐν Ἑλλάδι. Ὁ νόμος τοῦ Μάουρερ τῆς 10. (22) 5—1834 καθώριζεν ὡς ἰδιοκτησίαν τοῦ Δημοσίου τὰς ἀρχαιότητας, ὁ δὲ νόμος ΒΧΜΣΤ', τοῦ 1899 ἀρθρ. 1, ἐπανέλαβεν ὅτι πάντα τὰ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαῖα καὶ τὰ μοναστηριακὰ εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ Κράτους. Εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὸν ὅρον ἀρχαῖα ἐδόθη εὐρυτάτη σημασία, ἐνῶ κατ' οὐσίαν ὑπὸ τὸν ὅρον ἔδει νὰ θεωρηθοῦν κυρίως τὰ μνημεῖα τὰ προχριστιανικὰ (προϊστορικά, κλασσικά, ρωμαϊκά), διότι ὁ ὅρος ἀρχαῖα ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων («βυζαντιναὶ ἀρχαιότητες») δὲν ἀποτελεῖ κυριολεξίαν. Ὁμιλοῦμεν περὶ ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ ἀρχαίου Βυζαντίου, ἀλλὰ περὶ Βυζαντίου. Πρόκειται λοιπὸν περὶ βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημείων καὶ οὐχὶ περὶ «ἀρχαιοτήτων» ἐν τῇ εἰδικῇ τοῦ ὅρου ἐννοίᾳ. (Καὶ οἱ ξένοι, διὰ τὴν παλαιότεραν χριστιανικὴν τέχνην μεταχειρίζονται σήμερον τοὺς ὅρους «Frühchristliche Kunst, Early Christian and Byzantine Art, Art of the Byzantine Era, L' Art Paléochrétienne», κ.τ.τ.). Ἦδη ὁ Winckelmann (†1768) εἶχε καθορίσει ὡς «ἀρχαῖα» τὰ κλασσικὰ μνημεῖα, εἰς ταῦτα δὲ κυριολεκτεῖται ὁ ὅρος καὶ κατόπιν, ὡς φαίνεται π.χ. καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Gerhard (Grundriss der Archäologie 1853) καὶ πλῆθος ἄλλων. Μόνον κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ πρῶτου ἢ τοῦ ἀρχεγόνου κ.λ.π. ὀμιλοῦμεν, βεβαίως, περὶ Χριστιανικῆς «ἀρχαιότητος», περὶ παλαιοχριστιανικῆς ἀρχαιολο-

γίας καί, συμβατικῶς, περὶ βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας κ.τ.τ. Οὕτω λόγῳ τοῦ ἐπικρατήσαντος τοῦ πράγματος, μεταχειρίζομεθα καὶ ἡμεῖς τὸν ὅρον ἔχοντες ὁμως πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸ εἰδικώτερον του περιεχόμενον.

Ἐπὶ πλέον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀνάληψιν καὶ τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν μνημείων συνέβαλε, νομίζομεν, καὶ τὸ γεγονός ὅτι πάντα τὰ τουρκικὰ τζαμιά, ὡς τουρκικὴ ἰδιοκτησία κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Οἱ τότε ὁμως νομοθετήσαντες δὲν ἐγνώριζον ὅτι πλεῖστα τοιαῦτα τεμένη ἦσαν προηγουμένως Χριστιανικοὶ ναοί. Πράγματι ὀλίγα τζαμιά προέδιδον τὴν προγενεστέραν των χριστιανικὴν μορφήν ἢ παρέμεινον εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ὑποδούλων ὡς τοιαῦτα μνημεῖα, ἀκριβῶς διότι ἦσαν καθεδρικοὶ ναοὶ τοῦ τόπου ἢ μεγάλα προσκυνήματα (πρβλ. Ἅγιος Δημήτριος, Ἅγία Σοφία Θεσσαλονίκης κ.λ.π.) περὶ τῶν ὁποίων παρεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Τὰ περισσότερα ὁμως ἐνεφανίζοντο ὡς τουρκικὰ, ὁ δὲ λαὸς εἶχε συνηθίσει ἐπὶ τόσα ἔτη, ἀπὸ πατέρων καὶ προπατόρων, νὰ θεωρῇ ταῦτα ὡς τοιαῦτα κατασκευάσματα καὶ μάλιστα νὰ τὰ ἀποστρέφεται. Ἀκόμη καὶ σήμερον, παρὰ τὰς τόσας μελέτας καὶ βεβαιώσεις πλέον τῶν πραγμάτων, εἰς τινὰ μέρη ὁ λαὸς «Τζαμιά» θεωρεῖ, ὀνομάζει καὶ ὡς τοιαῦτα μεταχειρίζεται κτίρια, τὰ ὁποῖα ἀναμφισβητήτως ἦσαν προηγουμένως Χριστιανικοὶ ναοί. (Ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα τὸ Ρέθυμνον, ὅπου «Τζαμί τῆς Ναραντζῆς» λέγει καὶ πιστεύει ὅλος ὁ κόσμος τὸν παλαιὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ὅστις, σημειωτέον, ἔγινεν ἀλληλοδιαδόχως ἀποθήκη, ᾠδεῖον, ἐσχάτως δὲ κληματογράφος). Ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξῦ, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐκτίσθησαν νέοι μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ καὶ λόγος δὲν ἐγένετο πλέον διὰ τὰ τοιαῦτα τζαμιά, αὐτὰ διετηρήθησαν—ὅσα διετηρήθησαν—διότι περιελήφθησαν εἰς τὸν νόμον τῶν διατηρητέων μνημείων τοῦ Κράτους.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι τόσον ἐκ τῶν ξενικῶν ἀντιλήψεων, ὅσον καὶ ἐκ παρεξηγήσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐξ ἑλλειπῶν τότε στοιχείων προῆλθε μία κατάστασις ἀπαράδεκτος, δι' ἧς, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τὸ πιστεύῃ, μοῦσ εἰ οἰεῖται ἡ Ἐκκλησία. Βεβαίως, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν Ρωμαίων, ὡς καὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν (Βαβυλωνίων, Ἀσυρίων, Αἰγυπτίων κ.λ.π.) ἀποτελοῦν μουσειακὰς ἀρχαιότητας, διότι ἡ λατρεία ἢ μετ' αὐτῶν συνδεδεμένη, δὲν ὑφίσταται σήμερον. Τὰ Χριστιανικὰ ὁμως μνημεῖα ἀνήκουν εἰς τὴν ζῶσαν λατρείαν, εἰς τὴν λατρείαν, ἢ ὁποῖα δὲν θεωρεῖται «ἀρχαία», ἐπειδὴ ἐμεσολάβησεν ἡ Τουρκοκρατία. Ἄλλ' ἐνῶ βεβαίως εἶναι ἀρχαῖα (ἀνεῖ εἰσαγωγικῶν), εἶναι συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος, συντηρουμένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις συνετήρησε καὶ τὴν Πολιτείαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας. Εἰσερχόμενοι λοιπὸν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς μας δὲν ἔχομεν τὴν ἰδέαν ὅτι εἰσερχόμεθα εἰς Μουσεῖον: «Ἵψιστε

Θεέ, εἰς Μουσεῖον,—διεμαρτύρητο καὶ ὁ εὐσεβέστατος μας Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης—, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκεῖται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἢ χριστιανικὴ λατρεία καὶ τὰ σκευὴ αὐτῆς, ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθὸν καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας!» (Λαμπριάτικος Ψάλτης, ἐκ τῶν «Ἀπάντων» Παπαδιαμάντη, ἐκδ. Σεφερλῆ, τόμ. Β', σελ. 250). Ἐνταῦθα θέτομεν τὸ ἐρώτημα: Ἐὰν δὲν ἐπιπτεν τὸ Βυζάντιον καὶ ἐὰν ἢ Ἑλλάς δὲν ὑπεδουλοῦτο, ἀλλὰ συνεχιζέτο ὁ μεσαιωνικὸς βίος τῆς χωρὶς κατακτητῆν, τίς θὰ ἠμφεσβήτει τὴν κυριότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς, ἢ τίς θὰ ἠγειρεν ἀξιώσεις ἐπεμβάσεως ἐπὶ τῶν εὐλαβουμένων χώρων τῆς (ναῶν); Ἐὰν τὰ μνημεῖα τῆς ὑφίσταντο ἐκ τοῦ χρόνου φθοράν, θὰ ἐπενέβαινε ἢ Ἐκκλησία βοθηομένη καὶ συντρεχουμένη βεβαίως ὑπὸ τῆς Πολιτείας, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἢ Ἐκκλησία εἶναι Ἐκκλησία τῆς Πολιτείας καὶ τὰ μέλη τῆς Πολιτείας εἶναι καὶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐδημιουργήθη πλέον κατάστασις τὴν ὁποίαν, ἐν τῇ γενέσει τῆς ἠνέχθη ἢ Ἐκκλησία. Τὸ διατί, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῶμεν. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐπωμισθεῖσα μέγα μέρος τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας, ἦτο λίαν καταπεπονημένη, ἐνδιεφέρθη δὲ τότε, ὡς ἦτο φυσικόν, διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ Νόμῳ κατοχυρώσιν αὐτῆς ὡς ὀντότητος ἐν τῷ νεοσυστάτῳ Κράτει. Μὴ ἔχουσα δὲ μεταξὺ τῶν στελεχῶν τῆς πρόσωπα ἰδιαιτέρως ἀσχολούμενα μὲ τὰ μνημεῖα ἐθεώρησεν εὐεργετικὴν τὴν ἀνάληψιν τῆς φροντίδος αὐτῶν παρὰ τῆς Πολιτείας. Πρέπει δ' ὅμως νὰ προστεθῇ ὅτι τότε ἢ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶχε συνειδητοποιήσει τὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν τῶν μνημείων τῆς. Ἐπομένως ἢ κατ' ἀρχὴν ἀνάληψις τῆς προστασίας αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀπέβη ἐπιφέλης, ὅπως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν. Ἄς φαντασθῶμεν, τί θὰ ἐσώζετο, ἐὰν ἠδιαφόρει τὸ Κράτος; Τὸ ὅτι πάλιν τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα δὲν ἀπέτελεσαν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους. Ἐκ τῶν κυριωτέρων λόγων εἶναι καὶ τὸ ὅτι παλαιότερον, ἢ βυζαντινὴ τέχνη παρεξητεῖτο ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὅλου κλίματος τῶν χρόνων. Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι π.χ. τῶν χιλιάδων ναῶν καὶ ναυδρίων μας ἐθεωροῦντο ὅτι ἀντιπροσωπεύουν, τάχα, τέχνην παρακμῆς, διότι, κατὰ σχεδὸν ἀποκλειστικότητα, ὁ θαυμασμός πρὸς τὸ κλασσικὸν ἰδεῶδες καὶ μάλιστα τὸ ἰδεῶδες τῆς φυσιοκρατικῆς τέχνης τῆς Δύσεως, ἐκυριάρχει. Ἐπὶ πλέον οἱ μεγάλοι παλαιοχριστιανικοὶ καὶ βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς Χώρας ἢ εἶχον μεταβληθῆ εἰς Τουρκικὰ τεμένη ἢ εἶχον πλήρως ἀλλοιωθῆ δι' ἀκαλαισθητῶν ἐπισκευῶν καὶ στερεώσεων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἀνασκαφαὶ δὲν εἶχον εἰσέτι συστηματικῶς ἐνεργηθῆ διὰ νὰ ἔλθουν εἰς φῶς αἱ ἑκατοντάδες τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν, αἱ ὁποῖαι κατόπιν ἀπεκαλύφθησαν. Ἀνα-

στηλώσεις βυζαντινῶν μνημείων καὶ καθαρισμοὶ τοιχογραφῶν (καλοὶ ἢ κακοί, ἔστω) δὲν εἶχον πραγματοποιηθῆ, ὅπως κατόπιν ἐπραγματοποιήθησαν. Οὔτε εἶχον γραφῆ αἱ ἄφθονοι μελέται, αἱ ὁποῖαι κατόπιν εἶδον τὸ φῶς ἀκριβῶς ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐρευνῶν τῶν χριστιανικῶν μνημείων, οὔτε εἶχον προγραμματισθῆ τὰ συνέδρια Χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται. Εἰς τὴν περίοδον λοιπὸν ἐκείνην ἢ φροντίς τοῦ ὅλου ἀρχαιοφίλου πνεύματος τοῦ Κράτους ἀπέβη ἀναντιλέκτως σωτήριος διὰ τὰ μνημεῖα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ Κράτος διὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας του προσέφερεν ἀνεκτιμήτου ἀξίας ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καί, μὲ τὴν πείραν τῶν παλαιότερων ἀρχαιολόγων του, ἐξεπαίδευσεν ὅλους ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους... Τοῦτο εἶναι ἀλήθεια, ὀφειλομένη νὰ σημειωθῆ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πράγματος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν δημιουργηθεῖσαν πλέον κατάστασιν τῆς κυριότητος τῆς Πολιτείας ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν μνημείων ἤλθε νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ κατοχυρώσῃ ὁ νόμος 5351/32 κωδικοποιῶν προγενεστέρως διατάξεις καὶ καθορίζων ὅτι καὶ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα ἀνήκουν εἰς τὸ Κράτος (ἄρθρ. 1—3), διὰ τοῦ ἄρθρου δὲ 4 ἐπιτάσσων ὅπως καὶ τὰ εἰς σκευοφυλάκια τῶν μονῶν κειμήλια—τὰ μὴ χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν λατρείαν—κατατεθοῦν εἰς τὰ Μουσεῖα. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἀποξενώσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς πραγμάτων, συνετάχθη καὶ ὁ Α' Νόμος 1947/39, ὅστις τὸ ἀρχαιολογικὸν σῶμα καθορίζων, ἀναθέτει τὴν ἐπὶ μέρους φροντίδα τῶν χριστιανικῶν μνημείων εἰς Ἐπιμελητὰς καὶ Ἐφόρους Ἀρχαιοτήτων κεκτημένους πτυχίον Φιλολογίας ἢ εἰς τοὺς, ἐπὶ πλέον τοῦτου, κεκτημένους καὶ τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας. Ἀργότερον διὰ τοῦ Νόμου 1521/1942 προσετέθη ὅτι εἰς διαγωνισμὸν θέσεων Ἐπιμελητῶν βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων θὰ ἠδύνατο νὰ μετᾶσχουν καὶ Θεολόγοι, ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶχον παρακολουθήσει ἐπὶ διετίαν ὠρισμένα μαθήματα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν. Κατὰ μεροληπίαν δηλ. ἀδικαιολόγητον οἱ Θεολόγοι ὑπεχρεοῦντο εἰς τὴν διετὴ αὐτὴν παρακολούθησιν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν προκειμένου νὰ διορισθοῦν Ἐπιμεληταὶ Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων, ἦτοι πραγμάτων τῆς ἐπιστήμης των, ἐνῶ ἀντιθέτως φιλόλογοι, μὲ μόνον τὸ πτυχίον τῆς φιλολογίας, ἠδύνατο νὰ καταλαμβάνουν τὴν θέσιν ταύτην, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχον ἀπαραίτητον θεολογικὴν κατάρτισιν, πράγμα τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν ὑπεχρεοῦντο καὶ ἐκεῖνοι νὰ παρακολουθήσουν ἐπὶ διετίαν εἰς μίαν τῶν Θεολογικῶν μας Σχολῶν ὠρισμένα μαθήματα, ἀπαραίτητα διὰ τὸν βυζαντινολόγον (ὡς Χριστιανικὴν, καθ' ὅλον, Ἀρχαιολογίαν, Λειτουργικὴν, Δογματικὴν, Πατρολογίαν).

Ἐν συνεχείᾳ, διὰ τοῦ Β.Δ. 634/1960 προκλήθηεντος ὑπὸ τῆς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας ὑπαχθείσης Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, οἱ Θεολόγοι

ἐστερήθησαν πλέον τοῦ ἀνωτέρω δικαιώματος, ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἐξῆς οἱ Ἐπιμεληταὶ τῶν βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων θὰ εἶναι μόνον Φιλόλογοι (ἤτοι ἀσχέτως τοῦ ἐὰν εἶναι καὶ Θεολόγοι θὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἰδιότης αὐτῶν ὡς πτυχιούχων τῆς Φιλολογίας). Πόσον ὁ ἀποκλεισμός οὗτος τῶν Θεολόγων ἐκ τοῦ κλάδου τὸν ὁποῖον ἐκείνοι, κατὰ πρῶτον λόγον, ἔδει νὰ συγκροτοῦν, ἔχει ἄμεσον ἀντίκτυπον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν.

Συνέπεια ὅλης αὐτῆς τῆς πραγματικότητος εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐρήμην πάντοτε τῆς Ἐκκλησίας, προτάσει δὲ τοῦ οἰουδήποτε ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία ἀποφασίζει καὶ διὰ Β.Δ. κηρύσσει ἀρχαιολογικά μνημεῖα ναοῦ καὶ παρεκκλήσια καὶ ἀπαγορεύει τὴν διὰ λατρευτικούς σκοποὺς χρῆσιν αὐτῶν (διὰ τὸν φόβον τοῦ καπνοῦ τῶν κηρίων !!) εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀρχιερεῖς δὲν δύνανται νὰ λειτουργήσουν εἰς ὠρισμένους βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς ἐπαρχίας των, κεκηρυγμένους ὡς ἀρχαιολογικά μνημεῖα, ἐὰν δὲν ἐπιτρέψη τοῦτο ὁ ἐπιμελητὴς (καμμίαν φορὰν μάλιστα καὶ μία δεσποινὶς ἐπιμελήτρια) Ἀρχαιοτήτων τῆς περιοχῆς. Καὶ εἶναι βεβαίως ὁ ὑπάλληλος οὗτος ἀνεύθυνος, ὅπως ἴσως καὶ οἱ προϊστάμενοι αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ νόμου καθωρίσθησαν οὕτως.

Εἰς τὴν Ροτόνταν τῆς Θεσσαλονίκης (Ἅγιος Γεώργιος) ἐπετράπη πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας νὰ παρασταθῇ (καὶ ἐπαρεστάθη) θεατρικὸν ἔργον, δυσκολία ὅμως καὶ ἀντιρρήσεις μέχρις ἐσχάτως ὑπήρχον ὡσὰκις ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐπεθύμει νὰ λειτουργήσῃ ἐν αὐτῇ. Καὶ ἐρωτῶ: Μὲ ποῖον δικαίωμα; Πότε ἡ Ἐκκλησία ἀπώλεσε τὰ δικαιώματά της ἐπὶ τῆς Ροτόντας; Ἄφ' ὅτου τὸ μαυσωλεῖον τοῦτο τοῦ Γαλερίου «καθιερώθη» καὶ διεμορφώθη εἰς ναὸν (5ος αἰὼν) ἀνήκει πλέον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄς εἴπη ὁ αὐτὸς Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης πόση συζήτησις ἔγινε διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνός κυκλικοῦ ξυλίνου ἐπισκοπικοῦ θρόνου τοποθετημένου εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα τῆς Ἀγίας Σοφίας!

Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν δι' ἓνα πλῆθος μνημείων, ὡς π.χ. ὁ Ὅσιος Λουκᾶς παρὰ τὴν Λεβάδειαν, τὸ Δαφνί, ἡ Καισαριανή, ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης, ἡ Νέα Μονὴ Χίου κ.λ.π. Τὰ περὶ δὴθεν κινδύνου βλάβης τῶν μνημείων ἐκ τῶν κανδηλῶν, κηρίων, θυμιαμάτων κ.τ.τ., εἶναι ὑπερβολαί, γνωρίζομεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἀρχαιολόγοι καλῶς ὅτι ὑπάρχουν τρόποι σήμερον νὰ ἀποφεύγουνται αἱ πιθαναὶ ζημίαι. Ἀφίνω τὴν περίπτωσιν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν δι' ἐλαίου κανδηλῶν δι' ἠλεκτρικῶν τοιούτων καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως ἔστω τῶν κηρίων. Μεμονωμένα ζημίαι κατὰ τὸ παρελθὸν δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν κανόνα. Τὸ θυμίαμα πάλιν δὲν εἶναι ἐπιβλαβὲς τόσον ὅσον παρουσιάζεται. Μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν θὰ καταστήσῃ ἴσως σκοτεινότερα τὰ χρώματα. Ἀλλὰ τί ἐμποδίζει τὸν ἐκ τοῦ θυμιά-

ματος ἀνὰ πᾶσαν πεντηκονταετίαν ἢ καὶ ἑκατονταετίαν καθαρισμόν τῶν τοιχογραφιῶν; Μὲ τὰ σημερινὰ τεχνικά μέσα τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι σοβαρόν. Ἄς μοῦ εἴπη τις ποῖον κακὸν ἔκαμε τὸ ἐπὶ τόσα ἔτη θυμίαμα εἰς τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς Δοχειαρίου ἢ τοῦ Βαρλαάμ Μετεώρων, κ.τ.λ. κ.τ.λ. Οὐδέν. Τὸ ἐπιχείρημα ὑπαγορεύει ἀπλῶς ὁ φιλομνημειακός, πλὴν φανατικὸς ζήλος ἐνίων ἐπιστημόνων, ἢ καὶ ὁ ἀγνὸς ζήλος ἐνίων καινοσπουδῶν ἀρχαιολόγων καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων μας θὰ εἶναι ὅλως ἄδικον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡμεῖς, ἀρχαιολόγοι ὄντες, τασσόμεθα ὑπὲρ τῶν καπνῶν καὶ μάλιστα ὑπὲρ τῆς ἀνεξελέγκτου ἀφῆς κηρίων ἐντὸς τῶν σπουδαίων βυζαντινῶν μας ἐκκλησιῶν. Πᾶν ἄλλο. Ἀλλ' ἀπλῶς θέλομεν νὰ σημειώσωμεν τὰς ὑπερβολὰς καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅσοι ἐνδιεφέρθημεν διὰ τὸν καθαρισμόν τοιχογραφιῶν γνωρίζομεν ὅτι ἡ φθορὰ αὐτῶν ὀφείλεται κυρίως εἰς ἄλλα αἰτία. Εἶναι δὲ ταῦτα, τὰ ἐξανθήματα τῶν ἀλάτων τῶν δημιουργουμένων ἐκ τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα εἰσέρχονται ἐκ τῶν ρηγμάτων τῶν στεγῶν καὶ περιλείχουν τοὺς τοίχους. Εἶναι ἡ ὑγρασία εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ εὐρωτίασις καὶ, ἐν πολλοῖς, ἡ ὀξειδωσις τῶν τοιχογραφιῶν. Εἶναι ὁ καπνὸς οὐχὶ τόσον τῶν κηρίων, ὅσον ὁ προσερχόμενος ἐκ τῆς πυρᾶς τὴν ὁποῖαν, ὡς γνωρίζομεν, ἤναπτον παλαιότερον οἱ ποιμένες ἐντὸς πολλῶν καταγράφων ἀλλ' ἐρήμων ναῶν (Τουρκοκρατία) χρησιμοποιουμένων κατὰ τοὺς παγεροὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος. Εἶναι ὁμοίως ὁ καπνὸς τοῦ πυρὸς τὸ ὁποῖον ἔθετον οἱ Τοῦρκοι ἐντὸς τῶν ναῶν διὰ τὴν καταστροφὴν των, ὡς συνέβη π.χ. μετὰ τὴν μονὴν Δαφνίου καὶ πλῆθος ἄλλων μνημείων. Εἶναι τέλος αἱ ἐκ τῶν κανδηλῶν προελθοῦσαι πυρκαϊαί. Ἀλλὰ σήμερον ἐξ ὅλων αὐτῶν, δύνανται νὰ ὑπάρξῃ ἐξασφάλισις. Ἐπὶ πλέον ἡ κυρίαρχος Ἐκκλησία θὰ ἐνημερώσῃ τοὺς πιστοὺς της ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν μνημείων, τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς προσοχῆς διὰ τὴν συντήρησίν των. Ὁ ἀρχαιόφιλος καὶ εὐσεβὴς Ἑλληνικὸς λαὸς τὰ μάλιστα θὰ συνέβαλλεν οἰκονομικῶς διὰ παντὸς εἶδους ἐπισκευῆν αὐτῶν τῶν ἐν χρήσει μνημείων—ναῶν του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ στάσει αὐτῆ τῆς Ὑπηρεσίας διὰ τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα, ἣν ὑπαγορεύει ὁ φόβος τῆς τυχόν καταστροφῆς των, τελεῖ νομίζομεν καὶ ὑπὸ τὴν—ἀθέλητον ἴσως—ἐπίδρασιν ὁμόρων κρατῶν (Σερβίας, Βουλγαρίας κ.λ.π.) τὰ ὁποῖα ἔχουν μετατρέψει εἰς μουσεῖα μέγα μέρος τῶν Χριστιανικῶν μνημείων. Ἀλλ' ἐκεῖ πρόκειται περὶ ὀλοκληρωτικῶν Κρατῶν, τὰ ὁποῖα κατέλαβον καὶ ὑπεδούλωσαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, βλέπουν δὲ τὰ μνημεῖα ὡς ἔργα τέχνης μόνον τοῦ λαοῦ των καὶ ἐνδιαφέρονται (ἀληθῶς ὑποδειγματικῶς) διὰ τὴν τουριστικὴν, ἐπιστημονικὴν καὶ πρὸ πάντων τὴν ἔθνικὴν προβολὴν των. Καὶ ἡμᾶς βεβαίως πάντα ταῦτα ἐνδιαφέρουν, (καὶ περισσῶς ἴσως—ἐπιτόνων μας) ἀλλὰ νὰ μὴ παραθεωρῶμεν καὶ τὸν κυρίως χαρακτήρα τῶν μνημείων, ὅστις εἶναι ὁ λα-

τρευτικός. Πράγματι δὲ ἡ λατρεία ἐμφανίζεται μὲ ὅλως ἰδιάζουσας γοητείας, ὅταν τελεῖται ἐντὸς τῶν τοιούτων μνημειακῶν χώρων, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ χρόνος ἠγίασε καὶ ἡ συνεχῆς λατρευτικὴ παράδοσις—ὁμοιοτρόπως προσευχομένων γενεῶν, πατέρων καὶ προπατόρων—κατέστησε σύμβολα ἰδιαιτέρων ἱερῶν συγκινήσεων καὶ πνευματικῶν ἀπολαύσεων.

Εἰς τὸν 5ον αἰῶνα ἀνάγονται τὰ ἀρχαιότερα ψηφιδωτὰ (θριαμβικὸν τόξον) τοῦ ἐν Ρώμῃ περιφήμου μνημείου—ναοῦ, τῆς Santa Maria Maggiore, εἰς τὸν 12ον δὲ καὶ 13ον ἔτερα τούτων. Τελεῖται ὅμως ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀδιαλείπτως ἡ λατρεία καὶ οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ περιορίσῃ ταύτην, ἐπειδὴ ὁ ναὸς εἶναι μνημείον. Εἰς τὸν 6ον αἰῶνα ἀνήκουν αἱ περιφημοὶ διὰ τὰ ψηφιδωτὰ Βασιλικαὶ ἐν Ραβέννῃ, τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ Νέου. Καὶ ὅμως ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν αὐτῇ ἀρχαιολογικῇ πόλει τῆς Ἰταλίας, δὲν παύει νὰ τελεῖται ἡ λατρεία εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα. Ἐξοχα εἶναι καὶ θεμελιώδους σημασίας τὰ ἀρχαιότερα ψηφιδωτὰ (11ος καὶ 12ος αἰῶν) τοῦ Ἁγίου Μάρκου Βενετίας, ὅλος δὲ ὁ ναὸς ἴσταται ὡς λαμπρὸν δεῖγμα τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Καὶ ὅμως αἱ λειτουργίαι καὶ αἱ λοιπαὶ ἀκολουθίαι τελοῦνται καὶ ἐνταῦθα ἀδιακόπως. Ναὸς τοῦ 11ου αἰῶνος εἶναι ἐν Γαλλίᾳ ἡ Παναγία τῶν Παρισίων, αἱ δὲ ἐν τῇ Χώρα καὶ τῆς Cathédrales, ὡς τῆς Chartres τῆς Amiens, τῆς Angoulême, Autun, Reims κ.λ.π. ἀνάγονται εἰς τοὺς 12ον καὶ 13ον αἰῶνας. Πασίγνωστοι εἶναι καὶ οἱ ναοί, ὡς ὁ ρωμανικὸς τῆς Maria Laach, ἐν Γερμανίᾳ, τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν Βιέννῃ κ.λ.π. Εἶναι ἢ ὄχι μνημεῖα οἱ ναοὶ οὗτοι; Λειτουργοῦνται ἢ οὐ; Βεβαίως καὶ μνημεῖα εἶναι καὶ ἡ λατρεία τελεῖται καθ' ἐκάστην μάλιστα καὶ πολλάκις. Ἐκεῖ ὅμως φαίνεται... ἀγνοοῦν οἱ ἀρχαιολόγοι τὸν κίνδυνον ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν θυμιαμάτων καὶ τῶν κηρίων!! Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι καὶ τὰ μνημεῖα ταῦτα ὡς τοιαῦτα ἄριστα προβάλλονται καὶ ἡ λατρεία ἀνενόχλητος τελεῖται. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα (καὶ ἐσημειώσαμεν ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν) κατέχει ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ξεναγοὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουν ἐνταῦθα, καθὼς καὶ εἰς τὰς κατακόμβας τῆς Ρώμης καὶ πανταχοῦ.

Εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἶπομεν προηγουμένως, ἀπαγορεύεται ἡ λατρεία εἰς τὸ Δαφνί, εἰς τὸν Ὅσιον Λουκᾶν, εἰς τὴν Καισαριανὴν κ.λ.π. μνημεῖα. Ταῦτα ἔχουν κηρυχθῆ ὡς διατηρητέα. Ἀλλὰ τοιαῦτα εἶναι καὶ πλεῖστα ἄλλα, ὡς ὁ Ἁγ. Δημήτριος, ἡ Ἁγία Σοφία καὶ οἱ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης, ναοὶ τῆς Καστορίας, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῆς Μακεδονίας, μοναὶ (Μετρώρων κ.λ.π.). Ἄν τώρα εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα βλέπωμεν νὰ τελεῖται ἐλευθέρως ἡ λατρεία, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Διατάγματος περὶ διατηρητέων μνημείων, διότι τὰ ἐν λόγῳ μνημεῖα σ υ ν -

δέονται ζωηρῶς πρὸς τὴν σύγχρονον παράδοσιν τοῦ λαοῦ, ὅστις, κατακλύζων ταῦτα, τελεῖ τὰ τῆς λατρείας του. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὴν κυριαρχίαν τῆς δὲν παύει νὰ δηλώνῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία ὁσάκις προκύψῃ ζήτημα.

Ἐξ ὅσων ἀνωτέρω ἐξητάσθησαν διεπιστώθη, νομιζομεν, ὅτι ἐπιβάλλεται πλέον ἡ τροποποίησις τοῦ Νόμου καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς πρωτοβουλίας ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν μνημείων εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀρχὴν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐδόλως ἐννοοῦμεν διὰ τοῦτο τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Πολιτείας (βλ. κατωτέρω), ἀλλὰ τὴν ἀναγνώρισιν πλέον τῆς ἀνωτάτης ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Χριστιανικῶν μνημείων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία καὶ θὰ ὀργανώσῃ τὴν Ὑπηρεσίαν τῶν Χριστιανικῶν μνημείων ἐπὶ νέων βάσεων. Ἦδη ἔρχονται εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σκέψεις καὶ διαπρεπῶν νομομαθῶν περὶ ἀναγνώρισεως—ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους—καὶ ἐξαιρέσεων ὑπὲρ τῶν ἀπλῶν ἰδιωτῶν εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν καθ' ἣν τὸ Κράτος εἶναι ἰδιοκτήτης παντὸς ἀρχαίου (βλ. Π. Ι. Ζέπου, Ζητήματα ἀπὸ τὴν ἰσχύουσαν Νομοθεσίαν περὶ Ἀρχαιοτήτων, Ἀθῆναι 1965, σελ. 205). Ἄλλ' ἀφοῦ τοιαῦτα σκέψεις δύνανται νὰ γίνωνται (καὶ νομίζω ὀρθῶς) διὰ τοὺς ἰδιώτας—«παραχώρησις εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἀρχαιοφιλίαν»—πολὺν περισσότερον δικαιοῦται ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς τῆς ἐξαιρέσεως, ἐὰν βεβαίως περὶ ἐξαιρέσεως πρόκειται. Διότι, νομίζω, τὸ Κράτος δὲν θὰ κάμῃ ἐξαιρέσιν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπλῶς δικαιότεραν ἀντιμετώπισιν τοῦ πράγματος καὶ ἀπόδοσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνων τα ὁποῖα τῆς ἀνήκουν.

Βεβαίως γνωρίζομεν τοὺς «ψιθύρους» τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς ταῦτα καὶ συνηθισμένων εἰς τὸ «κράτειν». Πρὸς τοῦτοισ ἐπὶ θὰ ἰκάνωμεν ἀντιδράσεις, κυρίως ἐκ τῶν καταλογιζόντων ἀναρμοδιότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀκόμη καὶ εἰς τὰ τοῦ οἴκου τῆς. Τέλος ὅτι θὰ ἀμφισβητηθῇ καὶ ἡ ἰκάνοτις τῆς Ἐκκλησίας νὰ διασώσῃ καὶ ἀξιοποιήσῃ τὰ μνημεῖα τῆς. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα οὐδόλως πρέπει νὰ ἀνακόψουν ὅτι πλέον ὡς σφοδρὰ διάθεσις ὑπάρχει εἰς ὅλην τὴν Ἱεραρχίαν καὶ εἰς τὸν Θεολογικὸν μας κόσμον. Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διεφύλαξε καὶ συνετήρησε τὰ μνημεῖα τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, εἶναι ἰκάνη καὶ τῶρα νὰ τὸ πράξῃ. Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διετήρησε τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς μὲ τὸ «συντηρητικόν» (Conservation) ὄχι τῆς ψυχρᾶς, ἡ ἔστιν ὅτε καὶ ἀδιαφόρου διὰ τὸν πολὺν κόσμον, ἀτμοσφαιρᾶς τοῦ μουσειακοῦ χώρου, ἀλλὰ τῆς ζώσης λατρείας καὶ τῆς ἐμψυχούσης τοὺς μνημειακοὺς τῆς χώρους λειτουργικῆς τῆς πράξεως, εἶναι καὶ σήμερον ἰκάνη, νὰ περισώσῃ τοὺς θησαυροὺς τῆς καὶ νὰ τοὺς προβάλλῃ. Θὰ προβληθῇ ἴσως καὶ τὸ ἐπιχειρήμα τῆς ἐλλείψεως στελεχῶν. Ἀλλὰ ἐὰν δὲν ἔχη ἐπάρκειαν σήμερον, θὰ ἔχη αὔριον. Μήπως ἄραγε ἔχει ἐπάρ-

κειαν ἀρμοδίων προσώπων σήμερον ἡ Πολιτεία διὰ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα ; Πόσοι Ἐπιμεληταὶ καὶ Ἐφοροὶ βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ὑπάρχουν εἰς ὅλην τὴν Χώραν ; Εἶναι ζήτημα ἕαν οἱ Ἐπιμεληταὶ εἶναι δέκα, Ἐφοροὶ δὲ ὑπάρχουν μόνον δύο ἢ τρεῖς, δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅλως ἀπαράδεκτος αὐτὴ ἡ νοοτροπία. Ποῖοι θὰ ἐπιμεληθοῦν (ἐπιμεληταὶ) τῶν χιλιάδων Βυζαντινῶν ναῶν ; (Μόνον ἡ Κρήτη ἔχει περὶ τὰ ὀκτακόσια βυζαντινὰ κατάγραφα μνημεῖα. Ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς, κατὰ προχειροὺς ὑπολογισμοὺς, ἔχει ὑπὲρ τὰς δέκα ὀκτὼ χιλιάδας). Ἀλλὰ θὰ προβληθῆ καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι θὰ γίνουσι καὶ σφάλματα εἰς τὰ νέα βήματα τῆς ποθητῆς νέας καταστάσεως. Θὰ εἶναι ὅμως καλύτερον νὰ μὴ γίνῃ λόγος περὶ τῶν πιθανῶν αὐτῶν σφαλμάτων, διότι μοιραίως θὰ ἔλθουν εἰς τὴν μνήμην μας σφάλματα ὠρισμένων σημερινῶν παραγόντων διὰ τὰ ὁποῖα ἱκανὰ ἐγράφησαν εἰς τὸν τύπον καὶ τὰ ὁποῖα ἡμεῖς δὲν ἐπιθυμοῦμεν σήμερον νὰ θίξωμεν...

II. Ἡ ἀνάληψις τῶν Χριστιανικῶν μνημείων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διοργάνωσις ἐιδικῆς Ὑπηρεσίας.

Καὶ ἤδη τίθεται τὸ ἐρώτημα: Μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἐκκλησία τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα ; Πῶς θὰ διοργανώσῃ τὴν σχετικὴν νέαν Ὑπηρεσίαν ; Πῶς θὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ; Τρία δηλ. εἶναι τὰ βασικὰ ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἀπαντῶμεν : Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ὑπηρεσίας διὰ προσωπικοῦ ἐπιβλέψεως καὶ μελέτης τῶν μνημείων. Τὸ δεύτερον εἰς τὴν δημιουργίαν προσωπικοῦ συντηρήσεως τῶν μνημείων καὶ τὸ τρίτον εἰς τὴν ἐξεύρεσιν ἐπαρκῶν πόρων.

Α) Πρῶτον ἐπιβάλλεται οὐχὶ μέση ἢ ἐμβαλωματικὴ λύσις, ἀλλὰ ριζικὴ. Ἀποφάσει τῆς Σεβ. Ἱεραρχίας πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ ψήφισις τοῦ νόμου, δι' οὗ τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα περιερχόμενα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν θὰ ὑπαχθῶν εἰς Εἰδικὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν τελοῦσαν, κατὰ προτίμησιν ὑπὸ Ἀρχιερέα, ἢ ὑπὸ ἕτερον ἀρμοδίον πρόσωπον προερχόμενον ἐκ τοῦ Θεολογικοῦ κλάδου καὶ εὐμοιροῦν ἐιδικῆς παιδείας. Ὁ Διευθυντῆς καὶ καθηγητῆς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, ὡς καὶ καθηγητῆς τῶν Πολυτεχνείων ἐιδικευμένοι εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἀρχιτεκτονικὴν, καὶ εἰς, καθ' ἐκλογὴν, πεπειραμένος Ἐφορος κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, θὰ ἀποτελοῦν τὸ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον. Εἰς ἐκάστην Μητρόπολιν ἀνήκουν δεκάδες Βυζαντινῶν ναῶν. Οἱ ναοὶ οὗτοι δεόν νὰ χωρισθῶν κατὰ περιοχάς, βάσει ὠρισμένων προϋποθέσεων. Τὴν διάσωσιν, μελέτην, γενικωτέραν φροντίδα, προβολὴν, δημοσίευσιν, τουριστικὴν καὶ ὀρθόδοξον ἀξιοποίησιν αὐτῶν θὰ ἀναλάβῃ ὁ ἀρχαιολογικὸς κλάδος τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. οἱ Ἐπιμεληταὶ καὶ οἱ Ἐφοροὶ τῶν Χριστιανικῶν μνημείων. Ἀλλὰ ἡ ὀργάνωσις αὐτῶν θὰ εἶναι ὅλως διάφορος τῆς σημερινῆς τῶν πέντε-δέκα προσώπων. Εἰς ἐκάστην δηλ. Μητρόπολιν θὰ πρέπει

νὰ διορίζεται ἀριθμὸς ἐπιμελητῶν 3-5 (ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μνημείων καὶ τῆς σημασίας των), οἵτινες θὰ κέκτηνται τὸ πτυχίον μιᾶς τῶν Θεολογικῶν μας Σχολῶν (ἢ ἄλλων ὁμοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν) καὶ θὰ ἔχουν ἐπὶ πλέον ἑνὸς ἔτους μεταπτυχιακὰς σπουδὰς εἰς τὸν ἱστορικὸν κλάδον τῆς Θεολογίας, ἐξ οὗ θὰ λαμβάνουν τὸ πτυχίον ἐιδικεύσεως εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογίαν. (Βλ. τὸ σχετικὸν Β.Δ. Περὶ τμημάτων Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, εἰς Φ.Ε.Κ. 595/31-12-1963 τεύχος Β' ἄρθρον 12 παράγραφ. 4). Οἱ ὑποψήφιοι θὰ διαγωνίζωνται διὰ τὸν προβλεπόμενον ἀριθμὸν (εἰς καθορισθησόμενα μαθήματα καὶ εἰς ξένην γλῶσσον), ἐπιτυγχάνοντες δὲ θὰ διορίζωνται ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι διὰ Β. Διατάγματος. Πρὶν μεταβῶν εἰς τὰς ἔδρας των θὰ παρακολουθοῦν ἐιδικὸν σεμινάριον ἐπὶ δίμηνον. Οἱ Ἐπιμεληταὶ οὗτοι δὲν θὰ ἔχουν δικαίωμα ἀνασκαφῶν. Τοῦτο θὰ ἔχουν οἱ Ἐφοροὶ καὶ οἱ Καθηγηταὶ τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας τῶν Πανεπιστημίων. Εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τοῦ Ἐφόρου θὰ προάγωνται Ἐπιμεληταὶ ἔχοντες τοῦλάχιστον πενταετῆ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν καὶ ὅπωςδήποτε διδακτορικὸν δίπλωμα κατόπιν διατριβῆς ἐχούσης θέμα τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας. Οἱ Ἐφοροὶ θὰ προίστανται τῶν Ἐπιμελητῶν καὶ θὰ εἶναι ἢ εἰς ἀνά δύο ἢ τρεῖς ἐγγὺς Μητροπόλεις, ἢ εἰς εἰς ἐκάστην Μητρόπολιν ἐκ τῶν ἔχουσῶν μέγαν ἀριθμὸν ἢ ἰδιαζούσης σημασίας Χριστιανικῶν μνημείων. Ὡς Ἐπιμεληταὶ καὶ Ἐφοροὶ δὲν θὰ ἀποκλείωνται οἱ φιλόλογοι, ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ πτυχιούχοι τῆς Θεολογίας (βεβαίως μὲ τὴν ἀνωτέρω προϋπόθεσιν τῶν ἐτησίων μεταπτυχιακῶν σπουδῶν), ὅποτε, ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας, θὰ προτιμῶνται εἰς τὸν διαγωνισμόν.

Εἶδομεν ὅτι ὁ ἰσχύων νόμος, τὰς θέσεις αὐτὰς ἐπιφυλάσσει εἰς τοὺς φιλόλογους. Ἴσως διότι διδάσκονται Βυζαντινὴν Ἀρχαιολογίαν, Βυζαντινὴν Ἱστορίαν καὶ—φιλολογικῶς πάντοτε—τμήματα τῆς Χριστιανικῆς Γραμματείας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θεολόγοι διδάσκονται καθαρῶς φιλολογικὰ μαθήματα, μάλιστα εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς μας Σχολὰς (ὡς Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Λατινικά, Ἱστορίαν), οὐδεὶς ὅμως ποτὲ ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἦτο λογικὸν αὐτοῖ—καὶ μόνον αὐτοῖ—νὰ διορίζωνται Ἐπιμεληταὶ καὶ Ἐφοροὶ τῶν κλασσικῶν ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὐδεμία λογικὴ δύναται νὰ δεχθῆ ὅτι οἱ φιλόλογοι καὶ μόνον αὐτοῖ—οἱ ὁποῖοι καὶ οὐδὲν μάθημα ἀκούουν εἰς Θεολογικὴν Σχολὴν—πρέπει νὰ προτιμῶνται πλέον ὡς Ἐπιμεληταὶ καὶ Ἐφοροὶ τῶν Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων. Οἱ φιλόλογοι εἶναι διὰ τὰς κλασσικὰς καὶ οἱ Θεολόγοι διὰ τὰς Χριστιανικὰς Ἀρχαιοτήτας.

Ὅπως ἐγράψαμεν καὶ ἄλλοτε (Ἐφημερὶς «Ἐλευθερία» 21η καὶ 23η Φεβρουαρίου 1963), τὴν προτεραιότητα αὐτῆν τῶν Θεολόγων καθορίζει τὸ ὅτι χωρὶς τὴν πλήρη ἐποπτείαν τῶν Θεολογικῶν κλάδων, καθίσταται ὅλως ἀδύνατος ἡ κατανόησις

καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀξιολόγησις τῶν βυζαντινῶν μνημείων. Καὶ τοῦτο βεβαίως ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀντικρῦζωμεν καὶ νὰ ἐρμηνεύωμεν ταῦτα ἐξ ἐπόψεως οὐσίας καὶ οὐχὶ μὲ τὰς μονοπλεύρους «αἰσθητικὰς» τάσεις, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς ὑπερβολῆς, παραθεωροῦν ἀκριβῶς τὴν οὐσίαν τὴν ὁποῖαν καθορίζει ἡ Θεολογικὴ διδασκαλία. Δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν θεμελιώδη σφάλματα θεολογικῆς ἀγνοίας τὰ ὁποῖα παρατηροῦμεν εἰς δημοσιεύματα φιλολόγων ἀσχολουμένων ἐπαγγελματικῶς μὲ τὴν Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογίαν καὶ τὰ ὁποῖα φοιτηταὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ διαπράξουν. Διότι τῶν μὴ Θεολόγων ἐκείνων ἐκτιμῶμεν τὸν ζῆλον, τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ τὴν ὄλην προσφορὰν. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ. Ἔχομεν ἐξ ἄλλου πρόσφατα παραδείγματα Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἀσχολουμένων μὲ τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα, οἱ ὁποῖοι, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου ὄντες, προσῆλθον εἰς ἐξετάσεις καὶ ἔλαβον καὶ τὸ πτυχίον τῆς Θεολογίας, ἀκριβῶς διότι ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ἡ προϋπόθεσις κατανοήσεως τῶν πραγμάτων τούτων. Πρέπει δὲ τέλος νὰ σημειωθῇ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τῆς Θεολογίας προέρχονται οἱ περισσότεροι τῶν παλαιότερων, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ σήμερον Καθηγηταὶ τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὴν Θεολογικὴν καὶ τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ τῶν δύο μεγάλων Πανεπιστημίων τῆς χώρας, ἤτοι οἱ ἀείμνηστοι Λαμπάκης (Ἵψηγητῆς) καὶ Σωτηρίου καὶ οἱ κ.κ. Ζυγγόπουλος, Καλοκύρης, Πελεκανίδης καὶ Πάλλας, οἱ ὁποῖοι μάλιστα προὔπηρξαν (πλὴν τοῦ Λαμπάκη) καὶ Ἐφοροὶ ἢ Ἐπιμεληταὶ βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων. Πόσον οἱ θεολόγοι συνέβαλον εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν βυζαντινῶν μνημείων βεβαίως καὶ ἔγγραφον ἀπὸ τοῦ 1963, τοῦ Ἵπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας πρὸς τὸ Ἵπουργεῖον Προεδρίας εἰς τὸ ὁποῖον τινίζεται: «Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ σύστασις καὶ ἀνάπτυξις τῆς Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας ἐν Ἑλλάδι ὁφείλεται κυρίως εἰς Θεολόγους ἐρευνητάς».

Τὴν ὥραιαν λοιπὸν αὐτὴν παράδοσιν τῶν Θεολόγων τῆς Βυζαντινολογίας ἔχουσα ὡς δεδομένον ἡ Ἐκκλησία θὰ ἐπανδρώσῃ δι' αὐτῶν, ὡς Ἐπιμελητῶν καὶ Ἐφόρων, τὸν Μνημειακὸν τῆς κλάδου. Οὕτω καὶ διὰ τοῦ κλάδου τούτου θὰ ἀπορροφᾶται σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀδιορίστων Θεολόγων (ὑπολογίζομεν τριακοσίους), θὰ προστατευθοῦν δὲ καὶ τὰ μνημεῖα ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους. Σήμερον οὐ μόνον πολῦτιμοι εἰκόνες καὶ λοιπὰ κειμήλια, ἀλλὰ καὶ ἐξόχου σπουδαιότητος τοιχογραφίαι ἀποσπῶνται ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων ἐξ ἐρημικῶν μεσαιωνικῶν ναυδριῶν καὶ φυγαδεύονται εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπεὶδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐποπτεύσῃ τὰ μεμακρυσμένα ταῦτα μνημεῖα ὁ εἰς Ἐπιμελητῆς ἢ ὁ Ἐφορος βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ἐκ τῆς μεμακρυσμένης ἕδρας του, παρὰ τὰς φιλοτίμους καὶ ἀόκνους πολλάκις φροντίδας του. Οἱ Θεολόγοι

ὁμως Ἐπιμεληταί, ὑπηρετοῦνες εἰς τὰς Μητροπόλεις, διαρκῶς θὰ περιέρχονται καὶ θὰ ἐποπτεύουν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἡ ἀσφάλεια θὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα. Εὐκταία εἶναι ἡ δημιουργία σώματος διώξεως ἀρχαιοκαπηλείας, ὡς ἐζήτησε προσφάτως ὁ σύλλογος τῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλ' οἱ καλύτεροι φύλακες, τοῦλάχιστον διὰ τὰ βυζαντινά, θὰ εἶναι οἱ Ἐπιμεληταί—Θεολόγοι.

Οἱ ὡς ἄνω Ἐπιμεληταὶ Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων θὰ εἶναι καὶ οἱ ξεναγοὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ μνημεῖά της. Θὰ συγκεντρῶνουν τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας, τοὺς νέους, τὰ Σχολεῖα καὶ θὰ ἐρμηνεύουν εἰς τὸν λαὸν τὰ μνημεῖα, τὸν χαρακτήρα, τὴν ποιότητα καὶ πρὸ πάντων τὸν σκοπὸν τῆς τέχνης των. Οἱ κραδασμοὶ τῆς καρδίας τῶν Ἱεραποστόλων αὐτῶν τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης θὰ μεταδίδονται καὶ εἰς τὸν λαὸν μας, ὁ ὁποῖος τοιοῦτοτρόπως μνούμενος, θὰ γίνεται, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ὁ πρῶτος φύλαξ τῶν Ἀρχαιοτήτων! Οἱ «κοσμικοὶ» ξεναγοὶ εἶναι βεβαίως ἄλλο πρᾶγμα-θεσμός ἀπαραίτητος καὶ αὐτός, μάλιστα διὰ τοὺς ξένους. Ἀλλ' ἡμεῖς ὀμιλοῦμεν ἐνταῦθα διὰ τὸν λαὸν μας, διὰ τὸ «πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας» μας τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν καὶ νὰ συγκινηθῇ ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς πίστεώς του.

Β) Εἰς τὴν σημειωθεῖσαν Γενικὴν Διεύθυνσιν τῶν Μνημείων τῆς Ἐκκλησίας θὰ ὑπαχθῇ συστηθσομένη Ἵπηρεσία Συντηρήσεως καὶ Ἀποκαταστάσεως τῶν Χριστιανικῶν μνημείων. Τὴν πολῦτιμον πείραν τῆς σημερινῆς Ἵπηρεσίας Ἀναστηλώσεως τοῦ Ἵπουργείου Προεδρίας οὐδέποτε, φυσικά, θὰ ἀρνηθῇ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ συνεργασία πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς νέας Ἵπηρεσίας, θὰ εἶναι ἀπαραίτητος. Ἡ νέα αὕτη Ἵπηρεσία θὰ περιλαμβάνῃ ἀρχιτέκτονας εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰδικούς ἐπὶ τοῦ καθαρισμοῦ εἰκόνων, τοιχογραφιῶν καὶ ψηφιδωτῶν, ἐκπαιδευθέντας πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὰ μεγάλα γνωστὰ Εὐρωπαϊκὰ κέντρα (ὡς τὸ Restauro Italiano κ.λ.π.) εἰς τὰ ὁποῖα, διὰ τῶν τελευταίων δεδομένων τῆς ἐπιστήμης διδάσκεται ὁ σχετικὸς καθαρισμός. Σήμερον παρ' ἡμῖν δύο-τρεῖς ἀνθρώποι κάμνουν μονοπωλιακῶς αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, θεωρεῖται δὲ ὅτι κατέχουν τάχα... «τὰ μεγάλα μυστικά» τῆς ἐργασίας αὐτῆς! Ὅταν ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας π.χ. τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Σερβικῶν Χριστιανικῶν μνημείων καὶ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ ψηφιδωτῶν τῆς Ἰταλίας, ἀντιλαμβανόμεθα πόσον αἱ ἐργασίαι αὗται παρ' ἡμῖν εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα. Ὁ συντηρητῆς θὰ εἶναι ὁ δεξιότεχνος τεχνικός, ὅστις θὰ καθαρῖζῃ καὶ θὰ ἀποκαθιστᾷ τὰς ἀγιογραφίας, τὰς εἰκόνας, τὰ ψηφιδωτά. Μετ' αὐτοῦ ὁμοῦς θὰ συνεργάζεταί ὁ εἰδικὸς χημικός, ὁ ἄρμόδιος ἐπὶ τῶν καταλλήλων φαρμάκων διὰ τὴν διάλυσιν π.χ. τῶν ὀξέων, τῶν ἀλάτων, κ.λ.π. χωρὶς νὰ ἐπέρχεται καταστροφή εἰς τὰ ἀρχικὰ χρώματα τῶν συνθέσεων.

Πάντες οὗτοι κατ' ἔτος θὰ παρακολουθοῦν σεμινάριον ὀλίγων ἑβδομάδων διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ νεώτερα πορίσματα τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης.

Τοῦ τμήματος τῶν Ἀρχιτεκτόνων (τεχνικῶν κλπ.) θὰ προΐσταται, ὡς διευθυντῆς, ἀρχιτέκτων καθηγητῆς τοῦ Πολυτεχνείου μας ἔχων ὅμως ὅπως-δήποτε διδακτορικὸν θεολογικὸν δίπλωμα ἢ καὶ πτυχίον τῆς Θεολογίας μὲ βεβαιωμένην πείραν τῶν χριστιανικῶν καθόλου μνημείων (ἔρευνα, δημοσιεύσεις).

Οἱ δὲ ἀρχιτέκτονες (οἱ ὅποιοι θὰ παρακολουθοῦν ἀπαραιτήτως τὸ ἀνωτέρω σεμινάριον) θὰ εἶναι οὐ μόνον οἱ ὑπεύθυνοι τῆς Ἀναστηλώσεως ἀλλὰ καὶ τῆς μελέτης τῶν προβλημάτων τῆς ἐξελίξεως τῆς Ὁρθοδόξου ναοδομίας. Θεωροῦμεν τοῦτο ἄκρως θεμελιῶδες, διότι παρ' ἡμῖν δὲν ἔχει γίνεαι μέχρι τῆς στιγμῆς οὐδὲ βῆμα ὅσον ἀφορᾷ τὸν συγχρονισμόν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας Ἀρχιτεκτονικῆς. Γνωρίζομεν πολὺ καλὰ (καὶ ἐπομένως περιττὴ πᾶσα ἐνστάσις) ὅτι ὡς δικαιολογητικὸν προβάλλεται πάντοτε ὁ δογματικὸς συντηρητισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ «καθιερωμένος τύπος» τῶν ναῶν. Οὐδεὶς, τῆ ἀληθείᾳ, γνωρίζων τὰ πράγματα θὰ πρέπει νὰ σκεφθῆ ποτε τὴν μετατροπὴν τοῦ ναοῦ εἰς κτίριον, εὐχάριστον μὲν ἴσως καὶ «μοντέρνον», ἔξω ὅμως ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ὅπου χρειάζονται οἱ νέοι ἀρχιτέκτονες οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ἀρκεστοῦν εἰς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ δεδομένα ἀλλὰ θὰ μελετήσουσιν τὴν παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου ναοδομίας, θὰ οἰκειωθοῦν τὰ (δογματικῶς καὶ λειτουργικῶς) ἀπαραίτητα στοιχεῖα τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς ταῦτα θὰ ἐναρμονίσουν τὰ νεώτερα τεχνικὰ δεδομένα τόσο ἐξ ἀπόψεως διαμορφώσεως τοῦ γενικωτέρου χώρου, ὅσον καὶ ἐξ ἀπόψεως τῶν δυνατοτήτων τῶν ὑλικῶν δομῆς. Ἐπιβάλλεται δηλ. νὰ γίνῃ ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον εἰκονογραφίαν. Ὅπως ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ἡ πάντοτε ζῶσα Ἐκκλησία μας πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ νὰ συνδυασθῆ ἡ παράδοσις πρὸς τὰ σύγχρονα δεδομένα, νὰ ἐπιτευχθῆ ἐνοφθαλμισμὸς τῶν καλλιτεχνικῶς ὁμολόγων στοιχείων τῆς συγχρόνου τέχνης εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς σεβασμίας παραδόσεως, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἀναζωογονήσεως ἐκείνων, οὐχὶ δὲ ἀλλοιώσεως τοῦ χαρακτῆρός των. Τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν οὐδέποτε ἠρνήθη, γνωρίζομεν δὲ ὅτι εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς μετεχειρίζετο πάντοτε τὰ τελευταῖα δεδομένα τῆς τέχνης, ἥτοι ὅ,τι νεώτερον καὶ καλλίτερον ὑπῆρχε. Ταῦτα ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν διάρθρωσιν τοῦ χώρου τῶν ναῶν καὶ διὰ τὴν μορφολογίαν αὐτῶν ὡς κτιρίων καὶ διὰ τὰ ὑλικά τῆς δομῆς του (Πρβλ. π.χ. τὴν Ἀγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως). Καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς γνωρίζομεν ὁμοίως ὅτι ἄλλη ἦτο ἡ μορφή κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους, ἄλλη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἄλλη ἐπὶ Μακεδόνων καὶ Κομνηνῶν, ἄλλη ἐπὶ Παλαιολόγων κ.λ.π., ἐνῶ ὁ χαρακτήρ αὐτῆς παρέμεινε πάντοτε ἀναλλοίω-

τος. Εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν (Εὐρώπην—Ἀμερικὴν) οἱ ναοὶ ἀνήκουν εἰς τὰ πλέον συγχρονισμένα κτίρια, ἐνῶ παραλλήλως ἐκεῖ ἡ παράδοσις τῶν μνημείων των εἶναι ὑποδειγματικῶς, συνήθως, σεβαστή. Παρ' ἡμῖν, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ φόβου μήπως ἀλλοιωθῆ ἡ παράδοσις οὐδεμία πρόδοσις ἐσημειώθη εἰς τὴν ναοδομίαν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀγιογραφίαν, ἔχομεν συνεχῶς ἀντίγραφα, πολλάκις δὲ ἀνεπιτυχῆ, ὅταν μάλιστα συμβαίη αἱ ἀναλογίαι τοῦ μετρίων διαστάσεων πρωτοτύπου νὰ μεγεθύνωνται εἰς τὸ ἀντίγραφον. (Εἶναι ὡς νὰ μεγεθύνεται μία παιδικὴ κούκλα παριστώσα βρέφος, εἰς τὰ μέτρα ἀνδρός). Ἐὰν ὅμως ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἰδικούς τῆς ἀρχιτέκτονας, ἐρευνητὰς (θεολογικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς) τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς παραδόσεως, θὰ εἶδιδετο ὥθησις εἰς τὴν στατικὴν μας ναοδομίαν.

Τέλος διὰ τῶν Ἐπιμελητῶν καὶ τῶν Ἐφόρων, τμηματικῶς καὶ κατὰ Μητροπόλεις ἐργαζομένων καὶ βοηθουμένων ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχιτεκτόνων θὰ ἐπιτευχθῆ, ἢ ἄλλως ἀδύνατος, ἀποτύπωσις, φωτογράφησις καὶ ἐκδοσις εἰς Corpus τῶν χιλιάδων καταγράφων βυζαντινῶν ναῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Πόσον μέγα θὰ εἶναι τὸ πρᾶγμα τοῦτο διὰ τὴν χώραν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξιαν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν.

Γ) Τοὺς ἀπαραιτήτους πόρους διὰ τὴν μισθοδοσίαν ἐπιμελητῶν, ἐφόρων, συντηρητῶν, ἀρχιτεκτόνων κ.λ.π. προσωπικοῦ, ἥτοι ἐκκλησιαστικῆς Ὑπηρεσίας τῶν Μνημείων, θὰ ἐξησφάλιζεν Εἰδικὸν Ταμεῖον Χριστιανικῶν Ἀρχαιοτήτων, ὡς ἐγράψαμεν καὶ ἄλλοτε. Τὰ ἔσοδα τοῦ Ταμεῖου τούτου θὰ ἦσαν: α) Τὸ ἀντίτιμον εἰσόδου εἰς τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα. β) Ἡ παρασκευὴ καὶ πώλησις συγχρονισμένων καλλιτεχνικῶν φωτογραφιῶν καὶ ἐγχρωμῶν διαφανειῶν (slides) ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. γ) Ποσοστὸν ἐπὶ τῶν εἰσπράξεων μεγάλων προσκυνημάτων τῆς χώρας, ἐκείνων δηλ. τὰ ὅποια ἐμπίπτουν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μνημείου (π.χ. τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ἁγίας Σοφίας, Ἀχειροποιήτου Θεσσαλονίκης κ.λ.π.). δ) Ὁ συστηματικὸς θρησκευτικὸς Τουρισμὸς, ἥτοι ἡ ὀργανωσις κατ' ἔτος «περιόδου Χριστιανικῶν Μνημείων Ἑλλάδος» δι' ἐπισκέψεως τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ Φιλίππων Μακεδονίας μέχρι Κρήτης καὶ Ρόδου. (Οἱ Θεολόγοι Ἐπιμεληταὶ ξεναγοὶ θὰ παρελάμβανον π.χ. τοὺς ἐπισκέπτας ἀπὸ Φιλίππων καὶ θὰ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τοὺς συναδέλφους των τῶν ἐπομένων μνημείων, λ.χ. τῆς Θεσσαλονίκης, κ.ο.κ.). ε) Ἐπιχορήγησις τοῦ Κράτους (ἐφ' ὅσον μάλιστα διὰ τῶν μέτρων τούτων καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀδιορίστων θεολόγων θὰ ἐτακτοποιεῖτο καὶ ὁ ἔθνηκ, ἐν γένει, τουρισμὸς τὰ μάλιστα θὰ προήγετο. στ) Δωρεαὶ φιλαρχαίων καὶ φιλοθρήσκων. Εἰμῶς ἀπολύτως βέβαιοι ὅτι οἱ πόροι οὗτοι θὰ καλύπτουν πάσας τὰς δαπάνας μισθοδοσίας τοῦ προσωπικοῦ καὶ διασφάλισεως τῶν μνημείων.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν διὰ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ-ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ

Παναγιώτατε,

Ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρας ἐκληρονομήσαμεν τὴν ὑποθήκην, ὅπως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα τελοῦνται κατὰ τὴν νόμιμον τάξιν, ἐν ὁμοφροσύνῃ καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις. Ἐὰν οἰοσθῆτε ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἢ ἀκόμη ἐκ τῶν Προκαθημένων τῶν Ἀυτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πράττει κάτι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι σύμφωνον πρὸς ὅ,τι διδάσκει ἅπασα ἡ Ἐκκλησία, τότε ἕκαστον μέλος αὐτῆς δύναται νὰ διαμαρτυρηθῇ. Ὁ ἸΕ' κανὼν τῆς Α' καὶ Β' Συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ 861 ἀναγνωρίζει ἀξιόους «τῆς προεπούσης τιμῆς τοῖς ὀρθοδόξοις» ἐκείνους τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἀφίστανται τῆς κοινωρίας πρὸς τὸν οἰκεῖον Πατριάρχην ἐὰν οὗτος δημοσίᾳ κηρύττει τὸν αἵρεσιν ἢ διδάσκη γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπὶ Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἅπαντες εἴμεθα φύλακες τῆς ἀληθείας τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὅποια πάντοτε ἐφροντίζειν ἐπιμελῶς νὰ μὴ γίνεται ἄνευ τῆς συμφωνίας ὄλων οὐδὲν τὸ ἔχον πανεκκλησιαστικὴν σημασίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ στάσις μας ἀπέναντι τῶν πέραν τῶν ὁρίων τῶν ἐπὶ μέρος Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἐμφανιζομένων διαφόρων σχισμάτων καθωριζέτο οὐχὶ ἄλλως παρὰ ὡς συμφωνία ὄλων τῶν εἰρημένων Ἐκκλησιῶν.

Ἄν τὸ σχίσμα μας μὲ τὴν Ρώμην πρωταρχικῶς ἔγινεν εἰς τὴν Κων/πολιν, ἐν συνεχείᾳ ὅμως τὸ ἀπεδέχθη ὀλοκλήρως ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ κατέστη ὑπόθεσις ὀλοκλήρου τοῦ Ὀρθοδόξου κόσμου. Καμμία

τοῦ τόσο ἐξυμνουμένου διαλόγου αἱ Ἐκκλησίαι προσπαθοῦν νὰ ἐμφανίσουν ὅ,τι καλύτερον ἔχουν εἰς τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν, διαφημίζουσι δὲ εἰς πολυτελεῖς ἐκδόσεις τὰς ἀρχαιότητάς αὐτῶν, ἔχομεν τὴν ἀπόλυτον πεποίθησιν ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἑλλάς (ἢ ὅποια πρωτεύει καὶ ἐξ ἀπόψεως Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, ἦτοι ἔργων ἐξόχου πάντοτε καλλιτεχνικῆς ποιότητος καὶ ἀναμφιβόλως ἰδιαζούσης δογματικῆς σπουδαιότητος) διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀναλήψεως καὶ ἀναδείξεως αὐτῶν τὰ μάλιστα θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων γνωριμίαν τῆς οὐσίας τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀναγνώρισιν ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἡμεῖς καθ' ἑκάστην λαμβάνομεν ἐμπειρίαν εἰς τὴν ζῶσαν λατρείαν τῶν Ἱερῶν μας μνημείων.

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ
Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ κεχωρισμένως καὶ ἰδιαιτέρως ἢ ὑφ' ὄλων ἡμῶν ἀνεκάθεν ἐκτιμωμένη Ἐκκλησία Κων/πόλεως, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία μας ἔλαβε τὸν θησαυρὸν τῆς Ὀρθοδοξίας, δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ οὐδὲν εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως ὄλων. Πολὸν περισσότερο δὲν δύναμεθα ἡμεῖς, οἱ νῦν διοικοῦντες Ἐπίσκοποι, νὰ λάβωμεν ἀποφάσεις μὴ συμφώνους πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν προ ἡμῶν ζησάντων ἁγίων Πατέρων καὶ ἰδιαιτέρως, ἐφ' ὅσον τὴ ζήτημα ἀφορᾷ τὴν Δύσιν, τῶν ἁγίων Φωτίου Κων/πόλεως καὶ Μάρκου Ἐφέσου.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἡμεῖς ἂν καὶ εἴμεθα ὁ νεώτερος μεταξὺ τῶν Προκαθημένων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ὡς Ἀρχηγὸς τοῦ αὐτονομίου ἐλευθέρου τμήματος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, θεωροῦμεν χρεός μας νὰ διαμαρτυρηθῶμεν ἀποφασιστικῶς ἐναντίον τῆς πράξεως τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος σχετικῶς μὲ τὴν πανηγυρικὴν δῆλωσιν ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ Πάπα Ρώμης περὶ ἄρσεως τοῦ ἀφορισμοῦ, τοῦ κηρυχθέντος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου τὸ 1054.

Ἦκούσαμεν πολλοὺς λόγους συγχύσεως ὅταν ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης ἐνώπιον ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου προέβη εἰς μίαν καινοτομίαν, ἄγνωστον εἰς τοὺς προκατόχους αὐτῆς καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸν Ι' Ἀποστολικὸν κανόνα κατὰ τὴν συνάντησιν μετὰ τοῦ Πάπα Ρώμης Παύλου τοῦ ΣΤ' εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἄς ὁμιλήσωμεν εὐθέως καὶ ἄνευ περιστροφῶν: Ὁ σκανδαλισμὸς ὑπῆρξε μέγας. Ἦκούσαμεν ὅτι κατόπιν τούτου πολλοὶ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἠρνήθησαν νὰ μνημονεύουν τὸ ὄνομα τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν. Τώρα δὲ χωρεῖτε ἐτι περαιτέρω, ὅταν δι' ἀποφάσεως Ὑμῶν καὶ τῶν Ἐπισκόπων μόνον τῆς Καθ' Ὑμᾶς Συνόδου καταργῆτε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, τὴν ἐπιβεβαιωθεῖσαν καὶ νιοθετηθεῖσαν ἀπὸ ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν. Πράττοντες τοῦτο, Παναγιώτατε, ἐνεργεῖται οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὴν ὑφ' ὄλης τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν νιοθετηθεῖσαν στάσιν ἀπέναντι τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Δὲν πρόκειται περὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἐκτιμῆσεως τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου, δὲν πρόκειται περὶ οὐδεμιᾶς προσωπικῆς συγκρούσεως μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ὁχι — ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος ἔγκειται εἰς τὰς παρεκκλίσεις ἀπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας, αἱ ὁποῖαι ἐρρίξωσαν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ροὴν τῶν αἰώνων, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ ἀλαθίτου τοῦ Πάπα, ἢ ὅποια διευτώθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Α' Σύνοδον τοῦ Βατι-

κανοῦ. Ἡ δήλωσις τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος καὶ τοῦ Πάπα ὁρθῶς ἀναγνωρίζει τὴν πράξιν τῆς «ἀμοιβαίας συγχωρήσεως» ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν κατάπαισιν τόσον τῶν προγενεστέρων ὅσον καὶ τῶν πολὺ προσφάτων διαφωνιῶν. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ: ἡ πράξις αὐτὴ ἐξισώνει τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τῇ ῥοῇ τῶν αἰῶνων ἅπανα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὁρθῶς ἐπίστευεν, ὅτι εἰς οὐδὲν παρεξέκλινεν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐνῶ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγεν εἰς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς σειρᾶν καινοτομιῶν μὴ συμφώνων πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ὅσον περισσότεραι καινοτομίαι εἰσήγοντο, τόσον περισσότερον διηρρύνετο τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Αἱ δογματικαὶ παρεκκλίσεις τῆς Ρώμης τοῦ ἰα' αἰῶνος ἀκόμη δὲν περιεῖχον τὰς πλάνας, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν βραδύτερον. Διὰ τοῦτο ἡ ἄρσις τῶν ἀμοιβαίων ἀναθεματισμῶν τοῦ 1054 θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη σημασίαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐνῶ τώρα χρησιμεύει μόνον ὡς μαρτυρία παραμελήσεως τῶν μετὰ ταῦτα κηρυχθεισῶν σπουδαιότητων καὶ θεμελιωδῶν νέων διδασκαλιῶν, ἀγνώστων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, ὡρισμέναι ἐκ τῶν ὁποίων, ἐπειδὴ ἠλέγχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Μάρκου Ἐφέσου, ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τῆς ἀπορρίψεως ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τῆς ἐνώσεως τῆς Φλωρεντίας.

Δηλοῦμεν ἀποφασιστικῶς καὶ κατηγορηματικῶς:

Καμία ἐνωσις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μὲ ἡμᾶς δὲν εἶναι δυνατὴ ἕως ὅτου δὲν ἀποκηρύξη αὐτὴ τὰ νέα δόγματά της, καὶ καμία κοινωνία ἐν τῇ προσεσχῇ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ ἄνευ ἀποφάσεως ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία κοινωνία ὅμως δὲν μᾶς φαίνεται δυνατὴ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, νῦν ἠναγκασμένης νὰ ζῆ εἰς κατακόμβας. Ἡ νῦν ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχον Ἀλέξιον Ἱεραρχία δὲν δύναται νὰ ἐκφράζη τὴν γνήσιον φωνὴν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, διότι εἶναι πλήρως ὑποτεταγμένη εἰς τὴν ἄθεον ἐξουσίαν, ἐκπληροῦσα τὸ θέλημά της. Δὲν εἶναι ἐλεύθεροι καὶ οἱ Προκαθημένοι μερικῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν.

Ἐπειδὴ τὸ Βατικανὸν εἶναι ὄχι μόνον θρησκευτικὸν κέντρον, ἀλλὰ καὶ κράτος, καὶ αἱ σχέσεις μετ' αὐτοῦ, ὡς ἔδειξε σαφῶς ἡ τελευταία ἐπίσκεψις τοῦ Πάπα εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἔθνη, ἔχουσα καὶ πολιτικὴν σημασίαν, πρέπει νὰ ὑπολογίζη κανεὶς καὶ εἰς τὸν ἐνδεχόμενον ἐπιρρασμὸν τῆς Ἱεραρχίας τῶν ὑποδοῦλων Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τῶν ἀθέων ἀρχῶν εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἱστορία μᾶς μαρτυρεῖ ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ὑπὸ συνθήκας πολιτικῶν πιέσεων πάντοτε ἔφερον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μόνον ταραχὰς καὶ σχίσματα. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν ἀπαραίτητον νὰ δηλώσωμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ὑπερόριος Ρωσικὴ

Ἐκκλησία, ὅπως ἀναμφισβητήτως καὶ ἡ νῦν Ζῶσα εἰς «κατακόμβας» Ρωσικὴ Ἐκκλησία, δὲν θὰ δεχθῆ κανένα «διάλογον» ἐπὶ τῶν δογμάτων μὲ τὰς ἄλλας Ὁμολογίας καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀπορρίπτει πᾶσαν σχετικὴν συμφωνίαν μετ' αὐτῶν, ἀναγνωρίζουσα τὴν δυνατότητα ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνόητος μετ' αὐτῶν μόνον ἐὰν αὐταὶ ἀποδεχθοῦν πλήρως τὴν ὁρθόδοξον διδασκαλίαν ὅφ' ἦν μορφήν αὐτῆ διεφυλάχθη μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐως ὅτου δὲν συμβῆ τοῦτο, οἱ ἀναθεματισμοὶ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου διατηροῦν ὅλην τὴν ἰσχὺν των καὶ ἡ ἄρσις των ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος ἀποτελεῖ πράξιν παράνομον καὶ ἄκυρον.

Βεβαίως δὲν εἴμεθα ἐναντίον τῶν εὐμενῶν ἀμοιβαίων σχέσεων μὲ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἄλλων Ὁμολογιῶν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν δὲν προδίδεται ἡ ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδοξίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἀπεδέχθη ἐν καιρῷ τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν νὰ ἀποστείλῃ παρατηρητὰς εἰς τὴν Β' Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, ὅπως ἔστειλε παρατηρητὰς εἰς τὰς προτεσταντικὰς διασκέψεις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν διὰ νὰ ἔχωμεν ἐκ πρώτης χειρὸς πληροφορίας περὶ τοῦ ἔργου τῶν συνελεύσεων αὐτῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς συμμετοχῆς εἰς τὰς κρίσεις των. Ἐκτιμῶμεν τὴν καλὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς παρατηρητὰς μας καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος μελετῶμεν τὰς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις των, αἱ ὁποῖαι βεβαιοῦν ὅτι ἐπῆλθον σημαντικαὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Θὰ ἐθαυριστήσωμεν τὸν Θεὸν ἐὰν αἱ μεταβολαὶ αὐτὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς προσεγγίσεώς της πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐὰν ὅμως ἡ Ρώμη πρέπει πολλὰ νὰ μεταβάλλῃ διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν «τύπον τῆς πίστεως τῶν Ἀποστόλων», ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διαφυλάξασα τὴν πίστιν αὐτὴν μέχρι σήμερον ἀλώβητον, δὲν ἔχει τίποτε νὰ μεταβάλλῃ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἁγίων Πατέρων μᾶς διδάσκουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν διεξάγει διάλογον μὲ τοὺς ἐκπεσόντας τῆς Ὁρθοδοξίας. Πρὸς αὐτοὺς εἶναι πάντοτε ἐστραμμένος ὁ μονόλογος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Ἐκκλησία καλεῖ αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ἀπαρνούμενοι πᾶσαν διδασκαλίαν ἀντίθετον πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ γνήσιος διάλογος ὑπονοεῖ τὴν ἀνταλλαγὴν γνωμῶν, ἐπιτρέπονσαν νὰ μεταπεισθοῦν οἱ μετέχοντες αὐτῆς πρὸς ἐπίτευξιν συμφωνίας. Ὡς εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιον «Ecclesiam Suam», ὁ Πάπας Παῦλος Στ' ἀντιλαμβάνεται τὸν διάλογον ὡς σχέδιον ἐνσωματώσεώς μας εἰς τὴν Ρώμην ἢ ἀποκαταστάσεως τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας διὰ τινος τύπου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀφίνει ἀμετάβλητον τὴν διδασκαλίαν της καὶ ἰδιαίτερος τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν της περὶ τῆς θέσεως τοῦ Πάπα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλὰ πᾶσα συμφωνία μὲ τὴν πλάνην εἶναι ξένη πρὸς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Αὕτη

Η ΑΝΑΚΟΜΙΔΗ ΤΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1783 ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤΩΝ ΕΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ, ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Μετὰ πάσης ἐπισημότητος ἐτελέσθη τὴν 27ην Μαρτίου ἐν Μυτιλήνῃ ἡ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1783 ἀρχιερατευσάντων ἐν Μυτιλήνῃ αἰδιμίων Ἱεραρχῶν. Τὴν μετακομιδὴν τῶν λειψάνων ὑπηγόρευσε ἡ ἀνάγκη μεταφορᾶς τῶν ὄπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀρχιερατικῶν τάφων εἰς ἑτέραν θέσιν τοῦ Μητροπολιτικοῦ περιβόλου, λόγῳ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ καὶ τῆς διευρύνσεως αὐτοῦ. Οὕτω τὴν 19ην Μαρτίου τελεσθέντος Τρισαγίου ὑπὸ τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου Μυτιλήνης, ἐγένετο ἡ διάνοιξις τῶν τάφων καὶ τοποθέτησις τῶν λειψάνων ἐντὸς ὀστεοθηκῶν. Τὴν Κυριακὴν 27 Μαρτίου, κατὰ τὸ ἐκδοθὲν πρόγραμμα, ἐτελέσθη ἡ θεία Λειτουργία ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξόχως ἐπιβλητικὸν Μνημόσυνον, καθ' ὃ ὠμίλησεν ἐπικαίρως ὁ Σεβασμιώτατος καὶ εἰς ὃ ἔλαβε μέρος ἅπας ὁ Ἱερὸς Κλήρος τῆς πόλεως. Παρέστησαν ὁ κ. Νομάρχης Λέσβου καὶ ὅλοι αἱ ἀρχαὶ τῆς Νήσου, ἀντιπροσωπεύει τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὁ κ. Δήμαρχος μετὰ τοῦ

Δημ. Συμβουλίου, τὰ Ἐκκλησ. Συμβούλια, τὰ Δ.Σ. τῶν Ἱδρυμάτων μετὰ τῶν διευθυντῶν αὐτῶν ὡς καὶ τῶν διαφόρων συλλόγων καὶ ὀργανώσεων, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ τύπου καὶ ἀπειρα πλήθη. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ εἶχε στηθῆ ἐπιβλητικὸν κενοτάφιον διακεκοσμημένον δι' ἀνθέων καὶ ἐθνικῶν χρωμάτων. Ἐπ' αὐτοῦ εἶχον τοποθετηθῆ ὁ δίσκος τῶν κολλύβων, ἡ ἀρχιερατικὴ μίτρα, ἡ ποιμαντικὴ ράβδος καὶ τὸ μικρὸν ὠμοφόριον. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὸ μικρὸν ὠμοφόριον ἐκάλυπτον τὰ κιβώτια, ὅπου ἦσαν τὰ ὀστᾶ τῶν ἀρχιερέων, ἅτινα εἶχον τοποθετηθῆ ἔμπροσθεν τοῦ κενοταφίου. Εἰς τὴν πρόσοψιν τῶν κιβωτίων εἶχε χαραχθῆ εἰς χρῶμα ἀργυρόχρουον τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἐν Μυτιλήνῃ ποιμαντορίας.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐσχηματίσθη ἐπιβλητικὴ πομπὴ διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν ὀστῶν ἐκ τοῦ Ναοῦ εἰς τὸν τόπον, ὅπου εἶχον στηθῆ τὰ μνημεῖα. Προηγούντο ἡ μουσικὴ τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ἠκολούθουν τὰ ἐξαπτέρυγα, οἱ φανοὶ καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ὁ Σταυρός, εἶποντο οἱ ἱερεῖς οἱ βασιτάζοντες τὴν μίτραν, τὴν ράβδον καὶ τὸ ὠμοφόριον, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ κρατοῦντες τὰ κιβώτια μετὰ τῶν ὀστῶν καὶ ἠκολούθουν ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τοὺς δύο διακόνους, αἱ ἀρχαὶ καὶ ὁ λαός. Τὴν κυρίως πομπὴν ἐπλαισίωσαν τμήματα στρατοῦ. Ἄμα τῇ ἀφίξει εἰς τὴν θέσιν, ὅπου τὰ μνημεῖα ἐψάλη Τρισάγιον καὶ εὐθὺς ἐγένετο ἡ κατάθεσις τῶν σεπτῶν λειψάνων ἐντὸς τῶν μνημάτων, ἅτινα ἀμέσως ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς κυανολεύκου. Ἐψάλη ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Ἱ. Κλήρου καὶ τῆς Μουσικῆς τὸ «κλιωνία ἡ μνήμη» καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἐπίσημοι εἰσῆλθον εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον, ὅπου ἐγένετο ἡ δεξίωσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου.

Οἱ ἀείμνηστοι ἀρχιερεῖς, ὧν τὰ ὀστᾶ ἀνεκομίσθησαν, εἶναι οἱ κάτωθι:

Μυτιλήνης Ἱερεμίας 1789-1809 ὁ μετέπειτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Μυτιλήνης Καλλίνικος 1809-1829 ἐκ Κρήτης.

Μυτιλήνης Πορφύριος 1829-1839 ἐκ Μανδαμάδου Λέσβου.

Μυτιλήνης Μελέτιος 1839-1843 καὶ 1858-1867 ἐκ Μυτιλήνης.

Μυτιλήνης Καλλίνικος 1843-1853 ἐκ Σκοτίας ὁ μετέπειτα Θεσσαλονίκης καὶ εἶτα Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

Μυτιλήνης Γρηγόριος 1853-1858 ἐκ Μυτιλήνης.

Μυτιλήνης Μεθόδιος 1867-1876 καὶ 1893-1897 ἐκ Σμύρνης.

Μυτιλήνης Κωνσταντῖνος 1876-1893 ἐκ Χίου ὁ

θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ οὐχὶ εἰς τὴν ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' εἰς μίαν φαινομενικὴν ἐξωτερικὴν ἔνωσιν, ὁμοίαν πρὸς τὴν συμφωνίαν τῶν διαφόρων σκεπτομένων προτεσταντικῶν κοινοτήτων τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.

Νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ τοιαύτη προδοσία τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὸ περιβάλλον μας.

Θερωμῶς παρακαλοῦμεν τὴν Ὑμετέραν Παναγιώτητα νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν σκανδαλισμὸν, διότι ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐπελέξατε, καὶ ἂν ἤθελεν ὀδηγήσῃ Ὑμᾶς εἰς σύμπνοιαν μετὰ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, θὰ προκαλέσῃ τὴν διαίρεσιν τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, ἐπειδὴ ἀναμφιβόλως πολλὰ καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν τέκνων Ὑμῶν θὰ προτιμήσουν τὴν πίστιν εἰς τὴν Ὀρθοδόξιαν ἢ τὴν οἰκουμενικὴν ἰδέαν τῆς συμβιβαστικῆς ἐνώσεως μετ' ἑτεροδόξων ἀνευ τῆς πλήρους τῶν ὁμοφροσύνης ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

Ἐξαιτούμενας τὰς ἀγίας εὐχὰς Ὑμῶν, διατελῶ τῆς Ὑμετέρας Παναγιώτητος ταπεινὸς δούλος.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀρχιερατικῆς Συνόδου
τῆς ὑπερορίου Ρωσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας
Μητροπολίτης Φιλάρετος

Σημείωσις: Ἡ ὡς ἄνω ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 φύλλον τῆς 1/14 Φεβρουαρίου 1966 τοῦ ἐν Jordanville τῶν ΗΠΑ ἐκδιδόμενου ἀνά δεκαπενθήμερον ρωσικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ περιοδικοῦ «Πραβοσλάβναϊα Ρούς».

μετέπειτα Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Μυτιλήνης Κύριλλος 1897-1925 ἐκ Πόντου.

Θεσσαλονίκης Μακάριος 1824-1830 ἐκ Μυτιλήνης.

Ὁ λόγος τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν κατὰ τὸ Μνημόσυνον ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβος ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐἶθι τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἐν εὐλογαίαις: Τὰ ὅσα αὐτῶν ἀναθάλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν».

(Σοφ. Σειράχ, 46,12)

Τοὺς λόγους τούτους, τοὺς ὁποίους διετύπωσεν ἡ Σοφία Σειράχ, εἰς τὴν ἱερὰν Βίβλον, θεωρῶ ἐπικαιροῦν νὰ ἀναφέρω κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἐν μέσῳ ἡμῶν τὰ σεπτὰ λείψανα ὁσίων πατέρων καὶ ἐκλεκτῶν Ἱεραρχῶν οἳ ἦσαν οἱ ποιμάναντες τὴν παλαίφατον καὶ ἱστορικὴν ταύτην Μητρόπολιν ἀπὸ τοῦ 1783 μέχρι τοῦ τέλους τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ τὰ ὁποῖα ἱερὰ λείψανα ἀνακομισθέντα, ἐξ ἀνάγκης, ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν, τῶν ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ Βήματος τοῦ ναοῦ τούτου εὐρισκομένων καὶ ἤδη εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ περιβόλου αὐτοῦ μεταφερθέντων πρόκειται νὰ κατατεθοῦν, ἐν εὐλαβείᾳ πολλῇ, εἰς τοὺς ἀναμεινοντάς αὐτὰ κενοὺς παλαιοὺς μαρμαρίνους τύμβους.

Ἐκρίθη ὅθεν εὐλογον, ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, ὅπως ἐν τῷ ἱερῷ καὶ πανσέπτῳ Ναῷ τούτῳ, ὅπου ἐπὶ 175 συναπτὰ ἔτη προσηγήοντο καὶ ἐδίδασκον οἱ τιμώμενοι Ἱεράρχαι εἴτε ἐν ἱεροουργίαις, εἴτε ἐν χοροστασίαις, τελεσθῆ ἑπίσημον μνημόσυνον πρὸς ἔκφρασιν τῆς βαθείας ἐγνωμοσύνης τοῦ εὐαγοῦς κλήρου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐπαρχίας καὶ ἀπονομῆν τῶν προσηκουσῶν τιμῶν ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους.

Ἄς ἀναμνησθῶμεν, λοιπόν, αὐτῶν, ἐν ἄκρᾳ συντομίᾳ, ἵνα οὕτω ζήσωμεν, ἔστω καὶ δι' ὀλίγας στιγμᾶς εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς μαύρης δουλείας κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, ὡς ἄλλη μάργυρος καὶ ἡρωὶς, ἠγωνίσθη διὰ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Ἱεράρχας της διὰ νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ἀκέραιον τὸ ἔθνικὸν φρόνημα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν σκλάβων Ἑλλήνων.

Ἄς ἀρχίσωμεν μὲ τὴν σειρὰν, ἀρχὴν ποιούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀρχαιότερου τάφου. Μετεφέραμεν ἐν συνόλῳ τὰ μνημεῖα 7 ἀρχιερέων. Ὁ πρῶτος τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίαν τὸν Δ' ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Κρήτην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν, ὡς Ἐπίσκοπος Χριστιανοπούλεως ἀπὸ τοῦ 1780 μέχρι τοῦ 1783, ὅτε ἐξελέγη Μητροπολίτης Μυτιλήνης, ποιμάνας τὴν Ἐπαρχίαν ταύτην ἐπὶ 27 συναπτὰ ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1809, ὅτε ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Μετὰ πενταετῆ πατριαρχεῖαν παραιτεῖται διὰ λόγους ὑγείας καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν προσφιλεῖν του Νῆσον τὴν Μυτιλήνην, ἵνα διανύσῃ τὰ ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ζωῆς του πλησίον τοῦ ἀνεψιοῦ του, Μητροπολίτου

Μυτιλήνης Καλλινίκου. Τὴν 8ην Μαρτίου 1824 ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἱερεμίου ἐν Μυτιλήνῃ ἐμαρτύρησαν τρεῖς Νεομάρτυρες: Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος ὁ καὶ πολιοῦχος τῆς Μυτιλήνης, οὕτως τὸ ἱερὸν λείψανον σώζεται ἀκέραιον ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ὁ ἕτερος ἅγιος Θεόδωρος, ὁ ἐπιλεγόμενος Χατζῆς τοῦ ὁποῖου τὸ ἱερὸν λείψανον ἐνταφιασθὲν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κρυφίως εἰς τὸ ἐξωκκλήσιον ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Μόθωνα, ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἐπομένην τῆς ταφῆς καὶ ὁ ἅγιος Λουκάς ὁ ἐξ Ἀνδριανουπόλεως ὅστις παρεσκευάσθη εἰς Πάμφυλα διὰ τὸ μαρτύριόν του. Τὰ ὅσα τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου δὲν ἀνευρέθησαν εἰς τὸν τάφον του, ἴσως νὰ διελθῆσαν μέσα εἰς τὸν βαθὺν καὶ ὑγρὸν τάφον, πιθανὸν καὶ νὰ μετεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μυτιλήνης ἀνεψιοῦ του, τοῦ Μητροπολίτου Καλλινίκου εἰς τὴν Γενέτειράν του, τὴν Κρήτην.

Ὁ δεύτερος τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Μακάριον Βαμβούρην ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ ὑπηρέτησεν κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς Μητροπολίτης Λήμνου, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1824 ὡς Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Παραιτηθεὶς τῷ 1830 διὰ λόγους ὑγείας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἀπεβίωσε τὴν 2 Μαΐου 1856.

Ὁ τρίτος τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν Μητροπολίτην Μυτιλήνης Κύριλλον Μουμιτζῆν ἐκ Συνώπης τοῦ Πόντου καταγόμενον. Οὗτος ἂν καὶ εἶναι ὁ τελευταῖος εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ἱεραρχῶν τῶν χρόνων τῆς δουλείας, ἐτάφη εἰς τὰς τάφους ἀρχαιότερον, ἄλλον ἀρχιερέως, διότι εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ ἰδίου τάφου καὶ εἰς ἰδιαίτεραν θέσιν τὰ ὅσα καὶ ἄλλον ἀνδρὸς ἴσως τοῦ Μητροπολίτου Καλλινίκου (1809-1839), προφανῶς διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἄλλην θέσιν πρὸς ἀνέγερσιν νέου μνήματος. Ὁ ἀέλιμητος οὗτος Ἱεράρχης, τὸν ὁποῖον θὰ ἐνθυμῶνται πολλοὶ ἐξ ἡμῶν, ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Μυτιλήνην ἐπὶ 27 ἔτη, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1897 μέχρι τοῦ 1925, ὅτε εὗρεν αὐτὸν ὁ θάνατος. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀπηλευθερώθη ἡ Λέσβος καὶ οὕτω ἠξιώθη τὸν μεγάλου προνομίου νὰ κατακλείσῃ τὰ ἔτη τοῦ πόνου καὶ τῆς ὁδύνης τῆς μακροαίωσης δουλείας καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Νῆσον μας τὴν ἀπὸ τοῦ 1462 τουρκοκρατουμένην, εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ζήσῃ ἐλευθέρᾳ.

Ὁ τέταρτος κατὰ σειρὰν τάφος ἀνήκεν εἰς ἕνα σοφὸν Ἱεράρχην, τὸν Μητροπολίτην Μελέτιον, γεννηθέντα εἰς τὴν Μυτιλήνην. Ὁ Λέσβιος οὗτος Ἱεράρχης ὑπηρέτησεν ὡς Ἀρχιερεὺς εἰς τὴν Πατρίδα του κατὰ δύο περιόδους. Τὸ πρῶτον ἀπὸ 1839, ὅτε διεδέχθη τὸν ἐκ Μανδαμάδου Μητροπολίτην Μυτιλήνης Πορφύριον μετατεθέντα εἰς Κρήτην, μέχρι τοῦ 1843. Τὸ Δεύτερον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1858 μέχρι τῆς 1ης Νοεμβρίου τοῦ 1867, ὅτε καὶ ἀπεβίωσε. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἰδρύθη δι' ἀγρύτων κόπων καὶ μόχθων του τὸ πρῶτον Γυμνάσιον καὶ τὸ πρῶτον Παρθεναγωγεῖον εἰς τὴν Μυτιλήνην ὡς καὶ ἄλλα Δημοτικὰ Σχολεῖα εἰς τὰ χωρῖα τῆς Ἐπαρχίας του.

Ὁ πέμπτος τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν Μυτιλήνης Μεθόδιον Ἀρώνην ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σμύρνην.

Ὁ Ἱεράρχης οὗτος ἐποίμανε τὴν Μητρόπολιν Μυτιλήνης εἰς δύο περιόδους. Ἡ πρώτη διήρκεσεν 9 ἔτη (1867-1876) καὶ ἡ δευτέρα 5 ἔτη (1893-1897). Εἰς τὸ διάστημα πὸν μεσολαβεῖ ὑπηρετήσεν εἰς δύο Μητροπόλεις τῆς Καισαρείας καὶ Διδυμοτείχου. Δηλαδή εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν του ζωὴν ἔκαμε 4 μεταθέσεις. Ὁ Μητροπολίτης Μεθόδιος, ὡς καλὸς ποιμὴν, ἀντιμετώπισε τὰ δεινὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ τοῦ 1867. Ἀνήγειρεν τὸ ὑπάρχον σήμερον Μητροπολιτικὸν Μέγαρον καὶ παρεχώρησε εἰς τὰ Φιλανθρωπικὰ Καταστήματα τὰ ἐν Κάτω Τρίτος κτήματα τοῦ Μητροπολιτικοῦ Θρόνου, εἰς δὲ τὰ Σχολεῖα τῆς Ἐρεσοῦ ἐδώρησε τὰ ἐκεῖ Μητροπολιτικὰ κτήματα. Ἀπεβίωσεν τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1897.

Ὁ ἕκτος τάφος ἀνήκεν εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Καλλινίκον ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σκοτίνην τῆς Θεσσαλίας τῷ 1800. Ἦλθεν εἰς τὴν Μυτιλήνην τῷ 1831 μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Προφρηρίου καὶ ὑπηρετήσεν παρ' αὐτῷ ὡς Πρωτοσύγκελλος ἐπὶ 9 ἔτη. Τῷ 1843 ἐκλέγεται καὶ χειροτονεῖται ὡς Μητροπολίτης Μυτιλήνης. Μετὰ δεκαετίαν προαχθεὶς, μετατίθεται εἰς τὴν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης. Μετὰ πενταετὴ ἀρχιερατείαν ἐν Θεσ/νίκῃ τῷ 1858 ἀναδεικνύεται Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Παραιτηθεὶς διὰ λόγους ὑγείας, μετὰ τριετίαν, ἦλθεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ὅπου διήλθεν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανον τὴν 12 Ἰουλίου 1889. Ὁ τάφος του εὐρέθη κενός, διότι τὰ ὄσα αὐτοῦ ἀνακομισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου προκατόχου ἡμῶν, πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, ἐποποθετήθησαν εἰς κρύπτην ἐντὸς τοῦ τοίχου ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐντοιχισμένη ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη πλάξ.

Ὁ ἕβδομος τάφος εὐρίσκετο εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Συμεῶν καὶ ἀνήκεν εἰς τὸν Δέσβιον Μητροπολίτην Μυτιλήνης Γρηγόριον Κατῆν ἢ Καμπούρη. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Μυτιλήνην τῷ 1801. Ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μητροπολίτου Θεσ/νίκης Μακαρίου Βαμβούρη. Ὑπηρετήσεν ὡς ἐπίσκοπος Καμπανίας, παρὰ τῷ θεῷ τον Μακαρίῳ καὶ τὸν Μάρτιον 1853 ἐξελέγη ὡς Μητροπολίτης Μυτιλήνης εἰς διαδοχὴν τοῦ μετατεθέντος εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν Καλλινίκου. Μόνον 5 ἔτη ἔμεινεν εἰς τὴν Μυτιλήνην. Τῷ 1858 μετατίθεται εἰς τὸν Τύρναβον τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ εἰκοσαετὴ ποιμαντορίαν παραιτεῖται καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐφυσχάζει πλησίον τῶν συγγενῶν του. Ἀπεβίωσεν τῷ 1882.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ μεταφερθέντες τάφοι τῶν Ἱεραρχῶν καὶ αὐτῶν τὰ σεπτὰ λείψανα θὰ καταθέσωμεν εἰς τὰ μνημεῖα των.

Κατὰ σύμπτωσιν, σήμερον συμπληροῦνται 8 ἔτη ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ πόλις τῆς Μυτιλήνης μὲ βαθὴν πόνον ψυχῆς ἐκίδευσεν τὸν τελευταῖον Μητροπολίτην της, τὸν ἀλήστου μηνίμης θερμορρογὸν Ἱεράρχην Ἰάκωβον Νικολάου τὸν ἀπὸ Ἀυραχίου, ἀποθανόντα τὸ ἑσπέρας τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἐὐαγγελισμοῦ. Ἐκτοτε ἡ πόλις τελεῖ κάθε χρόνον, σὰν σήμερα, τὸ μνημόσυνόν του. Ἐφέτος

ἐξαιρετικῶς συνέπεσε μὲ τὸ Μνημόσυνον τῶν προκατόχων του. Ὁ ἀειμνήστος Ἱεράρχης ἐποίμανε τὴν Μητρόπολιν Μυτιλήνης ἐπὶ 33 ἔτη, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1925, ὅτε διεδέχθη τὸν Κύριλλον, μέχρι τοῦ 1958. Τὸ ἔργον του, ἰδίᾳ εἰς τὸν κοινωνικὸν τομέα ὑπῆρξεν τεράστιον, καταπληκτικόν. Ὅλα τὰ μεγάλα Ἱδρύματα τῆς φιλανθρωπίας τὰ ὁποῖα στολιζοῦν τὴν Δέσβον, ἀποτελοῦν προῖόν ἀρτύτων κόπων καὶ μόχθων του. Διὰ τοῦ ὄλου ἔργου του ἔταμε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου ἐκκλησίας διότι ἐδίδαξεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται καὶ διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Δικαίως, λοιπόν, ἡ ἔνωσις Δήμων καὶ Κοινοτήτων τοῦ Νομοῦ Δέσβου ἀνεκέρηξεν αὐτὸν Μέγαρον ἐνεργετῆν τῆς Νήσου.

Ἀλλὰ γενικῶς εἰπεῖν, ἀγαπητοὶ μου, ὅλοι οἱ Ἱεράρχαι, τῶν ὁποίων τὰ μνημόσυνα τελοῦμεν σήμερον, ὑπῆρξαν πράγματι ὄχι μόνον θρησκευτικοὶ ἡγέται ἀλλὰ καὶ ἐθνικοὶ ἄνδρες, διότι ἠγωνίσθησαν μὲ πραγματικὴν αὐταπάρνησιν, εἰς καιροὺς δυσχεμερῶν ὄχι μόνον διὰ τὴν τότε διωκομένην θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν πατρίδα ἡ ὁποία κρῖμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἐτέλει εἰς τὰς ἡμέρας των σφραδάζουσα ὑπὸ τὸ πέλημα βαρβάρου καὶ ἀλλοθρησκον κατακτητοῦ. Ὅλοι, ἕκαστος κατὰ τὸ δοθὲν αὐτῷ τάλλαντον, ἐργάσθησαν ὡς ἀπόστολοι τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ὅλοι ἔδωκαν τὴν ψυχὴν των «γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἁγία καὶ γὰρ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν». Μέσα εἰς ἐκείνην τὴν μακρὰν καὶ ἀσέληνον καὶ ζοφώδη νύκτα τῆς μαύρης δουλείας εἶχον πάντοτε ἀγρυπνοῦν τὸ βλέμμα καὶ προσεπάθον ὡς καλοὶ οἰακοστρόφοι νὰ κυβερνήσουν τὸ κλυδωνιζόμενον σκάφος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφρόντιζον νὰ κατευνάζουν τὴν μονίαν τοῦ Τυράννου, νὰ προλαμβάνουν κατὰ τὸ δυνατὸν, τὰς ἐξισλαμίσεις καὶ τὰ ἄλλα δεινὰ τῆς σκλαβιάς, νὰ γλυκαίνουν τὸν πόνον τοῦ δοκιμαζομένου λαοῦ, νὰ σπογγίζον τὰ δάκρυα τῆς πονεμένης Πατρίδος, νὰ ἀκούουν τοὺς ἀλαλήτους στεναγμούς της, νὰ στηρίζον τοὺς Χριστιανούς των, νὰ διδάσκουν, νὰ νοουθετοῦν, νὰ ἐνισχύουν διὰ παντὸς τρόπον τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν, νὰ ἰδρῶνεν νέα Σχολεῖα, νὰ ἀνακαινίζον τὰ παλαιὰ, νὰ γαλουχίζον τοὺς νέους μὲ τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς καὶ νὰ πράττον τὸ πᾶν διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Καὶ ἐπέτυχον πλήρως οἱ καλοὶ αὐτοὶ ποιμένες, εἰς τὴν δύσκολον ἀποστολήν των. Διατί ἐπέτυχον; Ἀπλουστάτα διότι ἐπίστευον ἐκεῖνο πὸν εἶπεν κάποτε ὁ Κύριος εἰς τοὺς Ἀποστόλους του «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι» (Ματθ. 10, 28). Οἱ Τούρκοι ἐσκότωναν μόνον τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνος Χριστιανοῦ δὲν ἠδυνήθησαν ποτὲ νὰ τὴν φονεύσουν.

Ἀγαπητοὶ μου,

Ἄς ὑποκλιθῶμεν μετ' εὐλαβείας πρὸ τῶν σεπτῶν λειψάνων τῶν σήμερον τιμωμένων Ἱεραρχῶν τῆς Μυ-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Ἑορτῶν ἑορτή.

Ὁλόκληρος ὁ χριστιανικὸς κόσμος κατ' εὐτυχή συγκυρίαν ἐώρτασε κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ταυτοχρόνως τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ διεκήρυξε διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι ὁ Κύριος «ἠγέρθη ὄντως» καὶ ἀπεκάλυψε μίαν νέαν διάστασιν ἐντὸς τοῦ ὑλικοπνευματικοῦ σύμπαντος, τὴν διάστασιν τῆς Ἀναστάσεως. Ἐν τῇ διαστάσει ταύτῃ ὀλοκληροῦται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὑπερνοικῶνται ὁ θάνατος καὶ αἱ σατανικαὶ δυνάμεις καὶ δημιουργεῖται ἐν Χριστῷ ὁ καινὸς ἄνθρωπος καὶ ἡ καινὴ κτίσις.

Ἄλλ' ἐὰν ὅλοι οἱ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον Χριστιανοὶ διεκήρυξαν τὴν μεγίστην σημασίαν τῆς Ἀναστάσεως, ὁ ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἑλλάδι πανηγορισμὸς τοῦ Πάσχα, ὅστις καὶ πάλιν κατέπληξε τοὺς ξένους ἐπισκέπτας, ἀπέδειξε διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν καὶ ἡ πανήγυρις τῶν πανηγύρεων, τὸ κορύφωμα καὶ τὸ κέντρον ὀλοκληροῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.

Ἑπερυλικὰ καὶ ὑπεροικονομικά.

Ἐν συνεχείᾳ δέον νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς κομμουνιστικαῖς χώραις οἱ Χριστιανοὶ ἐώρτασαν μετὰ βυζαντινῆς μεγαλοπρεπειᾶς τὸ Πάσχα. Ἐν Μόσχᾳ μεγάλα «σῶρα» ἐσημειώθησαν εἰς τὰ ἀρτοποιεῖα τῆς πόλεως, εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη ὅτι θὰ πωληθῇ τὸ πατροπαράδοτον πασχαλινὸν «τσουρέκι». Οἱ ναοὶ καὶ οἱ πέριξ αὐτῶν χώροι ἐπληρώθησαν ἀσφοντικῶς ὑπὸ τῶν πιστῶν, οἵτινες μὲ μοριόστομον θριαμβευτικὴν ἰαχὴν ἐπανελάμβανον τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη», ὡς τὸν παιᾶνα τῆς νίκης ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους.

Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουν, ὅτι τὰ μακροαίωνα πνευματικὰ βιώματα τῶν ὀρθοδόξων λαῶν ὡς ὑπερυλικὰ καὶ ὑπεροικονομικά θὰ παραμένουν ἄφθαρτα καὶ ἀναλλοίωτα, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διέπονται ὑπὸ τῆς ρευστότητος καὶ μεταβολῆς τῶν ἐκαστοτε παραγωγικῶν σχέσεων ἢ τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως τῆς κοινωνίας, ὡς ἐσφαλμένως πιστεύει ὁ Μαρξισμὸς.

Προπύργιον πίστεως καὶ παραδόσεως.

Ὁρθότατα οἱ σεβαστοὶ πατέρες τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀγωνίζονται πρὸς ματαίωσιν τῆς ἀπειλουμένης ἀπαλλοτριώσεως μοναστηριακῶν κτημάτων τῆς Χαλκιδικῆς ἐκ μέρους τοῦ Κράτους. Ἡ τοχὸν πραγματοποιήσις τῆς ἀπαλλοτριώσεως ταύτης, ὡς κατήγγειλεν εἰς ἔντονον

τιλίνης. Ἄς ἐκφράσωμεν τὴν ἐγγνωμοσύνην μας διὰ τοὺς κόπους των, διὰ τοὺς ἀγῶνας των καὶ γιὰ ὅ,τι καλὸ ἔκαμιν εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἄς φάλωμεν ὅλοι τὸ «αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν».

ἕφος ἢ «Πανελλήνιος Ὁρθόδοξος Ἐνωσις», θὰ ἐγίνετο οὐχὶ «πρὸς ἰκανοποίησιν ἀκτημόνων ἀγροτῶν, ἀλλὰ παράνομον ἐξαγορὰν ψήφων».

Τὸ Ἁγιον Ὄρος σήμερον ἀγωνίζεται πρὸς διάσωσιν καὶ ἀξιοποίησιν τῆς μακροαίωνος καὶ λαμπρᾶς κληρονομίας του. Δι' αὐτὸ ἡ Κυβέρνησις δέον νὰ ἐξεύρη τοὺς τρόπους τῆς παντοειδοῦς ἐπισχύσεως αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἀντιθέτως νὰ στερήσῃ αὐτὸ τῶν ὑπολλειμμάτων τῆς περιουσίας του. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι «οἱ Ἕλληνες ἰδιαίτερος εὐλαβοῦνται τὸ Ἁγιον Ὄρος, θεωροῦντες αὐτὸ προπύργιον ὀρθοδόξου πίστεως καὶ παραδόσεως».

Θαλερωτάτη.

Εἶναι εὐτόχημα, ὅτι εὐρίσκονται δημοσιογράφοι τινές, οἵτινες ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν ἐφημερίδων παρουσιάζουν τὸ εὐρὸ κοινωνικὸν ἔργον τῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν μας. Οὕτως εἰς τὰ μέχρη τοῦδε μνημονευθέντα παραδείγματα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης κ. Διονυσίου.

Ὡς ἐγράφη προσφάτως, ὑπὸ τῶν προῆν τοῦ Σεβασμιωτάτου λειτουργοῦν ἐν Κοζάνῃ τὰ περισσότερα χριστιανικὰ οἰκοτροφεῖα. Ταῦτα εἶναι ἐν ὅλῳ πέντε, ἦτοι τρεῖς ἀρρένων καὶ δύο θηλέων. Τὸ σύνολον τῶν ἀπόρων μαθητῶν, οἵτινες εὐρίσκουν ἐν αὐτοῖς τροφήν, στέγην καὶ ἄγνον περιβάλλον, ἀνέρχεται εἰς ὀκτακοσίους. Ἐν νέον ὑπὸ ἀνέγερον οἰκοτροφεῖον θηλέων, ὅπερ θὰ φιλοξενῇ ἑκατὸν πενήντα μαθητριάς, θὰ περιλαμβάνῃ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ μεγάλην αἰθουσαν θεατρικῶν παραστάσεων καὶ κινηματογραφικῶν προβολῶν. Ἐν Κοζάνῃ ἐτοιμάζεται καὶ ἡ λειτουργία νέου διωρόφου γηροκομείου δι' ἑκατὸν ἄτομα. Ἡ ἀρίστη ἐπειτα ὀργάνωσις τοῦ Γενικοῦ Φιλοπτώχου Ταμείου καὶ τῶν παιδικῶν κατασκηνώσεων εἶναι ἄλλο κόσμημα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Μητροπόλεως.

Ἄν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν αὐτῇ προνοίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου γίνεται καὶ δαφιλεστάτη μετάδοσις τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ θεῖου κηρύγματος, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει Σερβίων καὶ Κοζάνης εἶναι θαλερωτάτη.

Σωτήριος ἀντίδρασις.

Εἶναι ἀληθῶς ἀξιεπαινος ἡ πρωτοβουλία χριστιανικῶν κόντων τῆς πατρίδος μας πρὸς παρασκευὴν δίσκων ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ἑλληνικῶν χριστιανικῶν ᾠμάτων, οἵτινες θὰ χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν οικογενειῶν ὡς μέσα πνευματικῆς ἀνατάσεως καὶ ὕγιους ψυχαγωγίας.

Εἶναι τοιαύτη ἡ πλημμυρὴ τῶν δίσκων τῆς κοσμικῆς μουσικῆς, ἣτις εἰς πολλὰς περιπτώσεις εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ τὰ ὀρθόδοξα ἦθη, ὥστε καιρὸς ἦτο νὰ ἀρχίσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου

τούτου ἡ σωτήριος ἀντίδρασις καὶ ἐξυγίανσις. Μόνον ἰδιαίτερα προσοχὴ πρέπει νὰ καταβάλληται, ὥστε οἱ κατασκευαζόμενοι δίσκοι νὰ εἶναι ὑψηλῆς αἰσθητικῆς ποιότητος. Ὡσαύτως πρέπει νὰ εὐχρησώμεν, ἵνα ἡ ὅλη σχετικὴ προσπάθεια τεθῆ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ εἰς τὸν τομέα τούτον ἡ ἀποστολὴ τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας» εἶναι τῷ ὄντι μεγάλη.

«Καρπὸς τοῦ πνεύματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

Εἰς τὰ ἐκλεκτὰ βιβλία, ἅτινα ἐξεδόθησαν προσφάτως ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, δεόν νὰ περιληφθῆ καὶ τὸ ἔργον τοῦ διακεκριμένου συγγραφέως κ. Κώστα Ε. Τσιροπούλου «Ἡ Ἑλλάδα ὡς πρόβλημα», ὅπερ ἀποτελεῖ πνευματικὴν θεώρησιν τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος.

Ὡς τονίζεται ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, «ὁ Νέος Ἑλληνισμὸς εἶναι καρπὸς τοῦ πνεύματος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πὸν ἤρθε καὶ βιωματικὰ ἀνανέωσε τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸ κόσμον, λυτρώνοντάς τον ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀγιάτρευτη ἀγωνία τοῦ θανάτου. Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία σφραγίσθηκε μεταφυσικὰ, ἐλευθερώνοντας τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴ φθορά. Ὁ πλατωνικὸς ἔρωτας... τώρα δίνει τὴ θέση του στὴν Ἀγάπη πὸν προετοιμάζει τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς, γιὰ τὴν αἰωνιότητα τῆς Χάριτος. Ἡ Δικαιοσύνη πῆρε τὴν ἔξαρσιν τῆς θουσίας καὶ ἡ Δεβεντιά ἔλαβε τὸ χρίσμα τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, τῆς ἀθανασίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀπελευθέρωσής του ἀπὸ τὰ γήϊνα. Ἡ σωκρατικὴ ἀρετὴ βρῆκε ἀνοιχτὴ τὴ θύρα πρὸς τὴν ἀγνότητα, τὴ θέωση, καὶ ὁ θάνατος ἔγινε μεταλλαγὴ καὶ μετάβαση στὸ χῶρον τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, τῆς μακαριότητος».

Ἠθικὴ ἀναιμική.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ γραφέντα ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ περιοδικοῦ «Μολοντοῦ Κομμουνιστ» περὶ τῆς ἠθικῆς ζωῆς τῆς νεολαίας. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο τονίζει, ὅτι οἱ νέοι οὐδόλως πρέπει νὰ ἔχουν εἰς τὴν ζωὴν των ὡς μοναδικὸν κριτήριον τὴν ἡδονήν. Ἀντιθέτως πρέπει νὰ διέπονται ὑπὸ ἀνωτέρων ἠθικῶν καὶ ἰδεολογικῶν ἀρχῶν, διὰ νὰ μὴ φθάσουν εἰς τὸ κατάντημα νεανίδων τινῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, αἵτινες, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος περιοδικοῦ, «θεωροῦν τὴν παρθενίαν ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀπόκτησιν ἀφροδισίων νοσημάτων ὡς κατόρθωμα».

Βεβαίως τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τέλους οἱ κομμουνισταὶ ἀναγκάζονται διὰ πολιτικὴν σκοπιμότητα νὰ διακηρύττουν, ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι καὶ ἀρχαὶ εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ζωὴν, εἶναι τι ἀξιοσημείωτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν

γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Τί θὰ παράσχη εἰς τὸν ἄνθρωπον δραστικὰ κίνητρα καὶ ἐλατήρια, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἠθικὰς ταύτας ἀρχάς, ὅταν ἀπουσιάζῃ τὸ θρησκευτικὸν θεμέλιον τοῦ ἠθικοῦ βίου; Μόνον διὰ τῆς θρησκείας ἀποκτᾶ γνήσιον κῦρος ἡ ἠθικὴ συνείδησις. Ἡ ἄνευ θρησκείας ἠθικὴ εἶναι ἠθικὴ ἀναιμική, ἀνίκανος νὰ παράσχη πραγματικὴν κατηγορικὴν προστασίην.

Ἦτο ἐπόμενονον.

Καθ' ἃ μεταδίδεται ἐκ Ροδεσίας, ἡ ἐκεῖ κυβερνήσις, ἥτις πρὸ ὀλίγου μόλις καιροῦ ἐκάλει ἑαυτὴν προστάτιν καὶ ὑπέρμαχον τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, χαράσσει τώρα πολιτικὴν ὁμῆς πίεσεως καὶ ἀπροκαλύπτου ἐχθρότητος ἐναντι τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ λόγος εἶναι εἰς καὶ ἀπλοῦς. Αἱ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπευφημήσουν ἄλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀνεχθοῦν καὶ τὰς φυλετικὰς διακρίσεις, τὰς ὁποίας ἡ κυβερνήσις ἄγει ἐν τῇ πράξει εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, μὲ ἀποτέλεσμα αἱ χιλιάδες τῶν πολυπλάγκτων ἐγχρώμων νὰ ὑφίστανται τερατώδεις ἀδικίας καὶ ἐγκληματικὴν μεταχείρισιν. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἀντικρως ἀντίθετος πρὸς οἰανδήποτε ἐκδοχὴν, ἀκόμη καὶ τὴν ἡπιωτέραν, τῆς ἀρχῆς τῶν φυλετικῶν διακρίσεων. Καὶ εἶναι ὅλως φυσικὸν οἱ ἐκπροσωποῦντες τὸ Ἐυαγγέλιον, εἰς οἰανδήποτε χώραν ἡ ἀρχὴ αὐτὴ πρεσβεύεται καὶ ἐφαρμόζεται, νὰ εἶναι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν θυμάτων τῆς.

Ἀπαραίτητον μέτρον.

Κατηρτίσθη παρὰ τοῦ Ὑπουργείου Προνοίας σχεδίων νόμον περὶ παροχῆς πρώτων βοηθειῶν εἰς τοὺς πληττομένους ἐκ καταστροφικῶν διαταραχῶν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως (σεισμῶν, πλημμυρῶν κ.τ.τ.) πληθυσμοῦς. Διὰ τοῦ νόμου τούτου, ὁ ὁποῖος θὰ κατατεθῆ συντόμως εἰς τὴν Βουλὴν, συνιστᾶται μόνως «ἀμέσον ἐπεμβάσεως», ἡ ὁποία θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰς πληττομένας περιοχὰς προσωρινὴν στέγασιν καὶ ἀμέσον περίθαλψιν, διὰ ταχείας προωθήσεως κινητῶν ἰατρικῶν σταθμῶν, λυομένων οἰκημάτων, εἰδῶν ἱματισμοῦ, τροφίμων, οἰκιακοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου συστάσεως τῆς ταχυκινήτου αὐτῆς μονάδος εἰς προκεχωρημένα σημεία, θὰ συσταθοῦν ἀποθῆκαι μὲ τὰ ἀνωτέρω ὑλικά.

Τὸ μέτρον ἦτο καιρὸς νὰ ληφθῆ. Ἡ πείρα μαρτυρεῖ, ὅτι ὅσον καλὴ θέλησις καὶ ἂν ὑπάρχῃ ἄνευ αὐτῆς τῆς συστηματικῆς προετοιμασίας, εἶναι ἀδύνατον ἡ Πολιτεία νὰ ἀνταποκριθῆ ἐγκαίρως καὶ μὲ ἱκανοποιητικὴν ἀποτελεσματικότητά εἰς τὰς αἰφνιδίως, ἐκ τοιούτων καταστροφῶν, δημιουργουμένας ἀνάγκας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 26 Μαρτίου μέχρι τῆς 10 Ἀπριλίου 1966 ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἱεροὺς ναοὺς Ἀθηνῶν, συνεργάσθη μετὰ Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων καὶ ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν δαφνοῦς ἐπιτροπὰς καὶ ἄτομα. Οὕτω :

Ἐχοροστάτησε: Τῆ 3ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν, τὸ δὲ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου.

—Τῆ 4ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Καισαριανῆς εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου.

—Τῆ 5ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου.

—Τῆ 7ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων Παθῶν.

—Τῆ 8ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τὸ μὲν πρωὶ εἰς τὰς Ἀκολουθίας τῶν Μεγάλων Ὁρῶν καὶ τοῦ Μεγάλου Ἐσπερινοῦ, τὸ δὲ ἀπόγευμα εἰς τὸν Ἐπιτάφιον Ὁρῆνον, προστάς καὶ τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἐπιταφίου διὰ τῶν ὁδῶν Μητροπόλεως, Ὁθωνος, Πλατείας Συντάγματος, Ἐρμού καὶ Εὐαγγελιστρίας.

Ἐτέλεσε: Τῆ 9ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τὴν Ἀκολουθίαν τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Δημάρχου Ἀθηνῶν κ. Πλυτᾶ καὶ ἄλλων ἐπισήμων.

—Τῆ 10ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τὸν Μέγαν Ἐσπερινὸν τοῦ Πάσχα.

Προέστη: Τῆ 30ῃ Μαρτίου, ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Τριάδος Βύρωνος, τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας εἰς τὴν κηδεῖαν τῆς ἀειμνήστου Εἰρήνης Καραρᾶ.

—Τῆ 31ῃ Μαρτίου, ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν, τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀειμνήστου τέως πρωθυπουργοῦ Στυλιανοῦ Γονατᾶ.

—Τῆ 3ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ Ἀθηνῶν τοῦ Μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν πεσόντων μαχητῶν τῆς ΕΟΚΑ.

—Τῆ 8ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ Γ' Νεκροταφείῳ τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας εἰς τὴν κηδεῖαν τῆς ἀειμνήστου Ἐλένης Πασχάλη, ἀνεψίας τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηναγόρου.

Προήδρευσε: Τῆ 28ῃ Μαρτίου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Τ.Α.Κ.Ε.

—Τῆ 2ᾶ Ἀπριλίου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁρφανοτροφείου Βουλιαγμένης.

Ἐδέχθη: Τῆ 26ῃ Μαρτίου τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ρόδου κ. Σπυρίδωνα, τὸν τέως βουλευτὴν καὶ ἐναρχικὸν σύμβουλον κ. Λοιζίδην, τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπη καὶ τὸν πανοσ. ἀρχιμ. Καροῦσον τῆς Ἁγίας Τριάδος Βύρωνος.

—Τῆ 28ῃ Μαρτίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ἡλείας κ. Γερμανόν, Ἰωαννίνων κ. Σεραφεῖμ, Δημητριάδος κ. Δαμασκηνὸν καὶ Σύρου κ. Δωρόθεον, τὸν ἡγούμενον τῆς

Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Λογγοβάρδας πανοσ. ἀρχιμ. Φιλόθεον Ζερβάκον, τὸν καθηγητὴν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Ἡλιόπουλον, τὸν διευθύνοντα σύμβουλον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπετζην, τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον τῆς Νεβάδας κ. Γκόντσον, τὸν καθολικὸν ἱερέα τῆς Καλιφορνίας κ. Βάτσον, τὸν γυμνασιάρχην τοῦ Γυμνασίου Γλυφάδας κ. Παπαχριστοφίλου καὶ τὸν δικηγόρον κ. Δεκαβάλαν.

—Τῆ 29ῃ Μαρτίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ἡλείας κ. Γερμανὸν καὶ Ἐλασσῶνος κ. Ἰάκωβον καὶ τὸν καθηγητὴν Πανεπιστημίου κ. Παν. Παναγιωτάκον.

—Τῆ 30ῃ Μαρτίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Κρήτης κ. Εὐγένιον, Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας κ. Γεώργιον, Ἰωαννίνων κ. Σεραφεῖμ, Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης κ. Στυλιανόν, Ἄρτης κ. Ἰγνάτιον καὶ Φθιώτιδος κ. Δαμασκηνὸν καὶ τὸν κ. Μπέλ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

—Τῆ 31ῃ Μαρτίου τὸν διευθυντὴν Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Γιανναρᾶν καὶ τὸν πρωτοψάλτην τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ κ. Περιστερῆν.

—Τῆ 1ῃ Ἀπριλίου τὸν γενικὸν διευθυντὴν Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καθηγητὴν κ. Μᾶρκον Σιώτην, τὸν διευθύνοντα σύμβουλον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπετζην, τὸν διευθυντὴν τῆς Τεχνικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Φυντικᾶκην, ἐπιτροπὴν τοῦ συλλόγου «Φίλοι Βυζαντινῆς Μουσικῆς», τοὺς γαμπροὺς τοῦ ἀειμνήστου Στυλιανοῦ Γονατᾶ κ. Παπαγεωργίου καὶ κ. Μαγκᾶκην, τὸν πρῶτον πρωτοσύγκελλον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερβίων καὶ Κοζάνης πανοσ. ἀρχιμ. Ἱερόθεον καὶ τὸν πανοσ. ἀρχιμ. τοῦ Ἀσύλου Νέας Σμύρνης κ. Τζοβλᾶν.

—Τῆ 4ῃ Ἀπριλίου τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν Χαλκιδικῇ Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολογίας πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον, τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπη καὶ τὸν ἐκ Καβάλας κ. Βενέτην.

—Τῆ 6ῃ Ἀπριλίου τὸν γενικὸν διευθυντὴν Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καθηγητὴν κ. Μᾶρκον Σιώτην καὶ τὸν νομικὸν σύμβουλον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κ. Παυλόπουλον.

—Τῆ 7ῃ Ἀπριλίου τὸν πρωτοπρεσβύτερον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς Βρετανικῆς Πρεσβείας κ. Σχίτσι.

—Τῆ 10ῃ Ἀπριλίου ἐν τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ μεγάρῳ πολλοὺς ἱερεῖς καὶ λαϊκοὺς, εἰς οὓς διένειμε κόκκινα φᾶ.

Ἱ. Μητρόπολις Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου

Τὴν 17ην Μαρτίου 1966 συνεκλήθη εἰς τὴν Καβάλαν τὸ δεύτερον Ἱερατικὸν Συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἐπελήφθη θεμάτων ἐχόντων ἀμεσον σχέσιν μετὰ τὸν ἱερὸν Ναὸν καὶ τὴν ἐν γένει εὐπρέπειαν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄλλων συναφῶν πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Ἱερέως ζητημάτων. Τὸ Συνέδριον κατέληξεν εἰς καρποφόρα συμπεράσματα, πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Ἀλέξανδρος ἐξαπέλυσε ἐγκύκλιον περιέχουσαν πρακτικὰς ὁδηγίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἱερά Μητρόπολις Ξάνθης

ΠΡΟΣ

Τὸν Ἱερομόναχον Γερμανὸν Κομνηνὸν
ἀδελφὸν τῆς Ἱ. Μονῆς Παμμ. Ταξιαρχῶν
Ἀγνώστου διαμονῆς

Καλεῖσαι ὅπως ἐμφανισθῆς ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἐν τοῖς Γραφείοις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ξάνθης τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἐ.ἔ. ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 11ην π.μ. ἵνα ἀπολογηθῆς διὰ τὰ ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ περιλαμβανόμενα ἀντικανονικὰ παραπτώματα, κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 453/4-7-64 ἐγγράφου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ξάνθης.

Προσπεριθλούμεν σοι ὅτι εἰς περίπτωσιν μὴ ἐμφανισεῖς σου θέλεις κριθῆ ἀναπολόγητος.

Ἐν Ξάνθῃ τῇ 22ᾳ Μαρτίου 1966

Ὁ Ἀνακριτὴς

Ἱερεὺς Γεώργιος Μπαρλαμαῖς

Ἀνακοίνωσις

Φέρεται εἰς γνώσιν τῶν ἐνδιαφερομένων ὅτι ζητοῦνται ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς 24 ἔγγαμοι Θεολόγοι κληρικοὶ πρὸς ἐπ'ἀνδρωσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀμερικῆς.

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι δεόν νὰ ἀποταθῶσι εἰς τὸν Κοσμητορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Καθηγητὴν κ. Γερ. Κονιδάρην.

Ἀθῆναι 29.3.1966

Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Κοσμητείας
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τὸ Βατικάνειον «Διάταγμα περὶ Οἰκουμενισμοῦ». Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία». Ἀθῆναι 1966, σελ. 39.

Σόλωνος Γ. Νινίκα, θεολόγου—καθηγητοῦ, Πῶς ἐνοοῦν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ τὴν ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀθῆναι 1966, σελ. 14.

Κωνσταντίνου Δωρ. Μουρατίδου, Δ.Θ.Π.Ν., Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Σχέσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου καὶ τῶν νεωτέρων κατευθύνσεων ἐν τῇ ἐκκλησιολογίᾳ καὶ τῇ πολιτειολογίᾳ. Τόμος Ι, Ἀθῆναι 1965, σελ. 216.

Ἀρχιμ. Θεοκλήτου Στράγκα, ἀρχιεποφύλακος Ἱ. Συνόδου, Ἐπίκαιρα ἐκ Ποιμαντικῆς Νικηφόρου Καλογερά. Ἀνατύπωσις. Ἀθῆναι 1966, σελ. 46.

Γιάννου Γ. Παναγιωτίδου, Ἀρχοντος Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, Ἀντίλαλοι ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀμβωνά. Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1966, σελ. 165.

Ἀρχιμ. Γεωργίου Χ. Δελέγκα, πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πειραιῶς, Ἱερεὺς ἐν τῇ συγχρόνῳ Κοινωνίᾳ. Ἐν Πειραιεῖ 1966, σελ. 19.

Παναγιώτου Ἱ. Παναγιωτάκου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νομικοῦ συμβούλου τῆς

Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Σκέψεις ἐπὶ τῆς σοβούσης κρίσεως μεταξύ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἀρχιεῖου Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου» Τόμ. κ', τεύχος 2ον—3ον 1965. Ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 30.

Νικηφόρου Ξ. Ἐλεοπούλου, φιλολόγου, Ἡ ἔθνικὴ σημασία τῆς ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν διὰ τὸν ὑπόδουλον ἑλληνισμόν καὶ ἡ τελετὴ εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολῆν. Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου, Λυκούργου 10—Ἀθῆναι 1966, σελ. 37.

Τοῦ αὐτοῦ, Διδάγματα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ συνέπειές της στὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύση. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ «Δελτίο τῶν Μεγαλοσχολιτῶν» Δεκέμβριος 1965. Ἀθῆναι 1965, σελ. 23.

Ἀρχιμανδρίτου Εὐσεβίου Ματθοποῦλου, Τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἀδελφότης θεολόγων ἡ «Ζωή». Ἀθῆναι 1966, σελ. 94.

Ἡ Ἐπιστῆμη ὁμιλεῖ... Ἐκδοσις τρίτη, πλήρως ἀναθεωρημένη. Ἀδελφότης θεολόγων ἡ «Ζωή». Ἀθῆναι 1966, σελ. 261.

Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου, Αἱ ἀπόψεις μου ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, Μυτιλήνη 1966, σελ. 16.

Ἀρ. Ἀ. Ἀσπιώτη, ψυχιάτρου, Τὰ ἐλαττώματα τῶν παιδιῶν. Συνεργασία Μ. Β. Κωτσπούλου. Ἀθῆναι 1966, σελ. 104.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκ διδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Μαρωνείας ΤΙΜΟΘΕΟΣ

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν:

Δρχ. 50, 75, 100 ἐτησίως.

Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας:

30 ἐτησίως.

Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, Πασχάλιος Ποιμαντορικὴ Ἐγκύκλιος.

Ἐόρτια Γράμματα.

Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Δ' φάσις τῆς Β. Βατικ. Συνόδου.

Κωνστ. Δ. Καλοκύρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἐκκλησία.

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Παναγιώτατον κ.κ. Ἀθηναγόραν, Ἀρχιεπίσκοπον Κων/πόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἴκου. Πατριάρχην.

Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν Λειψάνων τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1783 ἀρχιερατευσάντων ἐν Μυτιλήνῃ Ἱεραρχῶν.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά.

Κλιτήριον ἐπίκριμα.

Βιβλιογραφία.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ
Μενάνδρου 4—Ἀθῆναι—Τηλ. 311.121

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης
Ἱασωνίδου 22 — Σούρμενα